

Κωνσταντίνα Δερπάνη

Δάφνη Δημοπούλου

Ηρακλής Καλτσίδης

Μαρία Καμπούρη

Μαρία Παναγιωτίδου

Ηλίας Παπαγιαννόπουλος

Κωνσταντίνος Σκιντζής

Ένα σχέδιο Ανάπτυξης για το Δήμο Καλαβρύτων

Α' Εξάμηνο 2013-2014

Οικιστικά Συστήματα και Σχεδιασμός στο Αστικό και Φυσικό
Περιβάλλον

ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (ΔΠΜΣ) «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	1
Μεθοδολογικό Πλαίσιο.....	1
Θεωρητική Προσέγγιση Κέντρων - Κεντρικότητας	1
Μέρος 1 ^ο . Σύντομη παρουσίαση του Δήμου Καλαβρύτων.	4
1.1. Γενικά Στοιχεία	4
1.2. Δημογραφικά χαρακτηριστικά	5
1.3. Οικονομική Δραστηριότητα	6
1.4. Φυσικό Περιβάλλον	7
Μέρος 3 ^ο . Άξονες δράσης και υφιστάμενη κατάσταση.....	10
3.1. Οικιστικό δίκτυο και ποιότητα ζωής	10
3.1.1. Διάρθρωση Οικιστικού Δικτύου και Ποιότητα Ζωής.....	10
3.1.2. Χάρτης εξαρτήσεων.....	19
3.1.3. Χωρικός σχεδιασμός στο Δήμο Καλαβρύτων	20
3.2. Πρωτογενής και δευτερογενής τομέας παραγωγής.....	23
3.2.1. Πρωτογενής τομέας.....	23
3.2.2. Δευτερογενής τομέας – Μεταποίηση.....	26
3.2.3. Εμπόριο - Εξαγωγές.....	28
3.3. Τουρισμός	30
3.3.1. Αξιοθέατα	30
3.3.2. Υποδομές φιλοξενίας	42
3.4. Περιβάλλον.....	44
3.4.1. Περιβαλλοντικά γνωρίσματα της περιοχής	44
3.4.2. Προστασία φυσικού περιβάλλοντος.....	49
3.4.3. Περιβαλλοντικά προβλήματα	52
Μέρος 4 ^ο . Ανάλυση	56
4.1. Οικιστικό δίκτυο και ποιότητα ζωής	56
4.2. Πρωτογενής και δευτερογενής τομέας παραγωγής.....	59
4.3. Τουρισμός	61
4.4. Περιβάλλον.....	63
Μέρος 5 ^ο Σενάριο Ανάπτυξης του Δήμου Καλαβρύτων	65
5.1. Πρόταση: Ιεραρχημένη Πολυκεντρική Ανάπτυξη.....	65
5.2. Προτεινόμενες επεμβάσεις σε επίπεδο Δήμου	67

5.3. Προτάσεις σε Επίπεδο Οικισμού	68
5.3.1. Καλάβρυτα.....	68
5.3.2. Δάφνη	71
5.3.3. Κλειτορία	72
5.3.4. Ψωφίδα	74
5.3.5. Κάτω Βλασία.....	75
5.4. Τροποί Υλοποίησης των Προτάσεων.....	75
5.4.1. Εθνικοί Στόχοι.....	76
5.4.2. Προτεραιότητες της Περιφέρειας της Δυτικής Ελλάδας	80
5.4.3. Προτεραιότητες Δήμου Καλαβρύτων.....	82
5.5. Εργαλεία Χρηματοδότησης.....	83
5.5.1. Περιβάλλον.....	83
5.5.2. Ποιότητα Ζωής.....	84
5.5.3. Παραγωγικός Τομέας.....	85
5.4.4. Τουρισμός.....	85
Παράρτημα	86
Βιβλιογραφία.....	93

Εισαγωγή

Μεθοδολογικό Πλαίσιο

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο την μελέτη αλλά και την διατύπωση προτάσεων αναπτυξιακού σχεδιασμού στον Δήμο Καλαβρύτων. Μέσα από την μελέτη της υφιστάμενης οικιστικής διαμόρφωσης, παράλληλα με την αναγνώριση των στοιχείων, που συγκροτούν την κοινωνικο-οικονομική πραγματικότητα και την φυσιογνωμία της περιοχής, θα επιχειρήσουμε να οργανώσουμε προτάσεις σχεδιασμού για την βέλτιστη λειτουργία της περιοχής.

Κεντρικό στοιχείο, που αποτελεί αφετηρία της μελέτης και διατρέχει ολόκληρη την εργασία είναι η έννοια της κεντρικότητας, η οποία καθορίζει τον χαρακτήρα του οικιστικού κέντρου του Δήμου, της πόλης των Καλαβρύτων. Πεποίθησή μας είναι, ότι η έννοια της κεντρικότητας, (όπως περιγράφεται παρακάτω) διαπλέκει όλες τις θεματικές μιας ολοκληρωμένης μελέτης, όπως χρήσεις γης, περιβάλλον, κτιριακό δυναμικό, συνδέσεις, και αποτελεί τον άξονα των σχεδιαστικών προθέσεων μας για την δημιουργία ενός «συνεκτικού» Δήμου.

Μεθοδολογικά, η συγκεκριμένη εργασία χαρακτηρίζεται από διακριτά βήματα, αναγκαία για την διατύπωση προτάσεων σχεδιασμού, που θα ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένους στρατηγικούς στόχους. Ξεκινώντας από ένα θεωρητικό πλαίσιο για την έννοια της κεντρικότητας και τον τρόπο που εμείς την αντιλαμβανόμαστε, αναζητούμε τους όρους συγκρότησης και έκφρασης της.

Στην συνέχεια, παρουσιάζεται η αναγνώριση της περιοχής μελέτης, με την παράθεση κάποιων βασικών χαρακτηριστικών του Δήμου και την χαρτογράφηση στοιχείων που συνθέτουν εν δυνάμει κατακερματισμένες κεντρικότητες. Επιπλέον, περιγράφεται συνολικά τόσο η υπάρχουσα κατάσταση μέσω του εργαλείου SWOT ανάλυσης όσο και οι τάσεις εξέλιξης της περιοχής με δεδομένο το στοιχείο της μηδενικής παρέμβασης.

Τέλος, διατυπώνεται το τελικό σενάριο παρέμβασης βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων τέθηκαν, αποσκοπώντας στην τελική τους σύνθεση.

Θεωρητική Προσέγγιση Κέντρων - Κεντρικότητας

(Επανα-)προσδιορίζοντας την αναγκαιότητα «αναγνώρισης» της μεταβαλλόμενης χωρο-κοινωνικής πραγματικότητας

Η αναζήτηση της έννοιας της «κεντρικότητας» κατά την μελέτη των διαδικασιών οικιστικής εξάπλωσης περιοχών, υπάρχει τόσο ως αυτόνομο χαρακτηριστικό στα πλαίσια ενός μεμονωμένου οικισμού, όσο και ως σχέση εξάρτησης μεταξύ περιοχών. Η «κεντρικότητα» είναι αυτή που καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την μορφή αλλά και τον ρυθμό ανάπτυξης του ίδιου του οικισμού αλλά και των εξαρτημένων ως προς αυτών περιοχών του.

Τα Καλάβρυτα αποτελούν μια αρκετά ανεπτυγμένη, ορεινή κωμόπολη, η οποία και εκφράζει την έννοια της κεντρικότητας σε επίπεδο Δήμου. Η συρρίκνωση των «παραδοσιακών» αγροτικών δραστηριοτήτων, σε συνδυασμό με τη διόγκωση των «σύγχρονων», προσανατολισμένων κέντρων προς τις υπηρεσίες, δημιουργεί μια λανθάνουσα κεντρικότητα, την οποία θα χρησιμοποιήσουμε στην πορεία της εργασίας μας, ως αφετηρία για την ανασυγκρότηση του Δήμου. Επίσης η αναβάθμιση του οικισμού από επενδυτικά ενδιαφέροντα, προκάλεσε επίσης μια οικονομική και οικιστική ανάπτυξη σαφώς προσανατολισμένη. Αυτό οδήγησε στην αλλαγή των οικιστικών συσχετίσεων και την ανάδειξη ενός νέου δυναμικού πυρήνα υπηρεσιών, ο οποίος και συγκεντρώνει μεγάλο μέρος των τοπικών και τουριστικών εξυπηρετήσεων.

Στη διαμόρφωση του οικιστικού δικτύου καταλυτικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζουν οι συνθήκες/πρακτικές με τις οποίες πραγματοποιήθηκε η δόμηση στην πόλη των Καλαβρύτων: σχετικά διάσπαρτη δόμηση, προσανατολισμένη στις ανάγκες υποδοχής ενός μεγάλου τουριστικού δυναμικού, κυρίως κατά τους χειμερινούς μήνες και θύλακες εξοχικής κατοικίας, οι οποίοι ορίζουν ένα αρκετά μεγάλο κομμάτι της οικιστικής ανάπτυξης της πόλης των Καλαβρύτων. Η πρακτική αυτή οδήγησε στη δημιουργία εξαρτημένων οικισμών με αρκετά σαφή φυσιογνωμία, ενώ το πλέγμα παραγόντων συγκράτησης του τοπικού πληθυσμού ή προσέλκυσης νέου, καθώς και οικονομικών δραστηριοτήτων, φαίνεται να συντηρεί (προς το παρόν) ή/και να μεγεθύνει τους ήδη υπάρχοντες οικισμούς. Η ερήμωση, που παρατηρείται εμφανίζεται σε μικρά χωριά-οικισμούς στο δυτικό-ορεινό κομμάτι του Δήμου, τα οποία και δεν έχουν εύκολη πρόσβαση-σύνδεση με τα κέντρα (Καλάβρυτα, Κλειτορία, Δάφνη). Τέλος, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως οι εξελίξεις αυτές συντέλεσαν στη διαμόρφωση οικισμών με «ιδιαίτερα» ποιοτικά χαρακτηριστικά –φυσιογνωμία–, που αναδεικνύουν κρίσιμα ζητήματα για αυτούς, ζητήματα τα οποία τα οποία ο οργανωμένος σχεδιασμός αδυνατεί φαίνεται να αδυνατεί να ρυθμίσει.

Στόχος μας είναι η δημιουργία μιας νέας κεντρικότητας, η οποία δεν θα λειτουργεί με αυτονομία αλλά θα διασπείρει χρήσεις/λειτουργίες δημιουργώντας έτσι ένα πλέγμα σχέσεων εξάρτησης μεταξύ των οικισμών του Δήμου Καλαβρύτων. Η συνεκτικότητα, η οποία και αποτελεί όραμα για την αναπτυξιακή προοπτική της περιοχής, δεν εκφράζεται με όρους περιχαράκωσης του Δήμου, αλλά με όρους βελτίωσης της ποιότητας ζωής των κατοίκων σε δεδομένες συνθήκες οικονομικής κρίσης. Θεωρώντας λοιπόν ότι, υπάρχουν όρια τα οποία θέτει η ίδια η πραγματικότητα, μέσω της συγκεκριμένης πρότασης, επιχειρήσαμε να αντιμετωπίσουμε ζητήματα, τα οποία θα αναβάθμιζαν τις παρούσες συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων.

Για αυτό επιλέξαμε, οι προτάσεις μας να εντοπίζονται εκτός του οικιστικού κέντρου της πόλης των Καλαβρύτων, το οποίο σε μεγάλο βαθμό έχει ήδη διαμορφώσει την ταυτότητα του. Αν λάβουμε υπόψη μας ότι, το οικιστικό κέντρο ενσαρκώνει τον κυρίαρχο τρόπο έκφρασης των κοινωνικών σχέσεων, επομένως το ζήτημα πρόσβασης και διασύνδεσης με αυτόν είναι αρκετά σημαντικό. Το οικιστικό κέντρο της πόλης των Καλαβρύτων ως πυκνωτής κοινωνικών σχέσεων και δραστηριοτήτων

και το στοιχείο της συλλογικής μνήμης, αποτελούν προβληματισμούς οι οποίοι διατρέχουν όλη την πορεία της εργασίας μας.

Με στόχο λοιπόν μια συνολικότερη προσέγγιση της έννοιας της «κεντρικότητας», επιδιώκεται η αναγνώριση κάποιων επιπρόσθετων στοιχείων, που συγκροτούν εν δυνάμει όρους κεντρικότητας :

- προσβασιμότητα (οδικό δίκτυο, υποδομές),
- διοίκηση
- εμπόριο (με κάποια στοιχεία δευτερογενούς τομέα)
- πολιτισμός
- γραφεία ιδιωτικού τομέα
- ψυχαγωγία, αναψυχή, τουρισμός

Μέρος 1^ο. Σύντομη παρουσίαση του Δήμου Καλαβρύτων.

1.1. Γενικά Στοιχεία

Ο Δήμος Καλαβρύτων ανήκει στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, και συγκεκριμένα στην περιφερειακή ενότητα (Π.Ε.) – πρώην Νομό - Αχαΐας, ο οποίος έχει πρωτεύουσα τη Πάτρα και αποτελεί τη δυτική πύλη της Ελλάδας. Αναλυτικότερα, η Επαρχία Καλαβρύτων, όπως αυτή σταδιακά μετεξελίχθηκε στον σημερινό – καλλικρατικό - Δήμο Καλαβρύτων, καταλαμβάνει το νοτιοανατολικότερο τμήμα της Π.Ε. Αχαΐας. Στα δυτικά συνορεύει με τον Δήμο Ερυμάνθου και την Π.Ε. Ηλείας, στα νότια με την Π.Ε. Αρκαδίας, στα ανατολικά με την Π.Ε. Κορινθίας και στα βόρεια με τον Δήμο Αιγιαλείας. Ο νέος Δήμος Καλαβρύτων με έδρα την πόλη των Καλαβρύτων σχηματίστηκε με βάση το Ν.3852/2010 (Νόμος «Καλλικράτη») και αποτελείται από τους πρώην καποδιστριακούς Δήμους Καλαβρύτων, Αροανίας, Κλειτορίας και Παΐων. Η έκταση του δήμου αντιστοιχεί στο 34% της έκτασης της Π.Ε. Αχαΐας και στο 9,3% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (Επιχειρησιακό Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014).

Εικόνα 1. Γεωγραφική θέση του Δήμου Καλαβρύτων.

Ο δήμος χαρακτηρίζεται ορεινός, καθώς το σύνολο των Τοπικών Κοινοτήτων που τον απαρτίζουν είναι χαρακτηρισμένες ως ορεινές, σύμφωνα με την Οδηγία 75/268/ΕΟΚ (όπως έχει τροποποιηθεί), ενώ ο μέσος σταθμικός των υψομέτρων των Τοπικών Κοινοτήτων του Δήμου κυμαίνεται από 540 έως 1140 μέτρα. Τέλος, η περιοχή είναι ομοιογενής ως προς τα βασικά φυσικογεωγραφικά χαρακτηριστικά της (Επιχειρησιακό Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014).

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της περιοχής είναι η γεωγραφική απομόνωση και η απομάκρυνση από τα κυριότερα τοπικά κέντρα οικονομικής δραστηριότητας. Κύριες αιτίες αυτού είναι η έλλειψη οδικών συνδέσεων με το κύριο εθνικό οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, καθώς και η δυσχερής εσωτερική επικοινωνία, λόγω του ιδιαίτερα έντονου φυσικού ανάγλυφου, το οποίο χαρακτηρίζεται από βαθιές χαράδρες και κοιλάδες.

1.2. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Ο νέος Δήμος με έδρα τα Καλάβρυτα, έχει έκταση 1.058 τετραγωνικά χιλιόμετρα και πληθυσμό 17.602 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ του 2001 (πραγματικός πληθυσμός), ενώ σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της πρόσφατης απογραφής (2011) ο μόνιμος πληθυσμός ανέρχεται στους 11.220 κατοίκους. Παράλληλα, σύμφωνα με το σχετικό ορισμό της ΕΛ.ΣΤΑΤ., ο πληθυσμός του Δήμου χαρακτηρίζεται ως ορεινός. Αναλυτικότερα, η εξέλιξη του πληθυσμού έχει ως εξής:

ΔΗΜ. ΕΝΟΤΗΤΕΣ	1971	1981	1991	2001
ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	9156	8527	8346	8580
ΑΡΟΑΝΙΑΣ	2947	2837	2315	2551
ΚΛΕΙΤΟΡΙΑΣ	5266	4641	3894	3892
ΠΑΙΩΝ	3128	2945	2623	2579
ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ	20497	18950	17178	17602

Πίνακας 1: Πραγματικός Πληθυσμός (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2014).

Ο πραγματικός πληθυσμός του δήμου εμφανίζει πτωτική τάση τις τελευταίες δεκαετίες. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στο έντονο κλίμα αστικοποίησης που επικράτησε από τη δεκαετία του 1950 κι έπειτα. Εκτιμούμε ότι λόγω της οικονομικής κρίσης των τελευταίων ετών ένα τμήμα του πληθυσμού έχει ήδη ή πρόκειται να επιστρέψει στο Δήμο Καλαβρύτων, αλλά προς το παρόν δεν υπάρχουν στοιχεία που να μπορούν να επιβεβαιώσουν ή να διαψεύσουν κάτι τέτοιο.

Τα πιο πρόσφατα στοιχεία που υπάρχουν, αφορούν τον μόνιμο πληθυσμό του δήμου το 2011 και διαμορφώνονται ως εξής:

	2001	2011	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %
ΑΝΤΡΕΣ	7311	5840	-20,12
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	6601	5380	-18,50
ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ	13912	11220	-19,35
Π.Ε. ΑΧΑΙΑΣ	318928	721541	-2,62
ΠΕΡΙΦΕΡΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	721541	680190	-5,73

Πίνακας 2: Μόνιμος Πληθυσμός (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2014).

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 2, ο συνολικός μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Καλαβρύτων έχει υποστεί σημαντική μείωση κατά 19,35%, κατά το χρονικό διάστημα 2001-2011. Μεγαλύτερη μείωση παρατηρείται στον ανδρικό πληθυσμό.

Το ποσοστό μείωσης του συνολικού μόνιμου πληθυσμού του Δήμου, είναι 7-πλάσιο από το αντίστοιχο σε επίπεδο Π.Ε. Αχαΐας και 3-πλάσιο από το αντίστοιχο της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος.

Σημαντικός παράγοντας για τις προοπτικές εξέλιξης της περιοχής είναι η ηλικιακή κατηγοριοποίηση του πληθυσμού, η οποία διαμορφώνεται ως εξής:

	0-14		15-64		65+	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	15,55%	13,49%	59,34%	60,24%	25,11%	26,28%

Πίνακας 3: Ηλιακή κατανομή Δήμου Καλαβρύτων (Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2014).

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 3, στην περιοχή του Δήμου, παρατηρείται διαχρονικά μείωση του ποσοστού του νεανικού πληθυσμού και έντονη τάση πληθυσμιακής γήρανσης. Χαρακτηριστικά, στη δεκαετία 1991-2001, ο δείκτης γήρανσης στο δήμο Καλαβρύτων αυξήθηκε από 1,62 σε 1,95 ενώ το 2001 ο δείκτης στην Περιφερειακή Ενότητα Αχαΐας ήταν μόνο στο 0,98. Το γεγονός αυτό, δυστυχώς, αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη της περιοχής, η οποία έχει ανάγκη την ενέργεια της νέας γενιάς.

1.3. Οικονομική Δραστηριότητα

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος, παρά την αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά 1,23% επί του μέσου όρου της Ευρώπης των 27 (EU-27) την περίοδο 2000-2007, παραμένει τελευταία - 13^η - στην κατάταξη των Περιφερειών της χώρας για το κατά κεφαλή προϊόν με 14,9 χιλ. €, ενώ παράλληλα της αντιστοιχεί μόλις το 59,75% του μέσου κατά κεφαλή προϊόντος της Ε.Ε.. Ως εκ τούτου, βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις της κατάταξης όλων των Περιφερειών (Eurostat, στοιχεία 2007).

Όσον αφορά το Δήμο Καλαβρύτων, το παραγωγικό δυναμικό του πρωτογενούς τομέα, παρότι αποδυναμωμένο λόγω πληθυσμιακής μείωσης, εξακολουθεί να εμφανίζει σημαντικό δυναμισμό και προοπτικές στην κατεύθυνση της παραγωγής προϊόντων ποιότητας, επώνυμων και βιολογικών προϊόντων, δεδομένου ότι διατηρούνται σε μεγάλο βαθμό οι παραδοσιακές τεχνικές παραγωγής και το τοπικό παραγωγικό οικοσύστημα δεν είναι ιδιαίτερα επιβαρυνόμενο από εντατική εκμετάλλευση. Χαρακτηριστικά είναι τα γλυκά του κουταλιού της περιοχής, το τοπικό μέλι και τα ζυμαρικά, που αποτελούν γευστικό παράδεισο για τους επισκέπτες και τους κατοίκους της περιοχής. Ειδικότερα, η περιοχή φημίζεται για την κτηνοτροφία και τις δραστηριότητες που συνδέονται με αυτήν, ιδιαίτερα για τον τομέα της τυροκομίας, κατατάσσοντας τη φέτα Καλαβρύτων, η οποία έχει χαρακτηριστεί προϊόν Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ).

Όσο αφορά το δευτερογενή τομέα, στην περιοχή δεν υπάρχει ιδιαίτερη βιομηχανική δραστηριότητα εκτός από τη διαδικασία τυποποίησης προϊόντων, η οποία λαμβάνει χώρα μόνο στον οικισμό Καλαβρύτων όπου υπάρχει ειδική μονάδα.

Εκτός από τον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα, στην περιοχή αναπτύσσεται ιδιαίτερα και ο τριτογενής τομέας και συγκεκριμένα ο κλάδος του τουρισμού, ο οποίος εμφανίζεται με διάφορες μορφές (θρησκευτικός, ιστορικός, χειμερινός, αθλητικός, ορεινός τουρισμός, οικοτουρισμός, αγροτουρισμός κλπ.).

1.4. Φυσικό Περιβάλλον

Ο Δήμος Καλαβρύτων χαρακτηρίζεται από εξαιρετική φυσική ομορφιά και βιοποικιλότητα. Μάλιστα, ιδιαίτερα σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ελλάδα, έχουν καταβληθεί σημαντικές προσπάθειες προστασίας του φυσικού αυτού πλούτου με νομικά και θεσμικά μέσα, αλλά και με τη συμμετοχή σε διεθνή περιβαλλοντικά δίκτυα. Παρόλα αυτά, το φυσικό περιβάλλον της περιοχής δέχεται ισχυρές πιέσεις. Η έλλειψη υποδομών για την επεξεργασία και τη διαχείριση των υγρών αποβλήτων έχει ως αποτέλεσμα την επιβάρυνση των κύριων υδάτινων αποδεκτών με ανεπεξέργαστα λύματα. Το πρόβλημα οξύνεται από τη χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων κατά την άσκηση των γεωργικών δραστηριοτήτων. Όσον αφορά τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων, η αποκατάσταση των ΧΑΔΑ της περιοχής δεν έχει ολοκληρωθεί, ενώ οι πρακτικές της ανακύκλωσης και της κομποστοποίησης δεν έχουν υιοθετηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό ακόμα. Πιέσεις υφίσταται και το Αισθητικό Δάσος λόγω της επέκτασης της πόλης των Καλαβρύτων, ενώ αντίστοιχα προβλήματα παρουσιάζονται και στα υπόλοιπα δασικά οικοσυστήματα του δήμου εξαιτίας της παράνομης υλοτομίας και της υπερβόσκησης, η οποία δεν επιτρέπει την ανάπτυξη των νεαρών δέντρων. Τέλος, ο κατακερματισμός των πολυάριθμων περιοχών περιβαλλοντικής σημασίας αποτελεί απειλή για τη βιωσιμότητα των φυσικών οικοσυστημάτων και τον χαρακτήρα της περιοχής. Η προστασία των ορίων τους, αλλά και των ενδημικών και απειλούμενων ειδών χλωρίδας και πανίδας που διαβιούν σε αυτές αποτελεί προαπαιτούμενο για την ανάπτυξη των Καλαβρύτων σε αρμονία με τη φύση. Σε κάθε περίπτωση, η περιοχή παρουσιάζει σημαντικές δυνατότητες «πράσινης» ανάπτυξης με οικονομικό όφελος για τις τοπικές κοινωνίες.

Μέρος 2^ο Το όραμα για τον Δήμο Καλαβρύτων.

Με βάση τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν κατά την αναγνωριστική διερεύνηση του Δήμου Καλαβρύτων μπορούν να εξαχθούν ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα. Πρόκειται για έναν μεγάλο σε έκταση - περίπου το 1/3 της συνολικής έκτασης της Περιφερειακής Ενότητας Αχαΐας - και ταυτόχρονα αραιοκατοικημένο δήμο, αφού ο σχετικά μικρός πληθυσμός του είναι μοιρασμένος ανάμεσα σε 128 οικισμούς. Είναι ενδεικτικό ότι περισσότερο από το 50% του συνολικού πληθυσμού του δήμου κατοικεί σε έναν από τους 110 και πλέον οικισμούς που διαθέτουν λιγότερους από 300 κατοίκους, ενώ μόλις δύο οικισμοί – τα Καλάβρυτα και η Δάφνη – ξεπερνούν τους 1000 κατοίκους (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2014). Οι οικισμοί αυτοί, οι οποίοι είναι διάσπαρτοι σε όλη την έκταση του δήμου, συνδέονται μεταξύ τους μέσω ενός εκτεταμένου αλλά προβληματικού οδικού δικτύου, το οποίο διατρέχει μια περιοχή με ιδιαίτερα έντονο ανάγλυφο. Τα Καλάβρυτα, τα οποία λειτουργούν ως έδρα του δήμου συγκεντρώνοντας τις κυριότερες υπηρεσίες, βρίσκονται στα βορειοανατολικά του δήμου και, ως εκ τούτου, οι κάτοικοι των οικισμών που βρίσκονται στα νότια και τα νοτιοδυτικά χρειάζεται να διανύουν συχνά μεγάλες αποστάσεις προκειμένου να ικανοποιήσουν βασικές ανάγκες. Όσον αφορά τις παραγωγικές δραστηριότητες στον δήμο, οι κάτοικοι ασχολούνται κατά κύριο λόγο με τον πρωτογενή τομέα, και συγκεκριμένα με την κτηνοτροφία και λιγότερο με τη γεωργία, ενώ παρουσιάζεται και έντονη τουριστική δραστηριότητα, ιδιαίτερα στο βορειοανατολικό τμήμα του δήμου, γύρω από την πόλη των Καλαβρύτων, το Χιονοδρομικό Κέντρο και τη Ζαχλωρού. Τέλος, το έντονο ανάγλυφο, η περιορισμένη προσβασιμότητα και η σχετικά ήπια οικονομική δραστηριότητα οπωσδήποτε συνετέλεσαν ώστε να διατηρηθεί ο μεγάλος φυσικός πλούτος της περιοχής, ο οποίος αποτελεί σήμερα πρωτεύον στοιχείο της ταυτότητας του δήμου.

Αξιοποιώντας τα παραπάνω προκαταρκτικά συμπεράσματα διαπιστώνεται ότι το στοιχείο που απουσιάζει από τον σχετικά νεότευκτο δήμο είναι η συνεκτικότητα, γεγονός που αποδίδεται σε ένα πλήθος παραγόντων, όπως η γεωμορφολογία της περιοχής, ο τρόπος με τον οποίο αναπτύχθηκε το οικιστικό δίκτυο, η έκκεντρη θέση της διοικητικής έδρας του δήμου, ο τρόπος με τον οποίο είναι κατανομημένη η οικονομική δραστηριότητα στο χώρο, καθώς και η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση που ακολούθησε τον εμφύλιο (Αλεξάκης, 2013). Συνεπώς, το αναπτυξιακό όραμα για τον Δήμο Καλαβρύτων διαμορφώνεται με γνώμονα την αύξηση του βαθμού συνεκτικότητας του δήμου σε διοικητικό και οικονομικό επίπεδο και τελικά τη διαμόρφωση μιας κοινής, ενιαίας ταυτότητας για όλη την περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό αναγνωρίζονται τρεις άξονες δράσης. Ο πρώτος σχετίζεται με την ποιότητα ζωής των κατοίκων του δήμου και αποσκοπεί στη βελτίωση της γεωγραφικής κατανομής των παρεχόμενων προς τον πολίτη υπηρεσιών, αξιοποιώντας τον λειτουργικό ρόλο που επιτελούν σήμερα συγκεκριμένοι οικισμοί. Ακόμα, στο πλαίσιο του πρώτου άξονα τίθεται ως προτεραιότητα η βελτίωση της προσβασιμότητας σε υπηρεσίες και κέντρα και της συνδεσιμότητας αυτών. Ο δεύτερος άξονας αφορά τις παραγωγικές δραστηριότητες στον δήμο και συνίσταται στην διατήρηση των υφιστάμενων τάσεων παραγωγικής ανάπτυξης, αλλά και την ενίσχυση της μεταποιητικής δραστηριότητας και της

τυποποίησης των παραγόμενων προϊόντων. Η τουριστική δραστηριότητα αποτελεί τον τρίτο άξονα, ο οποίος επικεντρώνει στη διατήρηση του υφιστάμενου τουριστικού δικτύου με παράλληλη ανάδειξη νέων κέντρων για μεγαλύτερη διασπορά της τουριστικής δραστηριότητας στο δήμο. Σημειώνεται ότι σε κάθε περίπτωση, η προστασία, η βέλτιστη διαχείριση και η ανάδειξη του μεγάλου φυσικού πλούτου και της βιοποικιλότητας της περιοχής αποτελεί βασική παράμετρο εκτίμησης και αξιολόγησης των δράσεων και διατρέχει οριζόντια όλους τους προαναφερθέντες άξονες.

Μέρος 3^ο. Άξονες δράσης και υφιστάμενη κατάσταση

3.1. Οικιστικό δίκτυο και ποιότητα ζωής

Ο πρώτος στόχος που τίθεται στο πλαίσιο του ευρύτερου οράματος για έναν συνεκτικότερο Δήμο Καλαβρύτων είναι η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της περιοχής. Ως μέτρο αυτής θεωρούμε τον χαρακτήρα του συστήματος των οικισμών στο δήμο και ιδιαίτερα τις εξαρτήσεις που αναπτύσσονται ανάμεσά σε αυτούς, καθώς υποδηλώνουν ανάγκες των πολιτών, οι οποίες δεν μπορούν να ικανοποιηθούν εντός των ορίων του οικισμού στον οποίο διαμένουν. Προκειμένου, λοιπόν, να υπάρξουν στον τομέα αυτό στοχευμένες παρεμβάσεις, κρίνεται απαραίτητη η διερεύνηση των λειτουργιών και της διάρθρωσης του οικιστικού δικτύου. Ακολουθεί μια προσπάθεια κατάρτισης ενός χάρτη εξαρτήσεων μεταξύ των οικισμών. Τέλος, μια κριτική αποτίμηση του χωρικού σχεδιασμού στον Δήμο Καλαβρύτων και μια σύντομη παρουσίαση των αντίστοιχων προβλημάτων, τα οποία πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τη διατύπωση των προτάσεων παρέμβασης στην περιοχή.

3.1.1. Διάρθρωση Οικιστικού Δικτύου και Ποιότητα Ζωής

Κάθε οικισμός αποτελεί από μόνος του ένα σύστημα με συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο και υλικές υποδομές, μέσα στο οποίο κατοικούν και αναπτύσσουν τις διάφορες δραστηριότητές τους οι χρήστες. Οι οικισμοί, με τη σειρά τους, αναπτύσσουν μεταξύ τους πολυδιάστατες σχέσεις (π.χ. μετακινήσεις ανθρώπων, μεταφορές εμπορευμάτων, σχέσεις διοικητικού ελέγχου), συγκροτώντας έτσι σύνθετα συστήματα. Η εμπειρική προσέγγιση της έννοιας του συστήματος των οικισμών, γνωστό και ως «οικιστικό δίκτυο», βασίζεται στην εξέταση του τρόπου με τον οποίο κατανέμονται και αναπτύσσονται μέσα στο χώρο οι διάφορες δραστηριότητες, οι οποίες βρίσκονται σε σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ τους και συσχετίζονται με μια ευρεία σειρά δεδομένων και φαινομένων, όπως η φυσική γεωγραφία, το κλίμα, η οικονομία, τα κοινωνικά και πολιτιστικά δεδομένα (Κουσιδώνης, 2007).

Παράμετροι διάρθρωσης του οικιστικού δικτύου

Κατά τη διερεύνηση της διάρθρωσης του οικιστικού δικτύου λαμβάνονται υπόψη μια σειρά από παραμέτρους. Η πρώτη εξ αυτών είναι το πληθυσμιακό μέγεθος των οικισμών, το οποίο υποδηλώνει το μέγεθος και το ρόλο ενός οικισμού. Ειδικότερα, ο Δήμος Καλαβρύτων περιλαμβάνει 128 οικισμούς που συγκροτούν 66 τοπικές κοινότητες. Για την ιεράρχηση των οικισμών σε τάξεις μεγέθους με βάση των πληθυσμό ορίζουμε 4 βαθμίδες:

- Οικισμοί μικρότεροι των 200 κατοίκων
- Οικισμοί μικρότεροι των 500 κατοίκων

- Οικισμοί μικρότεροι των 1000 κατοίκων και
- Οικισμοί μικρότεροι των 2000 κατοίκων

Τα αποτελέσματα της ταξινόμησης φαίνονται στον Πίνακα 4. Η συντριπτική πλειοψηφία των οικισμών του δήμου ανήκουν στη μικρότερη τάξη μεγέθους, ενώ μόλις 2 οικισμοί – τα Καλάβρυτα και η Δάφνη - έχουν πληθυσμό άνω των 1.000 κατοίκων.

Τάξη Μεγέθους	Αρ. Οικισμών
< 200 κατοίκων	104
< 500 κατοίκων	19
< 1.000 κατοίκων	3
< 2.000 κατοίκων	2
Σύνολο:	128

Η συγκρότηση του οικιστικού δικτύου σχετίζεται και με μια σειρά λειτουργιών που συχνά αναφέρονται ως «δραστηριότητες εξυπηρέτησης». Οι δραστηριότητες αυτές περιλαμβάνουν τομείς όπως το λιανικό εμπόριο και η αναψυχή. Επειδή, στο βαθμό που εξυπηρετούν τους κατοίκους ενός οικισμού, οι λειτουργίες αυτές είναι αντίστοιχες με το μέγεθος του οικισμού αυτού, αλλά και εξ' αιτίας της ανυπαρξίας ικανοποιητικών στοιχείων για τη χωροθέτηση τους στην περιοχή, οι δραστηριότητες εξυπηρέτησης δεν ελήφθησαν υπόψη κατά την περιγραφή των αλληλεξαρτήσεων των οικισμών.

Πίνακας 4. Ταξινόμηση οικισμών με βάση τον πληθυσμό.

Εκτός των δραστηριοτήτων εξυπηρέτησης, οι σχέσεις αλληλεξάρτησης που αναπτύσσονται μεταξύ των οικισμών οφείλονται και στη χωροθέτηση των δημόσιων και ιδιωτικών υπηρεσιών, όπως ο διοικητικός εξοπλισμός του Δήμου (δικαστήρια κ.α.), ο κοινωνικός εξοπλισμός (κέντρα υγείας, νοσοκομεία, σχολεία, πανεπιστήμια κ.α.) και οι αστικές λειτουργίες (πολεοδομία, εφορία, Α.Τ. κ.α.). Οι υπηρεσίες αυτές καταγράφονται λεπτομερώς και απεικονίζονται χαρτογραφικά στη συνέχεια.

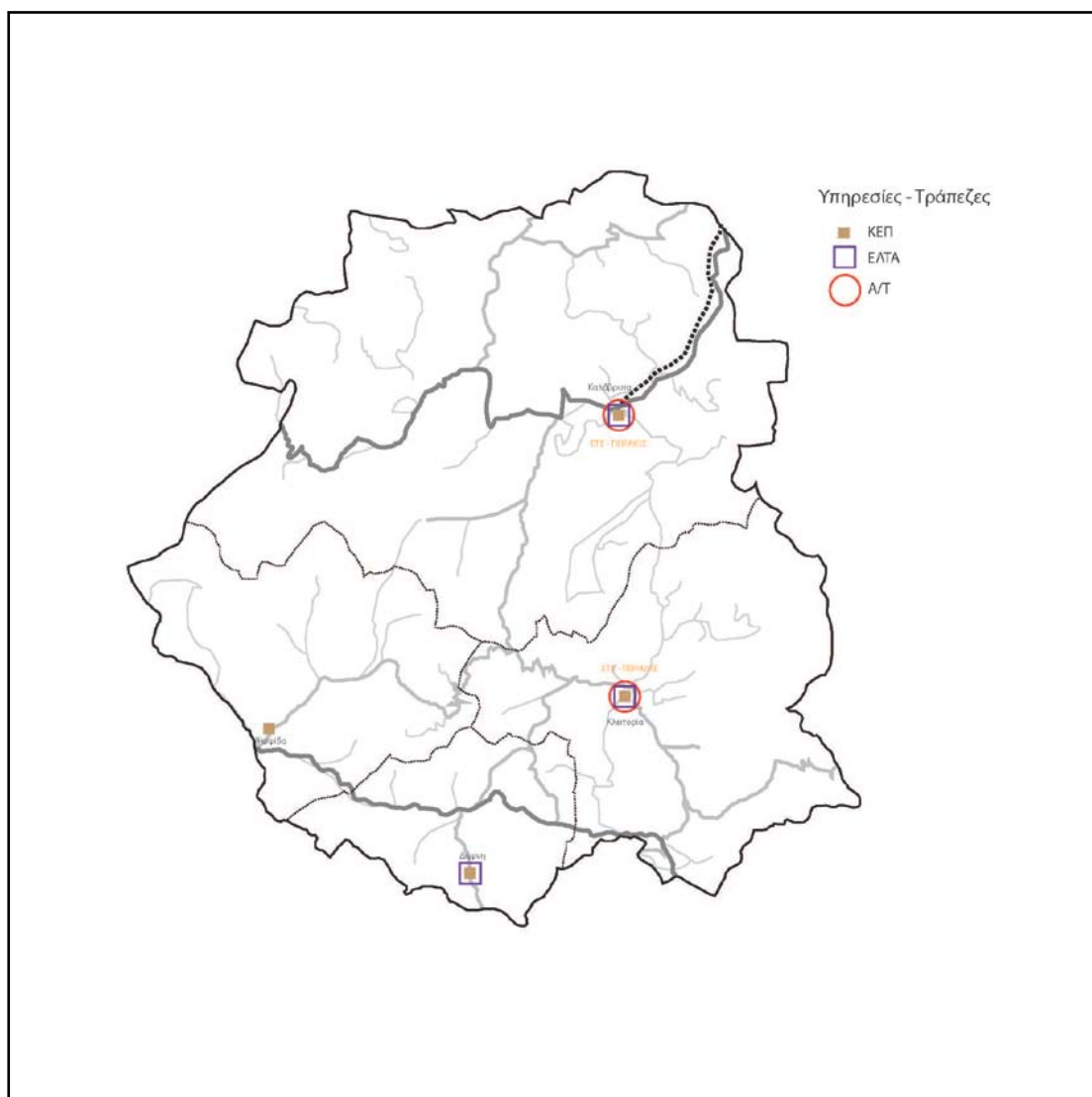
Άλλη μια παράμετρος, η οποία διαδραματίζει σημαντικότατο ρόλο στη δημιουργία και την εξέλιξη του οικιστικού δικτύου και θα εξεταστεί επίσης εκτενέστερα στη συνέχεια, είναι η ανάπτυξη των μεταφορών και των αντίστοιχων δικτύων υποδομών, όπως το οδικό δίκτυο, καθώς, δυνητικά μπορούν να διευκολύνουν ή παρεμποδίσουν την ανάπτυξη σχέσεων και αλληλεξαρτήσεων μεταξύ οικισμών.

Τέλος, σημαντικό ρόλο παίζει και η μορφολογία του εδάφους μιας περιοχής. Στην περίπτωση του Δήμου Καλαβρύτων, οι ορεινοί όγκοι στα ανατολικά και δυτικά του Δήμου αποτελούν χωρικά φράγματα, τα οποία καθόρισαν την ανάπτυξη του οδικού δικτύου που επηρέασαν αρνητικά την προσβασιμότητα των ορεινών κυρίως οικισμών και τη συνδεσιμότητα στην περιοχή γενικότερα.

Παράμετρος διάρθρωσης του οικιστικού δικτύου: Υπηρεσίες

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, η αλληλεξάρτηση των οικισμών και κατ' επέκταση η συγκρότηση του οικιστικού δικτύου οφείλεται μεταξύ άλλων παραγόντων και στη χωροθέτηση των δημόσιων και ιδιωτικών υπηρεσιών. Προκειμένου λοιπόν να δοθεί μια ικανοποιητική εικόνα του οικιστικού δικτύου είναι χρήσιμη μια σύντομη καταγραφή και παρουσίασή τους.

Εξυπηρέτηση του πολίτη

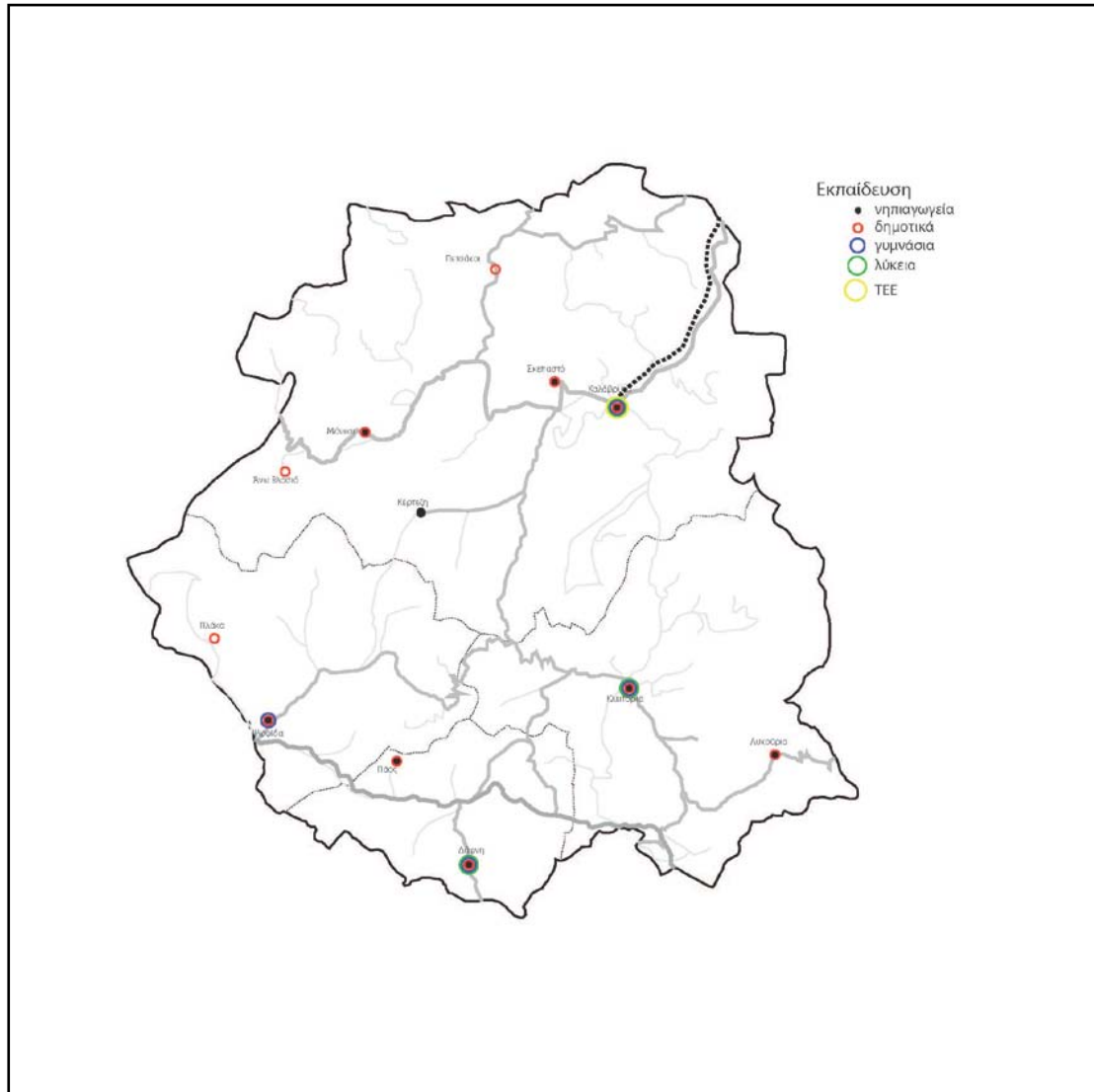

Εικόνα 2. Χωροθέτηση υπηρεσιών εξυπηρέτησης του πολίτη στον Δήμο Καλαβρύτων.

Τα Καλάβρυτα, η Κλειτορία, η Δάφνη και η Ψωφίδα διαθέτουν Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.), ενώ με εξαίρεση την τελευταία, οι ίδιοι οικισμοί διαθέτουν και υποκαταστήματα των ΕΛ.ΤΑ (www.kalavrita.gr, 2014; www.elta.gr, 2012). Τα αστυνομικά τμήματα του Δήμου βρίσκονται στους δύο μεγαλύτερους οικισμούς, δηλαδή στα Καλάβρυτα και την Κλειτορία, ενώ, όπως είναι αναμενόμενο για μια περιοχή με τόσο μικρούς οικισμούς, οι υπηρεσίες που σχετίζονται με την απονομή δικαιοσύνης (ειρηνοδικείο, πρωτοδικείο, δικηγορικός σύλλογος, υποθηκοφυλακείο, συμβολαιογραφεία) είναι συγκεντρωμένες στην πόλη των Καλαβρύτων (www.kalavrita.gov.gr). Άλλα τρία συμβολαιογραφεία βρίσκουμε στην Άνω Βλασία, στην Αροανία και την Κλειτορία. Οι μοναδικές τράπεζες του Δήμου λειτουργούν στα Καλάβρυτα και την Κλειτορία. Έτσι λοιπόν, οι έδρες των πρώην κατοδιστριακών δήμων, που απαρτίζουν τον Δήμο Καλαβρύτων, και ιδιαίτερα τα ίδια τα Καλάβρυτα και η Κλειτορία, αποτελούν τα σημεία επαφής ανάμεσα στον πολίτη και την πολιτεία και τα κέντρα που εξυπηρετούν τις αντίστοιχες ανάγκες των δημοτών. Αξίζει να σημειωθεί, τέλος, ότι η αρμόδια για τον Δήμο Καλαβρύτων ΔΟΥ

και η πολεοδομία βρίσκονται εκτός των ορίων του δήμου, στην πόλη του Αιγίου (www.kalavrytanews.com, 2013a).

Εκπαίδευση

Εικόνα 3. Χωροθέτηση της εκπαίδευσης στον Δήμο Καλαβρύτων.

Η εκπαίδευση σχετίζεται άμεσα με τις αναπτυξιακές προοπτικές ενός τόπου, αλλά και με την ποιότητα ζωής των κατοίκων του, καθώς συνεπάγεται καθημερινή μετακίνηση των παιδιών ή και των γονέων τους. Στη συνέχεια περιγράφεται η υφιστάμενη κατάσταση στον Δήμο Καλαβρύτων, έπειτα και από τις τελευταίες συγχωνεύσεις σχολείων το 2013.

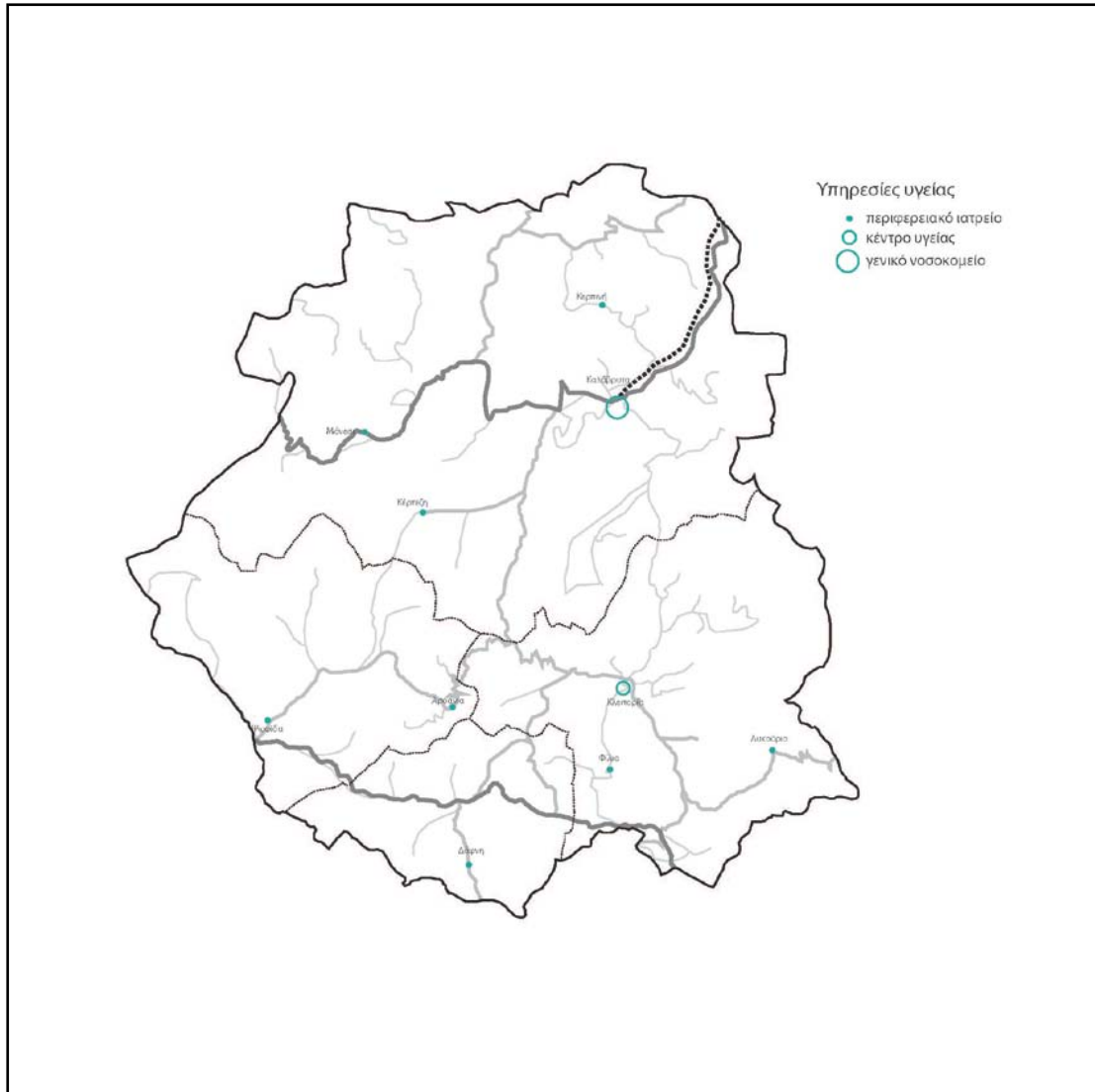
Όσον αφορά την προσχολική εκπαίδευση, υπάρχει ένας δημοτικός παιδικός σταθμός και ένα νηπιαγωγείο στα Καλάβρυτα, ενώ άλλα επτά νηπιαγωγεία βρίσκονται στην Κλειτορία, τη Δάφνη, την Ψωφίδα, την Κέρτεζη, το Μανέσι, το Πάος και το Σκεπαστό. Με εξαίρεση την Κέρτεζη, οι οικισμοί αυτοί διαθέτουν και

δημοτικά σχολεία, τα οποία συνολικά στο Δήμο Καλαβρύτων φτάνουν τα έντεκα μαζί με αυτά της Αροανίας, της Κερπινής και των Πετσάκων. Γυμνάσιο διαθέτουν μόνο τα Καλάβρυτα, η Κλειτορία, η Δάφνη και η Ψωφίδα, ενώ οι τρεις πρώτοι οικισμοί διαθέτουν και λύκειο. Τέλος, στα Καλάβρυτα λειτουργεί ΤΕΕ και δημόσιο ΙΕΚ. Έτσι λοιπόν, οι έδρες των καποδιστριακών Δήμων Καλαβρύτων, Λαυκασίου και Παΐων, είναι οι μοναδικοί οικισμοί που παρέχουν δυνατότητα ολοκληρωμένης πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην περιοχή. Αν και στα Καλάβρυτα λειτουργεί μαθητική εστία η οποία φιλοξενεί ετησίως 120 μαθητές που διαμένουν στην ευρύτερη περιοχή του Δήμου αλλά φοιτούν στα σχολεία της πόλης, αρκετά παιδιά από τα ορεινά χωριά του Δήμου αναγκάζονται να μετακινούνται καθημερινά προς και από το σχολείο στο οποίο φοιτούν. Η δε αρμοδιότητα της μετακίνησης των μαθητών έχει μεταφερθεί δύο φορές μέσα στην τελευταία τριετία, από τις νομαρχίες στους δήμους το 2011 και από τους δήμους στις περιφέρειες το 2013, με αποτέλεσμα να προκύπτουν λειτουργικά προβλήματα και ασυνέχειες που επηρεάζουν την πρόσβαση των μαθητών στα σχολεία (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014; www.kalavrytanews.com, 2014).

Υγεία και κοινωνική μέριμνα

Τα Καλάβρυτα διαθέτουν Γενικό Νοσοκομείο, το οποίο προς το παρόν λειτουργεί με 20 κλίνες, αλλά η πρόβλεψη είναι να μειωθούν στις 14 (www.kalavrytanews.com, 2013b). Από πλευράς προσωπικού είναι μάλλον υποστελεχωμένο, καθώς τη δεδομένη χρονική στιγμή διαθέτει μόνο Γενικό Ιατρό, Παθολόγο, Καρδιολόγο, Μικροβιολόγο και Ακτινοδιαγνώστη. Πέραν του Γενικού Νοσοκομείου των Καλαβρύτων, στην Κλειτορία λειτουργεί Κέντρο Υγείας, ενώ η Δάφνη και η Ψωφίδα διαθέτουν από ένα Κέντρο Εφημερίας. Τέλος, περιφερειακά αγροτικά ιατρεία λειτουργούν σε άλλους οχτώ οικισμούς του Δήμου, οι οποίοι είναι η Κέρτεζη, η Λυκούρια, το Μάνεσι, η Αροανία, η Κερπινή, το Λειβάρτζι, το Πλανητέρο και η Φίλια (www.ygeianet.gov.gr). Τα περισσότερα από αυτά, ωστόσο, δε διαθέτουν ιατρό σε μόνιμη βάση και στελεχώνονται από τους ιατρούς του νοσοκομείου Καλαβρύτων, οι οποίοι τα επισκέπτονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014). Όπως είναι προφανές, οι παρεχόμενες υπηρεσίες υγείας στον δήμο Καλαβρύτων δεν αρκούν για να καλύψουν δύσκολα ή επείγοντα περιστατικά. Σε αυτή την περίπτωση, οι δημότες Καλαβρύτων πρέπει να μεταβούν είτε στο Γενικό Νοσοκομείο του Αιγίου, είτε στο Γενικό Νοσοκομείο της Τρίπολης. Μάλιστα, οι κάτοικοι των οικισμών που βρίσκονται στο νοτιότερο τμήμα του δήμου, όπως είναι η Δάφνη, ενδέχεται να μεταβαίνουν στην Τρίπολη ακόμα και για ανάγκες που θα μπορούσαν να καλύψουν στο νοσοκομείο των Καλαβρύτων, αφού η οδική σύνδεση είναι καλύτερη και οι παρεχόμενες υπηρεσίες περισσότερες.

Όσον αφορά την κοινωνική μέριμνα, στην πόλη των Καλαβρύτων λειτουργεί από το 1987 το μοναδικό ΚΑΠΗ του Δήμου, το οποίο φροντίζει 80 ηλικιωμένους. Ακόμα, ο δήμος συμμετέχει στο πρόγραμμα «βοήθεια στο σπίτι», μέσω του οποίου παρέχεται στη βάση εισοδηματικών κριτηρίων πρωτοβάθμια κοινωνική φροντίδα σε ηλικιωμένους και ΑμεΑ. Σήμερα λειτουργεί μια μονάδα σε καθε δημοτική ενότητα (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014).

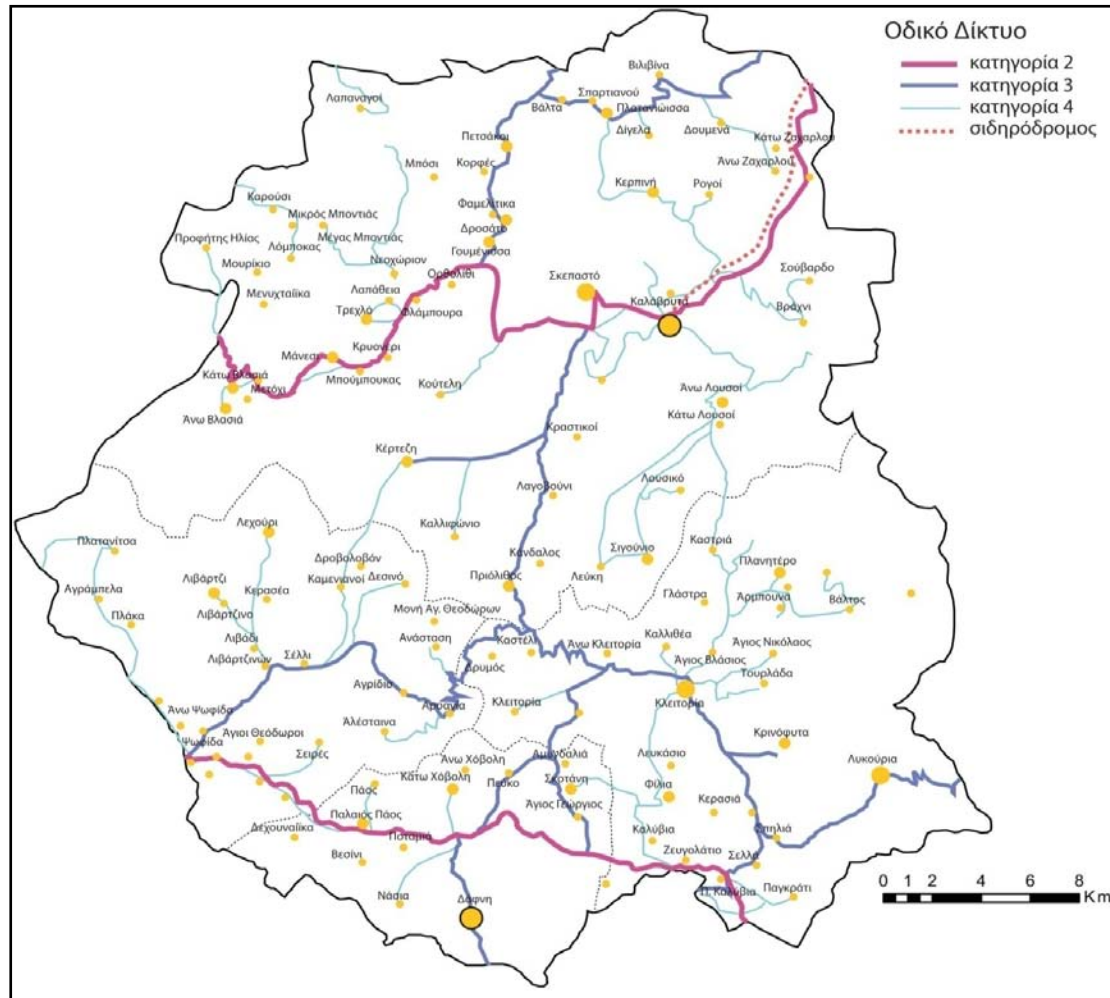

Εικόνα 4. Χωροθέτηση των υπηρεσιών υγείας στον Δήμο Καλαβρύτων.

Παράμετρος διάρθρωσης του οικιστικού δικτύου: Μεταφορές και δίκτυα υποδομών

Εξίσου σημαντική με τη χωροθέτηση των υπηρεσιών είναι και η διάρθρωση των δικτύων υποδομών και των μεταφορών. Για το λόγο αυτό αναλύονται στη συνέχεια τα χαρακτηριστικά του οδικού δικτύου, των συγκοινωνιών, αλλά και του δικτύου και των υποδομών διαχείρισης στερεών αποβλήτων, καθώς και αυτό το στοιχείο κρίνεται ως ενδεικτικό για την ποιότητα ζωής των κατοίκων και τις εξαρτήσεις του δήμου από κέντρα εκτός των ορίων του.

Οδικό Δίκτυο

Εικόνα 5. Το οδικό δίκτυο του Δήμου Καλαβρύτων.

Το Οδικό Δίκτυο του Δήμου διακρίνεται σε 3 κατηγορίες, όπως φαίνεται και στην Εικόνα 5:

- Κατηγορίας 2 - 94.447 μέτρα
- Κατηγορίας 3 - 179.540 μέτρα
- Κατηγορίας 4 - 251.267 μέτρα

Πιο συγκεκριμένα, αποτελείται από:

- το εθνικό οδικό δίκτυο:
 - ✓ Η Ε.Ο. Πατρών – Τρίπολης, (διέρχεται από τους οικισμούς Ψωφίδα και Καλύβια Παγκρατίου).
 - ✓ Η οδός Πτέρη – Καλάβρυτα (μέσω Γουμένισσας).
- το περιφερειακό οδικό δίκτυο:
 - ✓ Οδός Πούντας Διακοπτού (Ν.Ε.Ο. Πατρών Αθηνών) – Καλαβρύτων.

- ✓ Οδός Πάτρας - Χαλανδρίτσας – Καλαβρύτων.
 - ✓ Οδός Καλαβρύτων – Κλειτορία (μέσω Λουσών και Πριολίθου).
 - ✓ Η οδός Μαμουσιά - Δουμενά - Άνω Ζαχλωρού – Καλάβρυτα.
 - ✓ Η οδός Καλάβρυτα – Αγ. Λαύρα.
 - ✓ Η οδός Κλειτορία – Παγκράτι.
 - ✓ Η οδός Τριπόταμα (Ψωφίδα) – Πριόλιθος.
 - ✓ Η οδός Σκεπαστό – Πλατανιώτισσα – Π.Ε.Ο. Πατρών – Κορίνθου.
 - ✓ Η οδός Λυκούρια – Φενεός.
 - ✓ Η οδός Άνω Κλειτορία – Αμυγδαλιά – Δάφνη.
 - ✓ Η οδός Κραστικοί - Κέρτεζη – Καλλιφώνιο.
- τις διασταυρώσεις των προαναφερθέντων οδών με τοπικούς δρόμους που κατευθύνονται προς τους οικισμούς,
 - και το ιδιαίτερα εκτεταμένο αγροτικό οδικό δίκτυο, το οποίο χρησιμοποιείται για γεωργοκτηνοτροφικούς σκοπούς, αλλά και για την σύνδεση των μικρότερων οικισμών.

Το οδικό δίκτυο του δήμου θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως προβληματικό, αφού δεν καταφέρνει να συνδέσει επαρκώς τους οικισμούς-περιφέρειες με τους οικισμούς-κέντρα αλλά και με το λοιπό εθνικό δίκτυο. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως η καλλικρατική Διοικητική Διάρθρωση, που εφαρμόστηκε με το Ν. 3852/2010 σε όλη την επικράτεια, δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές σχέσεις και αλληλεξαρτήσεις των οικισμών του δήμου. Για παράδειγμα, ο οικισμός της Δάφνης, όπως επίσης και άλλοι οικισμοί στο νότιο τμήμα του Δήμου, επικοινωνούν οδικά καλύτερα με οικισμούς-κέντρα του Νομού Αρκαδίας, δηλαδή την Τρίπολη, και άρα αναπτύσσουν ισχυρότερους δεσμούς εξάρτησης από αυτούς παρά από οικισμού-κέντρα του Δήμου Καλαβρύτων.

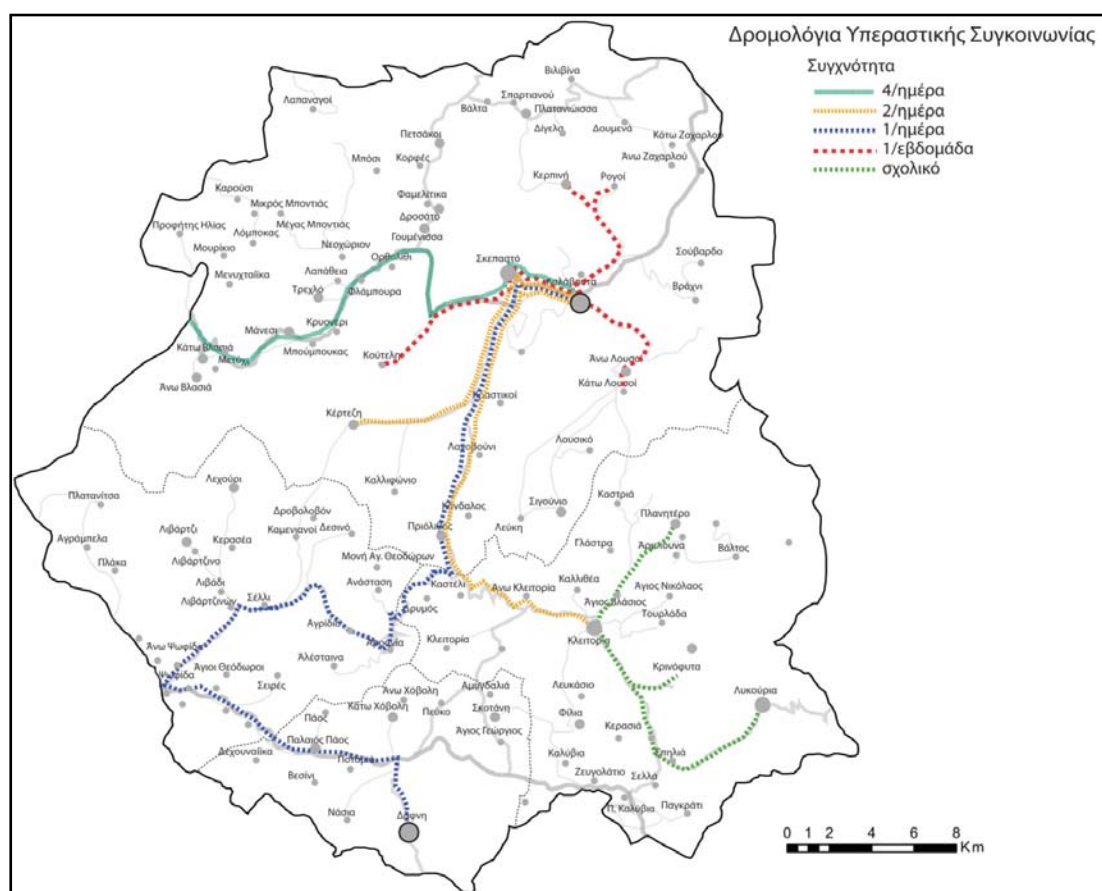
Σημαντικά προβλήματα παρατηρούνται όσον αφορά την οδική σύνδεση των Δ.Ε. Παΐων και Αροανίας με την Πάτρα αλλά και τα Καλάβρυτα, λόγω της κακής κατάστασης του δικτύου της Ε.Ο. Πατρών - Τριπόλεως, καθώς και της οδού Παγκράτι - Κλειτορία – Καλάβρυτα. Η ανυπαρξία ικανοποιητικών οδικών συνδέσεων με τα αστικά κέντρα, οδηγεί τις ανωτέρω Δ.Ε. σε απομόνωση και εντείνει το πρόβλημα της πληθυσμιακής αποδυνάμωσής τους. Προβλήματα παρουσιάζονται επίσης και λόγω κατολισθήσεων. Το οδικό δίκτυο της περιοχής χρήζει συχνής και ιδιαίτερα δαπανηρής συντήρησης για όλους τους παραπάνω λόγους, αλλά και εξ αιτίας της σημαντικής έκτασής του και των δυσμενών καιρικών συνθηκών κατά τη χειμερινή περίοδο (Δήμος Καλαβρύτων, 2011).

Σιδηρόδρομος

Η μοναδική σιδηροδρομική σύνδεση που εξυπηρετεί την περιοχή είναι ο ιστορικός Οδοντωτός Σιδηρόδρομος. Έχει μήκος 22,35 χλμ. και διασχίζει τη διαδρομή Διακοπτό - Καλάβρυτα, με ενδιαμέσους σταθμούς στο Μέγα Σπήλαιο, Κάτω Ζαχλωρού και Κερπινή. Η γραμμή, η οποία έχει κυρίως τουριστικό χαρακτήρα, έχει εκσυγχρονιστεί προσφάτως.

Οδικές συγκοινωνίες

Όσον αφορά τις μετακινήσεις μεταξύ οικισμών εντός του δήμου, αυτές πραγματοποιούνται αποκλειστικά με υπεραστικά λεωφορεία (ΚΤΕΛ). Το δρομολόγιο Πάτρα - Καλάβρυτα με συχνότητα 4 φορές την ημέρα είναι το πιο τακτικό και εξυπηρετεί μια σειρά οικισμών όπως Άνω και Κάτω Βλασία, Μάνεσι, Κρυονέρι και Σκεπαστό. Από τον σταθμό των Καλαβρύτων ξεκινούν συνολικά 4 δρομολόγια. Τα δρομολόγια Καλάβρυτα - Κέρτεζη και Καλάβρυτα - Κλειτορία πραγματοποιούνται δύο φορές την ημέρα, ενώ το δρομολόγιο Καλάβρυτα - Δάφνη, μέσω Αροανίας, Λιβαρτζίου, Ψωφίδας και Πάους, μία φορά την ημέρα. Ακόμη, μία φορά την εβδομάδα υπάρχει δρομολόγιο που εξυπηρετεί τους οικισμούς Κερπινή, Ρογοί, Κούτελη και Λουσοί. Τέλος, κάθε μέρα μισθώνεται σχολικό λεωφορείο για τη μεταφορά των μαθητών από τους οικισμούς Πλανητέρο, Κρινόφυτα και Λυκούρια.

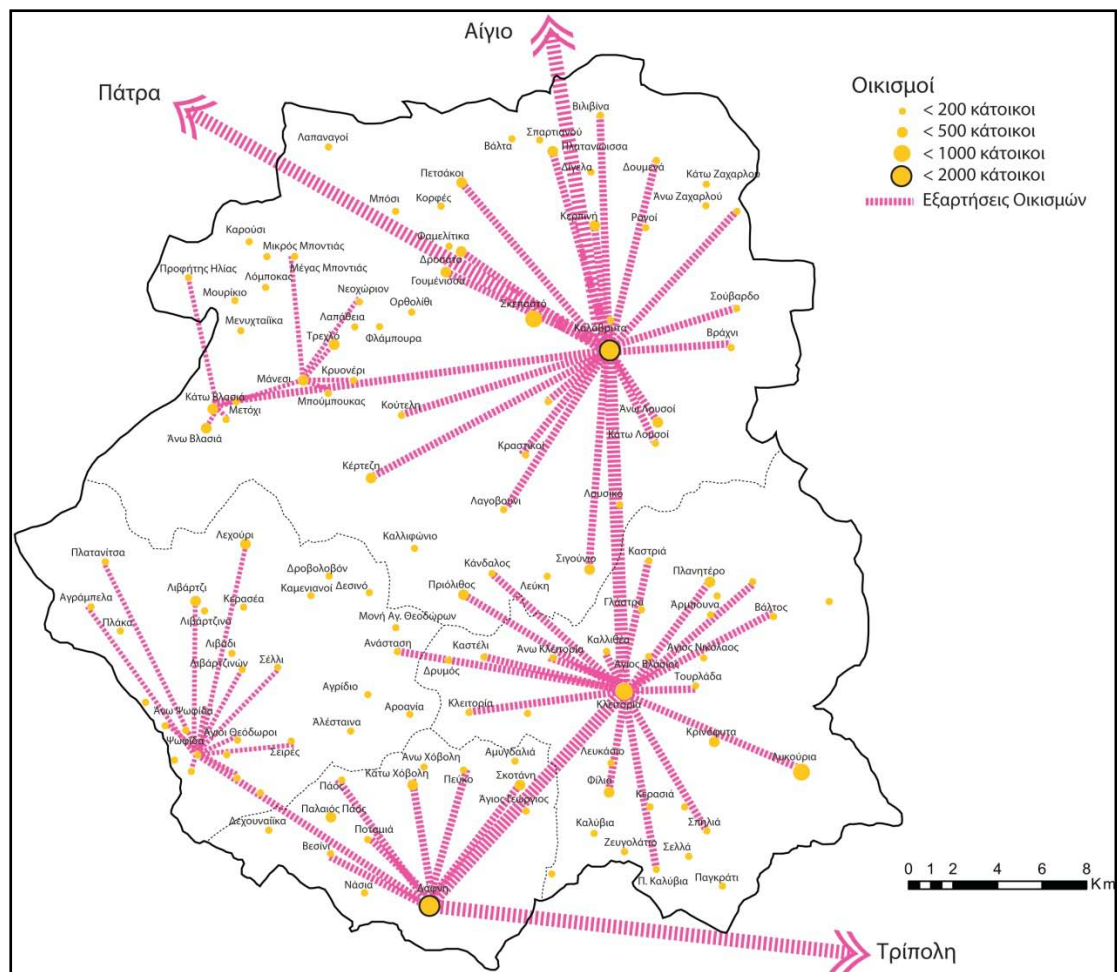
Εικόνα 6. Δρομολόγια ΚΤΕΛ στον Δήμο Καλαβρύτων.

Διαχείριση στερεών αποβλήτων

Τα στερεά απόβλητα του Δήμου Καλαβρύτων προς το παρόν μεταφέρονται στον ΧΥΤΑ Φλόκα, στον γειτονικό Δήμο Δυτικής Αχαΐας, ενώ η πρόβλεψη είναι να μεταφέρονται στον ΧΥΤΑ Παπανικολού στο Αίγιο, όταν αυτός λειτουργήσει (Δημοτικό συμβούλιο Καλαβρύτων, 2013). Ταυτόχρονα, έχουν τοποθετηθεί 200 κάδοι ανακύκλωσης σε δώδεκα οικισμούς (Καλάβρυτα, Κλειτορία, Δάφνη, Ψωφίδα,

Σκεπαστό, Λυκούρια, Μανέσι, Κέρτεζη, Πάους, Λουσούς, Βλασία και Λειβάρτζι), στο Χιονοδρομικό Κέντρο Καλαβρύτων και στα Σπήλαια Λιμνών – Καστριών. Οι συσκευασίες που συγκεντρώνονται στους κάδους μεταφέρονται στο Κέντρο Διαλογής Ανακυκλώσιμων Υλικών (Κ.Δ.Α.Υ.) Πάτρας (ΕΕΑΑ, 2012). Ωστόσο, παρουσιάζονται προβλήματα με το οργανικό κλάσμα, με αποτέλεσμα να μην πραγματοποιείται σωστά η ανακύκλωση και να αυξάνεται η ποσότητα των αποβλήτων που οδηγείται στον ΧΥΤΑ (ΚαλάβρυταNews, 2013). Τέλος, στην πόλη των Καλαβρύτων υλοποιείται πιλοτικό πρόγραμμα οικιακής κομποστοποίησης με την προμήθεια 20 κάδων οικιακής χρήσης, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Περιβάλλον και Αειφόρος ανάπτυξη» (ΟΕΑ, 2013).

3.1.2. Χάρτης εξαρτήσεων

Εικόνα 7. Εξαρτήσεις οικιστικού δικτύου.

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραμέτρους που μελετήθηκαν στις αμέσως προηγούμενες ενότητες – πλήν των δραστηριοτήτων εξυπηρέτησης – και με δεδομένη τη γεωμορφολογία της περιοχής, καταρτίστηκε ο χάρτης εξαρτήσεων του οικιστικού δικτύου του Δήμου Καλαβρύτων. Εκ πρώτης όψευς εντοπίζεται ένα

ισχυρό κέντρο, η πόλη των Καλαβρύτων, και δύο λιγότερα ισχυρά, οι οικισμοί της Δάφνης και της Κλειτορίας, που διατηρούν όμως χαρακτηριστικά κεντρικότητας. Λανθάνουσα κεντρικότητα εντοπίζεται σε δύο ακόμα σημεία του νομού, γύρω από τους οικισμούς της Ψωφίδας και της Κάτω Βλασίας.

Η συνδεσιμότητα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί προβληματική, δεδομένου ότι το οδικό δίκτυο που συνδέει τους οικισμούς-κέντρα είναι στην μεγαλύτερή του έκταση κατηγορίας 3. Καθώς ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά του οικιστικού δικτύου του δήμου είναι η διασπορά μικρών οικισμών σε μια ιδιαίτερα μεγάλη ορεινή και ημιορεινή έκταση 1065.5 τ.χλμ, το ζήτημα της συνδεσιμότητας και άρα του οδικού δικτύου καθίσταται ιδιαίτερα σημαντικό και καθοριστικό για κάθε αναπτυξιακή μελέτη.

3.1.3. Χωρικός σχεδιασμός στο Δήμο Καλαβρύτων

Όπως είναι σαφές από τα όσα προηγήθηκαν, το σημαντικότερο οικιστικό κέντρο στο Δήμο Καλαβρύτων είναι η ίδια η πόλη των Καλαβρύτων. Ακολουθούν οι οικισμοί της Δάφνης και της Κλειτορίας, οι οποίοι, σύμφωνα με την κατάταξη που περιλαμβάνεται στο «Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας», αποτελούν οικισμούς 4ου και 5ου επιπέδου, ενώ όλοι οι υπόλοιποι οικισμοί συνιστούν μικρές ή πολύ μικρές οικιστικές συγκεντρώσεις, διάσπαρτες σε όλη σχεδόν την περιοχή. Ως εκ τούτου, η προσπάθεια οργάνωσης και ανάπτυξής τους αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα.

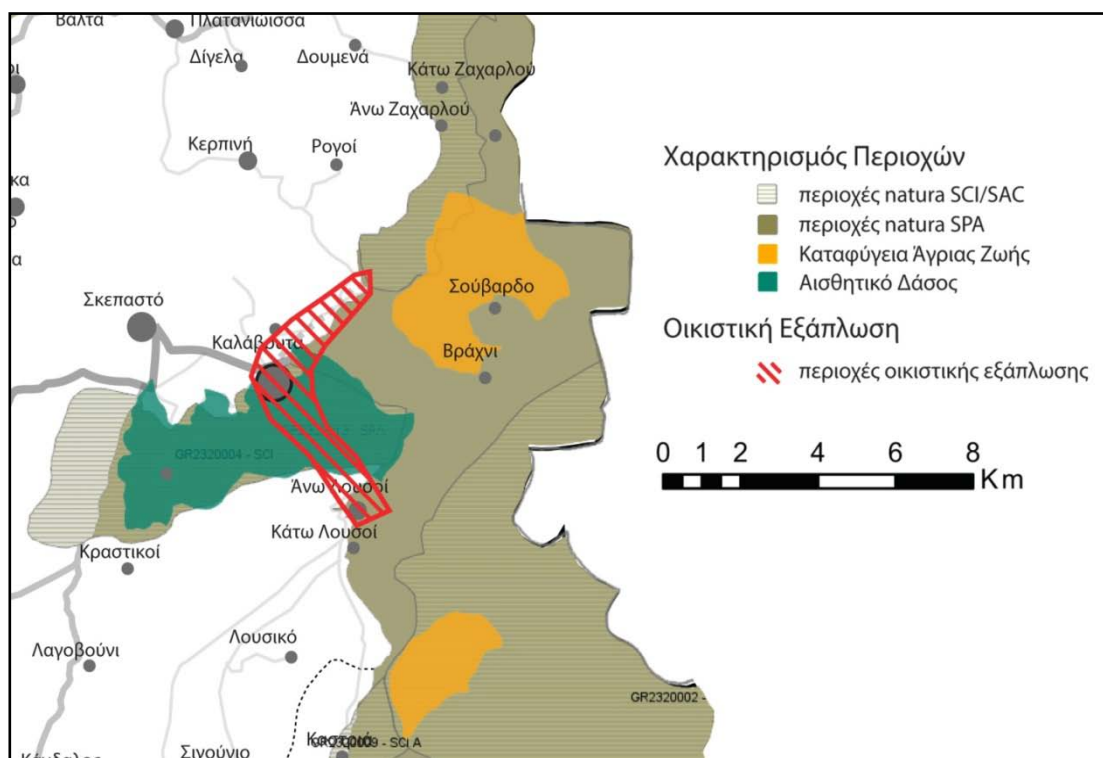
Το εγχείρημα αυτό γίνεται ακόμα δυσκολότερο δεδομένων των περιορισμένων εργαλείων χωρικού σχεδιασμού στην περιοχή. Μέχρι σήμερα έχει συνταχθεί Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο για τα Καλάβρυτα και Σχέδιο Πόλης για την Κλειτορία, ενώ οι υπόλοιποι οικισμοί της περιοχής έχουν οριοθετηθεί με ζώνη 800 μέτρων από το κέντρο του οικισμού. Ελάχιστες είναι και οι περιπτώσεις επιβολής ειδικών όρων δόμησης. Μεταξύ αυτών, το Ρυμοτομικό Σχέδιο για την Κούτελη και για τμήμα της Ζαχλωρούς, οι Ζώνες Προστασίας του Εθνικού Πάρκου Χελμού-Βουραϊκού, το οποίο έχει χαρακτηριστεί περιοχή Natura 2000, και ο χαρακτηρισμένος ως παραδοσιακός οικισμός του Βεσινίου στη Δημοτική Ενότητα Παΐων. Τέλος, δεν υφίστανται θεσμοθετημένες ζώνες για την ανάπτυξη της βιοτεχνίας/βιομηχανίας στην περιοχή, ούτε οριοθετημένα γεωργικά ή κτηνοτροφικά πάρκα.

Η επέκταση του δομημένου χώρου άνευ συγκεκριμένου σχεδίου έχει επιφέρει αλλοιώσεις στο φυσικό περιβάλλον. Παράλληλα, παρατηρούνται φαινόμενα κατάληψης των ελεύθερων εκτάσεων και απουσίας οργανωμένων ελεύθερων χώρων, βασικών υποδομών και δικτύων ανάμεσα στους οικισμούς. Ιδιαίτερα κατά μήκος των οδικών αξόνων Διακοφτού - Καλαβρύτων και Καλαβρύτων - Λουσών, δηλαδή στην ευρύτερη περιοχή του Χιονοδρομικού Κέντρου, παρατηρείται τα τελευταία χρόνια έντονη υποβάθμιση του δομημένου περιβάλλοντος, πρωτίστως λόγω της οικιστικής πίεσης για την ανάπτυξη τουριστικών υποδομών.

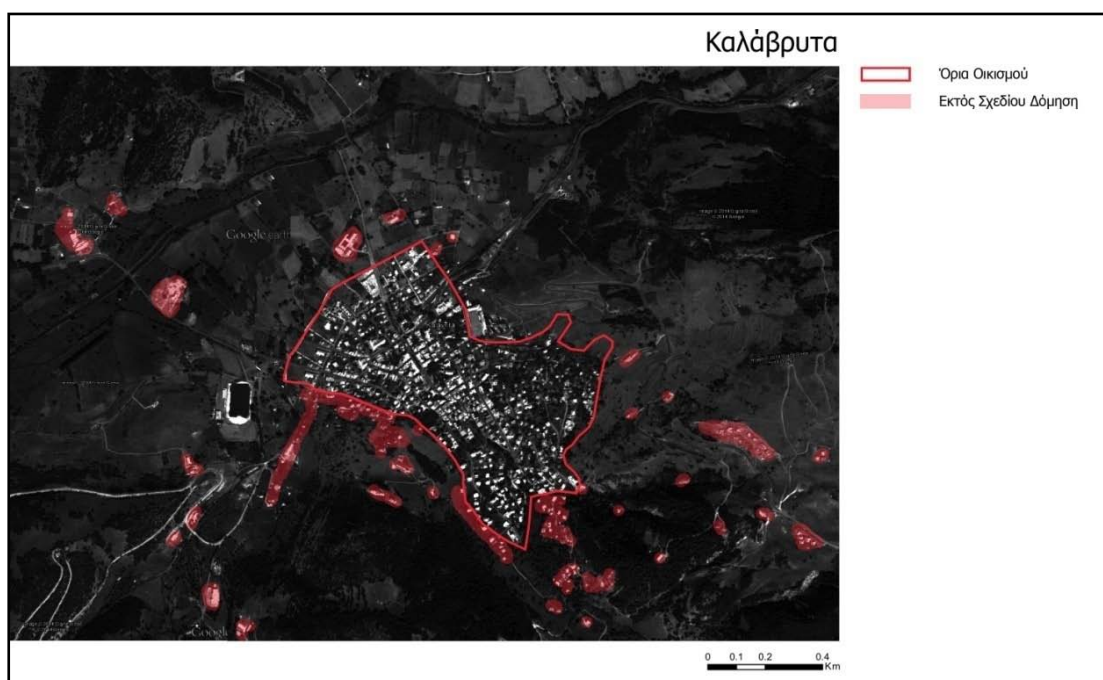
Επίπεδο Σχεδιασμού	Χωρικός Σχεδιασμός	Περιοχή	ΦΕΚ
ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης	Ελλάδα	ΦΕΚ 128/Α/3.07.08
	Ειδικά Πλαίσια (π.χ ΑΠΕ, Βιομηχανίας, Τουρισμού, Παράκτιων Περιοχών)	Ελλάδα	ΦΕΚ 2464/Β/3.12.08 ΦΕΚ 1138/Β/2009
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου ανάπτυξης Δυτικής Ελλάδας	Δυτική Ελλάδα	ΦΕΚ 1470/Β/9.10.2003
ΕΠΙΠΕΔΟ ΟΙΚΙΣΜΩΝ	Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Καλαβρύτων	Καλάβρυτα	ΦΕΚ 469/Δ/87
	Σχέδιο Πόλης Κλειτορίας	Κλειτορία	ΦΕΚ 571/1995 ΦΕΚ 368/2003
	Έγκριση Ορίων Οικισμού έως 2000 κατοίκων	Οικισμοί	ΦΕΚ 181/Δ/3.5.85
ΕΙΔΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΔΟΜΗΣΗΣ	Ρυμοτομικό Σχέδιο για την Κούτελη Ρυμοτομικό Σχέδιο για τη Ζαχλωρού	Κούτελη-Ζαχλωρού	
	Παραδοσιακός οικισμός Βεσίνιου	Βεσίνι	ΦΕΚ 594/Δ/13.11.1978
	Ζώνες Προστασίας Εθνικού Πάρκου Χελμού-Βουραϊκού	Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού	ΦΕΚ 446/Δ/2.10.09

Πίνακας 5. Ο σχεδιασμός του χώρου στον Δήμο Καλαβρύτων. Από το εθνικό στο τοπικό.

Η ταχεία και εντατική ανάπτυξη του χειμερινού τουρισμού στην περιοχή έχει προκαλέσει και έντονες συγκρούσεις χρήσεων γης, κυρίως λόγω της επέκτασης οικιστικών και τουριστικών δραστηριοτήτων εις βάρος προστατευόμενων περιοχών και γαιών υψηλής παραγωγικότητας.

Εικόνα 8: Ζώνη άναρχης οικιστικής εξάπλωσης.

Εικόνα 9: Εκτός Σχεδίου Δόμηση στα Καλάβρυτα. Οι πιέσεις επέκτασης προς το αισθητικό δάσος είναι εμφανείς.

3.2. Πρωτογενής και δευτερογενής τομέας παραγωγής

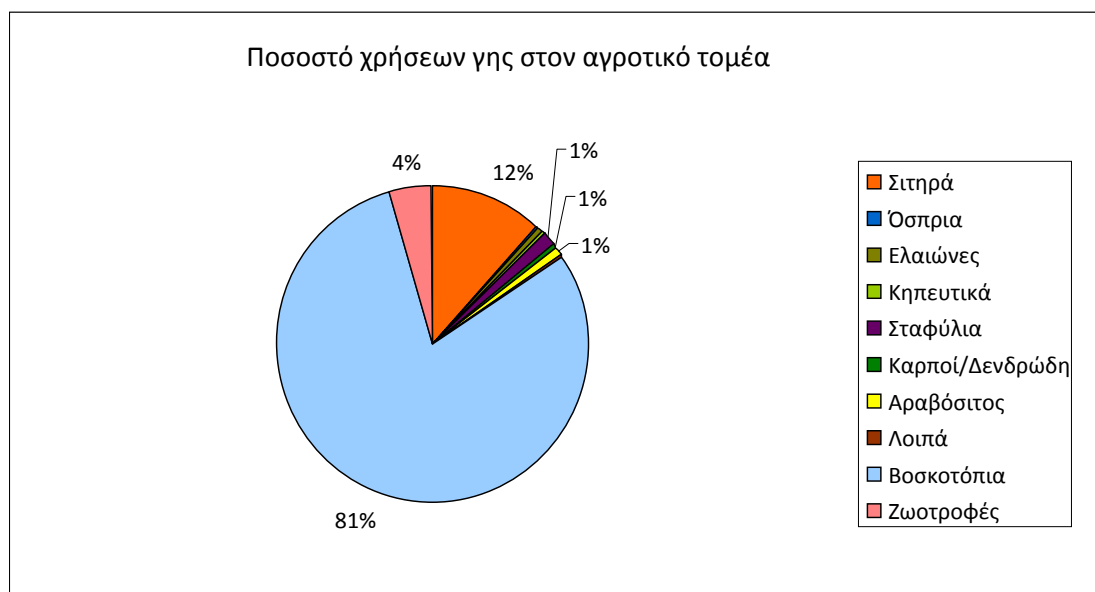
Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστούν τα προϊόντα του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα παραγωγής (αγροτική παραγωγή και κτηνοτροφία-επεξεργασία) μέσα από μία ολοκληρωμένη απόδοση της πραγματικότητας.

3.2.1. Πρωτογενής τομέας

Αγροτική παραγωγή

Ο Δήμος Καλαβρύτων έχει συνολική έκταση 1.060 χιλ. στρέμματα, από τα οποία το 58,7% αντιστοιχεί σε δασικές εκτάσεις (δάση, μεταβατικές δασώδεις-θαμνώδεις εκτάσεις και συνδυασμοί θαμνώδους και/ή ποώδους βλάστησης), 26,5% αντιστοιχεί σε καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγραναπαύσεις (αρόσιμη γη, μόνιμες καλλιέργειες και ετερογενείς γεωργικές περιοχές), το 5,3% σε βοσκότοπους, 0,9% καταλαμβάνουν οι οικισμοί (κτίρια, δρόμοι, πλατείες κλπ.) και 8,5% καλύπτεται από άλλες εκτάσεις (εκτάσεις με αραιή ή καθόλου βλάστηση, ορυχεία, χώροι απόρριψης απορριμμάτων, εργοστάσια κλπ.). Η καλλιέργεια της γης αφορά σε μεγάλο βαθμό την παραγωγή σιτηρών και ζωοτροφών που προορίζονται για κατανάλωση από το ζωικό κεφάλαιο της περιοχής (ιδιοκατανάλωση). Επίσης, στην περιοχή παρατηρούνται έντονα συγκρούσεις χρήσεων γης, κυρίως μεταξύ δασικών εκτάσεων και βοσκότοπων (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2000).

Τα βοσκοτόπια καταλαμβάνουν τη μεγαλύτερη έκταση με ποσοστό 80% της γεωργικής γης της περιοχής. Οι καλλιέργειες σιτηρών και ζωοτροφών καταλαμβάνουν αρκετό μέρος της γεωργικής γης. Οι λοιπές εκτάσεις (που αφορούν λιβάδια, οικιακούς λαχανόκηπους και αγραναπαύσεις) καταλαμβάνουν μικρό ποσοστό, ενώ μεγάλο τμήμα της γεωργικής γης παραμένει ακαλλιεργητό, σημαντικό μέρος των οποίων έχει αποδοθεί στην κτηνοτροφία (Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε., 2010).

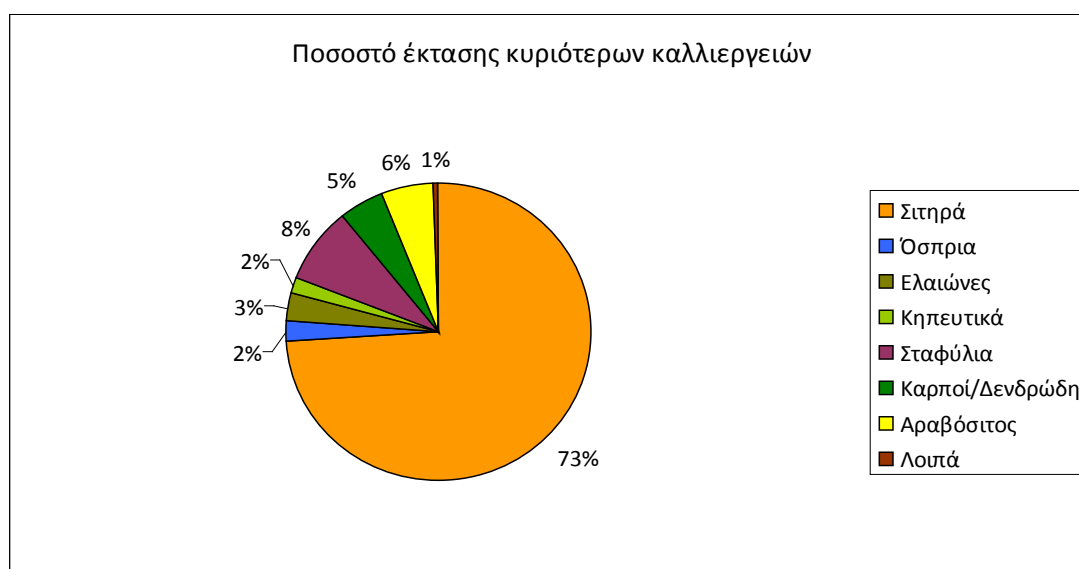
Γράφημα 1. Ποσοστό χρήσεων γης (Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε., 2010)

Στο γράφημα 1 παρουσιάζονται τα ποσοστά κάθε καλλιέργειας σε έκταση στο σύνολο της γης που έχει αγροτική χρήση, βάση των δεδομένων του Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε. του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων για το έτος 2010.

Η αγροτική παραγωγή αφορά κυρίως δημητριακά, όσπρια, εσπεριδοειδή, άγρια αρωματικά φυτά, βιολογική γεωργία, αμπέλια, βαμβάκι, οπωροκηπευτικά, παραγωγή κρασιού και τσίπουρου, σταφίδες, παραγωγή ζυμαρικών, παρασκευή ντοματοπελτέ, μαρμελάδες, ελιές, παραγωγή λαδιού κ.ά.

Μεγάλο μέρος της γεωργικής γης σταμάτησε να καλλιεργείται με την εφαρμογή των αγροαναπαύσεων που ήταν αρχικά αποτέλεσμα της εφαρμογής των Κανονισμών της Ε.Ε. στο πλαίσιο εφαρμογής αγροτοπεριβαλλοντικών προγραμμάτων με στόχο την αύξηση της βιοποικιλότητας, τη βελτίωση των εδαφών και την προστασία των υδάτων από την ρύπανση, αλλά και από την εγκατάλειψη της γεωργικής γης.

Όπως φαίνεται στο γράφημα 2, σε ότι αφορά την κάλυψη καλλιεργήσιμης γης (μη σχετιζόμενης με την κτηνοτροφία), η καλλιέργεια σιτηρών κατέχει την πρώτη θέση, ακολουθούμενη από τα σταφύλια για την οινοπαραγωγή, αλλά και την παραγωγή σταφίδας και ο αραβόσιτος.

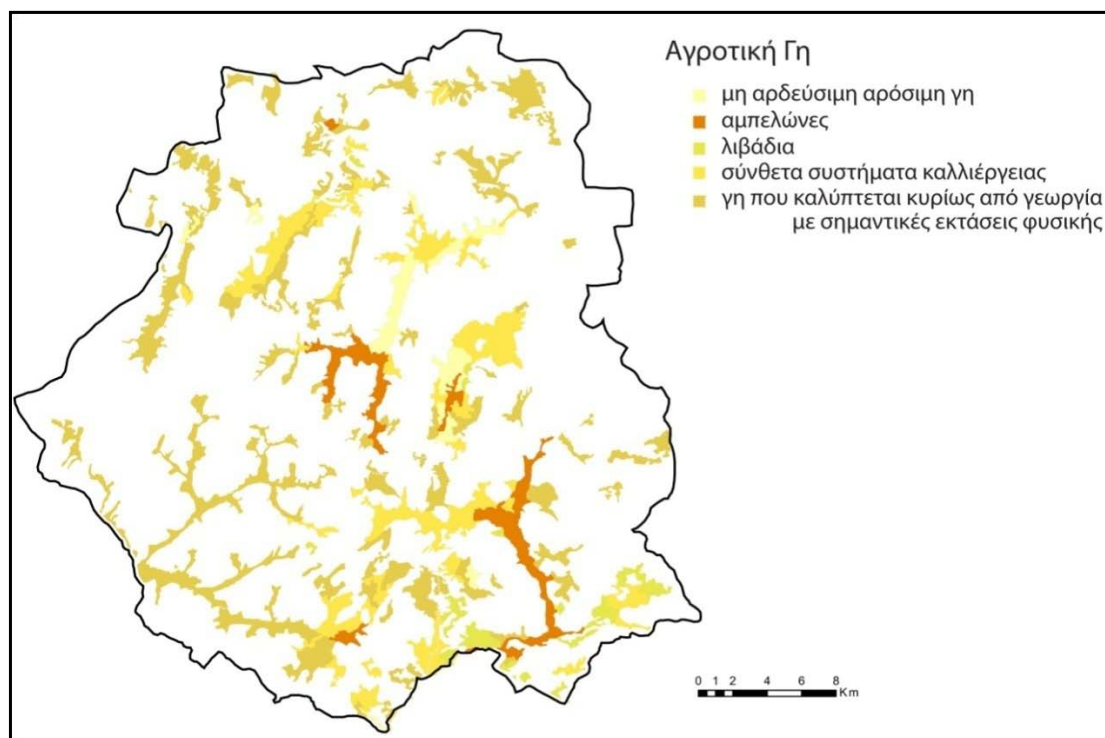

Γράφημα 2. Ποσοστό έκτασης κυριότερων καλλιεργειών (Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε., 2010)

Σύμφωνα με στοιχεία της ΔΗ9 (2011), συνολικά στο Δήμο Καλαβρύτων δραστηριοποιούνται 29 βιοκαλλιεργητές σε 15 Τοπικές Κοινότητες, που καλλιεργούν στο σύνολό τους 1.100 στρέμματα καλλιεργούμενων αροτραίων εκτάσεων, 80 στρέμματα αραβοσίτου και 102 στρέμματα μηδικής (κτηνοτροφία), ενώ είναι ενταγμένα και 8.541 στρέμματα (δημοτικών) βοσκοτόπων. Όσον αφορά τις καλλιεργούμενες εκτάσεις, τα κυριότερα είδη είναι η βρώμη, ο αραβόσιτος, αυτοφυή φυτά, βίκος, καρύδια, κεράσια, κηπευτικά, μηδική, σιτάρι μαλακό και σκληρό, τριφύλλι. Τη μεγαλύτερη έκταση καταλαμβάνει η καλλιέργεια βρώμης με 230,8 στρέμματα (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014).

Από τον παρακάτω χάρτη (εικόνα 10) που παρουσιάζει τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις και εκτάσεις που προορίζονται για βόσκηση, παρατηρούμε ότι καλύπτουν σημαντικά τμήματα του Δήμου, κυρίως στο νότιο και το κεντρικό τμήμα, τα οποία είναι λιγότερο ορεινά και περισσότερο πρόσφορα για τις δραστηριότητες αυτές. Επιπλέον παρατηρούμε ότι κάποιες καλλιεργούμενες περιοχές βρίσκονται εντός των προστατευόμενων περιοχών Natura, πράγμα το οποίο υποδεικνύει την ύπαρξη αντικρουόμενων συμφερόντων μεταξύ φορέων προστασίας περιβάλλοντος και αγροτικών-κτηνοτροφικών μονάδων.

Από τα παραπάνω αναφερθέντα στοιχεία (μεγάλες εκτάσεις βοσκότοπων, κτηνοτροφικά φυτά – εκτάσεις ζωοτροφών και σιτηρά), προκύπτει ότι η κτηνοτροφία έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στον πρωτογενή τομέα παραγωγής. Η βιωσιμότητα του τομέα αυτού είναι πρωταρχικής σημασίας για τον Δήμο.

Εικόνα 20. Αγροτική γη Δήμου Καλαβρύτων (Corine Land Cover, 2000)

Βιολογική γεωργία - κτηνοτροφία

Οι καλλιεργούμενες με βιολογικό τρόπο εκτάσεις, προσανατολίζονται κυρίως για την κτηνοτροφία (ιδιοπαραγόμενες ζωοτροφές, σιτηρά για καρπό). Οι Τοπικές Κοινότητες του Δήμου με τη μεγαλύτερη ενταγμένη στη βιολογική γεωργία καλλιεργούμενη έκταση (ανεξαρτήτως καλλιέργειας) είναι οι Κάτω Λουσοί με 190,9 στρέμματα, η Άνω Βλασία με 186,5 στρέμματα και η Κάτω Βλασία με 176,2 στρέμματα. Όσον αφορά το ζωικό κεφάλαιο, έχουν ενταχθεί στη βιολογική κτηνοτροφία 3.741 αιγοπρόβατα και 310 βοοειδή (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014).

Κτηνοτροφία

Ο τομέας της κτηνοτροφίας είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένος σε όλη την περιοχή του Δήμου και συμμετέχει με σημαντικότατο ποσοστό στην ακαθάριστη αξία της πρωτογενούς παραγωγής της περιοχής με 1.401 βοοειδή, 144.510 αιγοπρόβατα (κρέας, γάλα, γιαούρτι, τυρί, βούτυρο), συλλογή μελιού 63 χοιροειδή και 4.384 κυψέλες μελισσών, εκτροφή στρουθοκαμήλων σύμφωνα με στοιχεία της ΕΑΣ Καλαβρύτων για το 2011 (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014).

Ειδικά η αιγοπροβατοτροφία, προσαρμοσμένη στις ιδιαίτερες γεωμορφολογικές συνθήκες και το κλιματολογικό περιβάλλον της περιοχής, αποτελεί το σημαντικότερο κλάδο της ντόπιας κτηνοτροφίας. Η σημαντική παρουσία της οφείλεται όχι μόνο στη στήριξη του γεωργικού εισοδήματος της εκτροφής από τις πρωτοδοτήσεις των επιλέξιμων ζώων, αλλά και από τις σχετικά περιορισμένου μεγέθους μεταβολές των τιμών του πρόβειου γάλακτος, σε σταθερές τιμές. Παράλληλα, η δραστηριοποίηση σημαντικών τυροκομικών μονάδων στην περιοχή, συμβάλλει στην απορρόφηση του παραγόμενου προϊόντος. Επίσης και η μελισσοκομία αποτελεί σημαντικό τομέα στην περιοχή τα τελευταία χρόνια, ειδικά στις Δ.Ε. Καλαβρύτων και Κλειτορίας (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014).

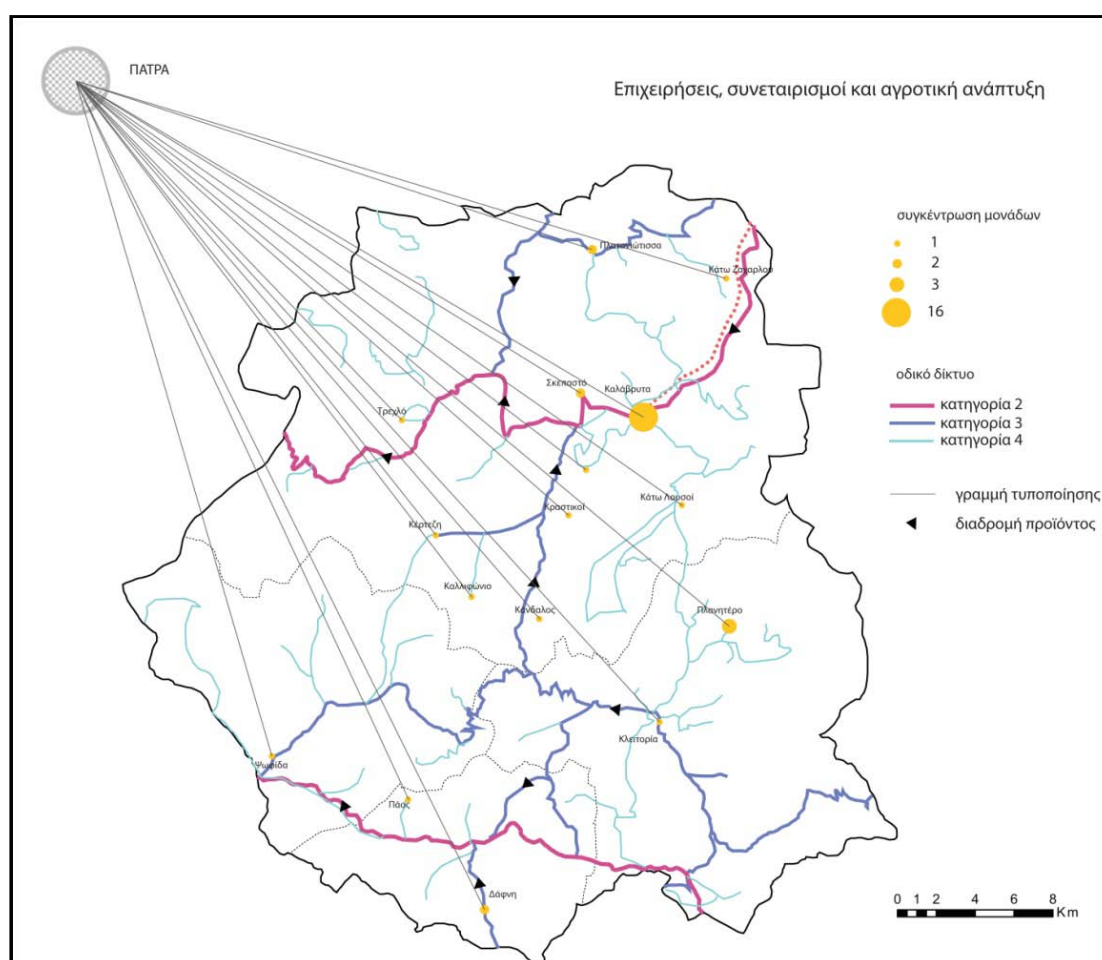
Αλιεία – Υδατοκαλλιέργειες

Στην περιοχή η αλιεία περιορίζεται στις υδατοκαλλιέργειες εσωτερικών υδάτων. Συγκεκριμένα, δραστηριοποιούνται 2 ιχθυοτροφεία (τεχνητές μονάδες) με παραγωγή πέστροφας και σολωμού, οξύρρυγχου, βατραχοκαλλιέργεια στον ποταμό Αροάνιο, στην περιοχή του Πλανητέρου (Δ.Ε. Κλειτορίας). Προς το παρόν καλύπτουν τις ανάγκες της τοπικής ζήτησης (εστιατόρια, ταβέρνες, τοπικοί έμποροι), ενώ υπάρχει προοπτική διάθεσης των προϊόντων τους και σε μεγαλύτερες αγορές (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014).

3.2.2. Δευτερογενής τομέας – Μεταποίηση

Η περιοχή παρουσιάζει μικρή ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα, ενώ δεν υπάρχουν βιομηχανικές μονάδες. Ο δευτερογενής τομέας στην περιοχή του Δήμου περιορίζεται κυρίως σε αγροτοβιοτεχνικές μονάδες επεξεργασίας κτηνοτροφικών προϊόντων, μικρές βιοτεχνίες παραγωγής αρτοσκευασμάτων, παραδοσιακών ζυμαρικών, γιαουρτιού και γλυκών καθώς και τεχνικά εργαστήρια τα οποία καλύπτουν τοπικές ανάγκες (ξυλουργεία, σιδηρουργεία, υφαντήρια κλπ.). Εξάιρεση στο παραπάνω γεγονός αποτελούν τα 5 τυροκομεία που βρίσκονται στην περιοχή (τρία στην περιοχή των Καλαβρύτων και δύο στη Δ.Ε. Κλειτορίας), τα οποία έχουν συγκροτημένη μορφή επιχειρηματικών βιοτεχνιών (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014).

Ειδικά η τυροκομική μονάδα της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Καλαβρύτων είναι μία υγιής επιχείρηση με πλήρη διοικητική και λογιστική οργάνωση που απασχολεί 17 άτομα μόνιμο και περί τα 50 άτομα ετησίως εποχιακό προσωπικό. Η παραλαβή και η μεταφορά του γάλακτος γίνεται με ιδιόκτητα μεταφορικά μέσα της Ένωσης και το σύνολο του παραλαμβανόμενου γάλακτος ανέρχεται σε περίπου 15.000 τόνους ανά εξάμηνο (παραγωγική περίοδος). Η ΕΑΣ συμβάλλει καθοριστικά στην τόνωση της τοπικής απασχόλησης και της τοπικής οικονομίας και στη στήριξη των γεωργών και κτηνοτρόφων. Παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη στους γεωργοκτηνοτρόφους, ενώ παράλληλα διαθέτει συγκροτήματα αποθήκευσης και παραγωγής μιγμάτων ζωοτροφών, υποκαταστήματα εμπορίας ζωοτροφών, λιπασμάτων και πολλαπλασιαστικού υλικού κατάστημα πώλησης κτηνιατρικών και γεωργικών φαρμάκων, καθώς και κατάστημα λιανικής πώλησης στα Καλάβρυτα (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014).

Εικόνα 11. Πυκνότητα αγροτικών υποδομών και συνεταιρισμών Δήμου Καλαβρύτων (βλ. Παράρτημα)

Παράλληλα, στην περιοχή των Καλαβρύτων έχει προσφάτως δημιουργηθεί μονάδα επεξεργασίας τυρογάλακτος για την παραγωγή πρωτεϊνών. Η μονάδα προμηθεύεται την πρώτη ύλη προς επεξεργασία από τα μεγαλύτερα τυροκομεία της περιοχής, δίνοντας λύση στο πρόβλημα της διάθεσης του τυρογάλακτος (Επιχειρησιακό

Πρόγραμμα Δήμου Καλαβρύτων 2012-2014). Επίσης, παράγεται την υψηλής ποιότητας παραδοσιακή βαρελίσια ΦΕΤΑ Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π.) ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ όπως επίσης κατσικίσιο τυρί, ημίσκληρο τυρί (φουρμαέλα), ανθότυρο, ξηρή μυζήθρα, γιαούρτι και βούτυρο γάλακτος.

Είναι μία από τις πιο κερδοφόρες και συνεχώς εξελισσόμενες συνεταιριστικές οργανώσεις, αποτελεί μοχλό ανάπτυξης για την περιοχή, στήριγμα για το εισόδημα των παραγωγών – κτηνοτρόφων και εγγύηση για τον Έλληνα καταναλωτή που δικαιούται να ζητά προϊόντα με όνομα και ταυτότητα, προσφέροντάς του μια εκλεκτή σειρά προϊόντων, με κορυφαίο όλων την ΦΕΤΑ του Συνεταιρισμού Καλαβρύτων ή ΦΕΤΑ Καλαβρύτων (ΠΑΣΕΓΕΣ, 2009).

Τέλος, σημαντική είναι η λειτουργία από τον Ιανουάριο 2010 του Δημοτικού Σφαγείου Καλαβρύτων, με σύγχρονες πλέον προδιαγραφές, μετά τον πρόσφατο εκσυγχρονισμό του. Η λειτουργία του σφαγείου υποστηρίζει σημαντικά τον κτηνοτροφικό τομέα της περιοχής (Τα Νέα της Αιγιαλείας, 2009).

Όπως φαίνεται στον παραπάνω χάρτη, όπου παρουσιάζεται η κατανομή των αγροτικών υποδομών του Δήμου Καλαβρύτων, η πλειοψηφία των υποδομών, όπως μονάδες επεξεργασίας, τυποποίησης και πώλησης προϊόντων, βρίσκονται κυρίως στο ανατολικό τμήμα του Δήμου.

3.2.3. Εμπόριο - Εξαγωγές

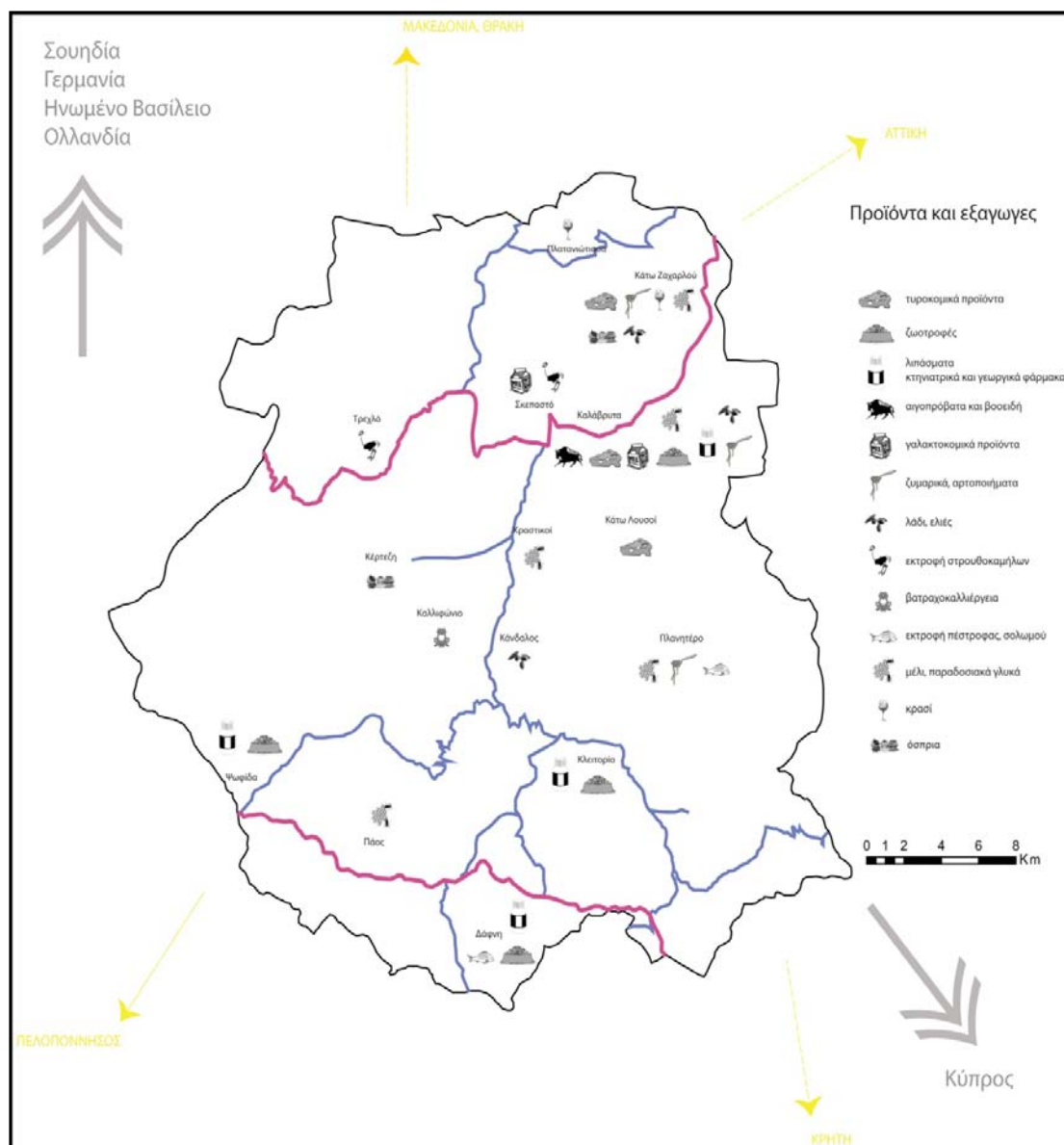
Το εμπόριο περιορίζεται κυρίως στη διακίνηση προϊόντων για την κάλυψη των τοπικών αναγκών. Εξάριση αποτελούν η εμπορία κυρίως των τυροκομικών προϊόντων, αλλά και μελιού, κρασιού και οσπρίων από μεμονωμένες επιχειρήσεις. Στην πλειονότητα των υπολοίπων περιπτώσεων προϊόντων, η εμπορία γίνεται σχεδόν αποκλειστικά από τους παραγωγούς (βλέπετε παράρτημα και εικόνα 11). Στις έδρες των Δημοτικών Ενοτήτων (και κυρίως στα Καλάβρυτα και την Κλειτορία) υπάρχουν οι βασικές υπηρεσίες και εμπορικές επιχειρήσεις ώστε να εξυπηρετούνται ανάγκες των κατοίκων, αλλά και των τουριστών που επισκέπτονται την περιοχή.

Για την τυποποίηση και μετέπειτα εξαγωγή τυροκομικών προϊόντων γίνεται μεταφορά στον Δήμο Πατρέων και κυρίως στον οικισμό Σανταμέρι, στα σύνορα των νομών Αχαΐας και Ηλείας και στην Αττική σε εταιρείες πιστοποίησης και τυποποίησης (π.χ. Καλάβρυτα – Παραδοσιακή Αχαϊκή Τυροκομία στο Σανταμέρι Αχαΐας, Χελμός – Αχαϊκή Παραδοσιακή Τυροκομία στο Σανταμέρι Αχαΐας, Βιοτύρ Θέση Αλωνίστρα ΠΟΚΑ, ΒΙΟ.ΠΑ. Κορωπίου). Τα προϊόντα αυτά εξάγονται προς: ολόκληρη την Ελλάδα (Αττική, Πελοπόννησο, Πάτρα, Κρήτη, Μακεδονία, Θράκη), καθώς επίσης Κύπρο, Σουηδία, Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο και Ολλανδία (ΕΑΣ, Καλαβρύτων).

Κρασί (Καλαβρυτινό μαύρο και άλλες ποικιλίες) και ούζο εξάγονται προς: Γερμανία, ΗΠΑ, Καναδά, Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, Κίνα, Ολλανδία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες, αν και τα τελευταία χρόνια οι εξαγωγές έχουν μειωθεί ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Επίσης μέλι βιολογικό και μη και άλλα προϊόντα εξάγονται σε

χώρες της Ε.Ε. (Καλάβρυτα Αχαϊκή Τυροκομία, 2011 Βιοτύρ Α.Ε.Β.Ε. Εμπόριο, 2012 Χελμός, Παραδοσιακή Αχαϊκή Τυροκομία, 2008 Κερπινή Καλαβρύτων, 2013 Startup Greece, 2011 Βιο Μέλι, 2013 Βιολογικό Μέλι Κουτρουλάκης, 2013).

Όπως φαίνεται στον παρακάτω χάρτη (εικόνα 12), ένας σημαντικός αριθμός προϊόντων, όπως τυροκομικά, κρασί και μέλι εξάγονται προς άλλες χώρες της βορειοδυτικής κυρίως Ευρώπης. Πρόκειται για προϊόντα Προστασίας Ονομασίας Προέλευσης, όπως είναι η φέτα Καλαβρύτων και το Καλαβρυτινό μαύρο, καθώς και προϊόντα υψηλής ποιότητας, όπως είναι το βιολογικό μέλι.

Εικόνα 12. Προϊόντα και εξαγωγές (βλ. Παράρτημα)

3.3. Τουρισμός

Για το Δήμο Καλαβρύτων, ο Τουρισμός είναι στοιχείο βασικό και αναπόσπαστο της οικονομικής δραστηριότητας και μαζί με την κτηνοτροφική δραστηριότητα στο Δήμο, ουσιαστικά στηρίζουν όλη την Καλαβρυτινή οικονομία.

Ο Τουρισμός στο Δήμο είναι συνδυαστικός και πολύπλευρος, με πολλές δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης και εξέλιξης. Αρχαιολογικοί χώροι, Θρησκευτικά προσκυνήματα, Ιστορικές τοποθεσίες, Φυσικά τοπία συνδυάζονται αρμονικά μεταξύ τους και με τον ανθρώπινο παράγοντα βοηθώντας έτσι την προβολή και την οικονομική ευημερία του Δήμου.

3.3.1. Αξιοθέατα

Αρχαιολογικοί Χώροι

Ο Δήμος Καλαβρύτων είναι ένας δήμος με έντονο το αρχαιολογικό στοιχείο και με πολλούς χώρους και θέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Οι κυριότεροι χώροι τέτοιου τύπου, οι οποίοι πέραν της φύσει μεγάλης πολιτισμικής τους σημασίας παρουσιάζουν και ενδιαφέρον ως προς την τουριστική τους εκμετάλλευση, είναι οι εξής:

Αρχαίος Κλείτωρ

Ο αρχαίος Κλείτωρ Βρίσκεται στη Δημοτική Ενότητα Κλειτορίας. Πρόκειται για μία από τις σημαντικότερες πόλεις της αρχαίας Αζανίας η οποία κατά την παράδοση πήρε το όνομα της από τον Κλειτορα , γιο του Αζάνα και για την οποία κυριότερη πηγή πληροφόρησης μας αποτελεί ο Πausανίας. Επειδή η πόλη ήταν χτισμένη σε κάμφο, όπως και άλλες αρκαδικές πόλεις, και όχι σε φύσει οχυρό ύψωμα, περιβαλλόταν από ισχυρά τείχη για προστασία, τα οποία σήμερα δεν σώζονται σε καλή κατάσταση, καθώς αποδομήθηκαν κατά τα μεταβυζαντινά και νεότερα χρόνια αποτελώντας πρώτη ύλη για το χτίσιμο των σπιτιών των γύρω οικισμών. Το τείχος ενισχύεται κατ' αποστάσεις από ημικυκλικούς πύργους και κατασκευάστηκε κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους. Οι ανασκαφές έχουν αποκαλύψει σημαντικό μέρος της οχύρωσης και των πύργων της και μέρος του αρχαίου θεάτρου το οποίο όμως δεν σώζεται σε καλή κατάσταση. Πέραν αυτών, έχουν αποκαλυφθεί και στοιχεία ύπαρξης συγκροτημένης οικιστικής ζώνης των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων καθώς και τάφοι που ξεκινούν από τους υστερογεωμετρικούς και φτάνουν στους υστερορρωμαϊκούς. Μπροστά από το θέατρο σε κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο δίνονται κάθε καλοκαίρι σημαντικές θεατρικές παραστάσεις επειδή η κατάσταση διατήρησης του αρχαίου θεάτρου δεν επιτρέπει τη χρησιμοποίησή του. Πρέπει τέλος να σημειωθεί πως η εύρεση κατά τις ανασκαφές προϊστορικών εργαλείων σε συνδυασμό με την επιφανειακή περισυλλογή άλλων, καταδεικνύουν πως η πεδιάδα ήταν σε χρήση και κατά την προμυκηναϊκή περίοδο με κατοίκηση στους γύρω λόφους (<http://www.ekalavrita.gr>, Ιανουάριος 2014, <http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Αρχαία Ψωφίδα

Η Ψωφίδα βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Αρκαδίας, στη χώρα των Αζάνων, στη συμβολή τριών ποταμών, του Ερυμάνθου ποταμού δυτικά, του Λειβαρτζινού από τα βορειοανατολικά και του Βερτσιώτικου ή Σειραϊκού ανατολικά - νοτιοανατολικά. Οι μύθοι που συνδέονται με την ύπαρξη της πόλης μας παραδίδονται από πολλούς αρχαίους συγγραφείς με την αναφορά της στον Όμηρο να ξεχωρίζει. Ο ποιητής σημειώνει πως η πόλη δε συμμετείχε στον Τρωικό πόλεμο κάτι που μαρτυρεί πως ήδη τον 13ο αι. π.Χ. υπήρξε συγκροτημένο κράτος, που είχε το ίδιο όνομα με την πόλη. Στον Πελοποννησιακό πόλεμο όλοι οι Αρκάδες μάχονται κατά των Αθηναίων και κατά συνέπεια και οι Ψωφίδιοι, ενώ και στα πολεμικά γεγονότα της Ελληνιστικής περιόδου η Ψωφίδα συμμετείχε τόσο ως μεμονωμένη πόλη-κράτος όσο και ως σύμμαχος με τις άλλες αρκαδικές πόλεις. Ο Πausanias διερχόμενος από την πόλη κατά τον 2ο αι. μ.Χ. τη βρίσκει υποβαθμισμένη, σε ένδεια και με λίγους κατοίκους.

Σήμερα, το καλύτερα σωζόμενο μνημείο είναι ο περίβολος του ναού της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, ύψους περίπου 6μ. και περιμέτρου περίπου 200μ, κτισμένο μάλλον τα ύστερα χρόνια της ενετοκρατίας. Επίσης, υπάρχουν ακόμη λείψανα του αρχαίου τείχους της πόλης, τα οποία είναι ορατά κυρίως μέσα στο χωριό Τριπόταμα, δίπλα στα σπίτια αλλά και μέσα σε ιδιοκτησίες, καθώς και λείψανα της ακρόπολης, ενώ έχει εντοπιστεί και η θέση του αρχαίου θεάτρου το οποίο δεν έχει έρθει ακόμη στο φως (<http://www.ekalavrita.gr>, Ιανουάριος 2014, <http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Πάος (Σκουπίτσι)

Στο λόφο Σκουπίτσι, ο οποίος βρίσκεται στα ανατολικά του χωριού Νέα Πάος, έχει εντοπιστεί η ακρόπολη της αρχαίας πόλης. Μέσα στον οχυρωματικό περίβολο σώζονται θεμέλια τοίχων, που ανήκουν σε οικοδομήματα και αναλήμματα, ενώ στην κορυφή του λόφου σχηματίζεται μικρό πλάτωμα, στη νότια πλευρά του οποίου είναι ορατά θεμέλια οικοδομήματος, που ίσως ανήκει σε ναό (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Αρχαίοι Λουσοί

Πρόκειται για μια από τις γνωστότερες πόλεις της Αρκαδικής Αζανίας, με ιερό πανελλήνιας εμβέλειας, η οποία έλεγχε ολόκληρο τον Επανάκαμπο. Από τις αρχές του 20ου αιώνα το Αυστριακό αρχαιολογικό ινστιτούτο ανασκάπτει συστηματικά την αρχαία πόλη στην αγορά της οποίας έχουν έλθει στο φως ο δωρικός ναός Αρτέμιδος ημέρας ή ημερασίας (της Άρτεμης που εξημερώνει) που κατασκευάστηκε στις αρχές του 3ου αιώνα Π.Χ. σε ένα εντελώς ιδιόρρυθμο σχέδιο, λείψανα του γεωμετρικού, παλαιότερου ναού της θεάς, το βουλευτήριο, η κρήνη και το πρόπυλο. Λίγο χαμηλότερα έχει ανασκαφεί μια σημαντική ελληνιστική οικία με κεντρική αυλή, ενώ τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται ανασκαφές στο κέντρο της αρχαίας πόλης των Λουσών, όπου εντοπίστηκαν τα θεμέλια ενός περίπτερου ναού και μιας ελληνιστικής στοάς. Η ακρόπολη της αρχαίας πόλης εντοπίστηκε πριν από λίγα χρόνια αλλά δεν έχει ανασκαφτεί ακόμα. Επειδή η περιοχή που περιβάλλει την αρχαία πόλη έχει διατηρήσει την αρχαία μορφή της, έχει κηρυχθεί ολόκληρη ως

αρχαιολογικός χώρος ώστε να αποφευχθούν οι βίαιες αλλοιώσεις του τοπίου. Ο αρχαιολογικός χώρος βρίσκεται στο χωριό Λουσοί ή Σουδενά 15 χλμ από τα Καλάβρυτα (<http://www.ekalavrita.gr>, Ιανουάριος 2014).

Αρχαίο Λεόντιο (Κάτω Βλασιά)

Αρχικά, τα ερείπια του λόφου Καστρίτσι, που βρίσκεται 3χλμ. του μοναστηριού της Βλασίας, ταυτίστηκαν με εκείνα της αρχαίας Τρίτειας, ενώ η αχαϊκή πόλη Λεόντιο τοποθετήθηκε στο σημερινό χωριό Λεόντιο (πρ. Γουρζούμισα). Αργότερα όμως υποστηρίχθηκε ότι η αρχαία Τρίτεια βρίσκεται στην Αγία Μαρίνα Τριταΐας, ενώ το Λεόντιο συγκαταλέχθηκε στις αρχικές δώδεκα αχαϊκές πόλεις. Στο λόφο Καστρίτσι σώζεται οχυρωματικός περίβολος, οι πύργοι και η ανατολική του πύλη. Το 1958 οι ανασκαφές αποκάλυψαν το θέατρο, που βρίσκεται εντός των τειχών στα βορειοανατολικά του λόφου, ενώ σε ολόκληρο το λόφο είναι ορατά θεμέλια οικιών και άλλων κτιρίων (<http://www.ekalavrita.gr>, Ιανουάριος 2014).

Πέρα από τους παραπάνω κύριους αρχαιολογικούς χώρους, υπάρχουν ακόμη περισσότερες θέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος στο Δήμο Καλαβρύτων, στις οποίες είτε εντοπίστηκαν αντικείμενα, είτε αρχαιολογικά λείψανα μικρής έκτασης. Τέτοιες θέσεις είναι το Βρυσάρι, τα Λυκούρια, ο Πριόλιθος, ο Κάνδαλος, το Λαγοβούνι, το Καστέλλι, το Πλανητέρο

, η Κέρτεζη, η Κούτελη, ο Μποντιάς, το Μάνεσι και το Τρεχλό (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Θρησκευτικά προσκυνήματα

Ο Δήμος Καλαβρύτων, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους προορισμούς της Πελοποννήσου αλλά και γενικότερα της χώρας ως προς το θρησκευτικό τουρισμό. Οι μονές και τα προσκυνήματα αποτελούν σημαντικό πόλο έλξης για τους προσκυνητές, οι οποίοι συρρέουν όλο το χρόνο. Οι σημαντικότεροι πυρήνες θρησκευτικού τουρισμού στο δήμο Καλαβρύτων είναι οι ακόλουθοι.

Ιερά Μονή Μεγάλου Σπηλαίου

Σε απόσταση 10 χλμ βορειοανατολικά των Καλαβρύτων, βρίσκεται το μοναστήρι του Μεγάλου Σπηλαίου. Σύμφωνα με την παράδοση, η μονή ιδρύθηκε από δύο αδέρφια, μοναχούς από τη Θεσσαλονίκη, τον Συμεών και τον Θεόδωρο, οι οποίοι βρήκαν σε ένα σπήλαιο, κατόπιν υποδείξεως της βοσκοπούλας Ευφροσύνης, την εικόνα της Παναγίας που είχε φιλοτεχνήσει ο ευαγγελιστής Λουκάς. Το κύριο οικοδόμημα της μονής που γνώρισε πολυάριθμες καταστροφές, αποτελείται από οκτώ ορόφους. Το καθολικό, σκαμμένο στο βράχο, φέρει την προαναφερθείσα εικόνα της Παναγίας, τοιχογραφίες του 1653 και ξυλόγλυπτο τέμπλο. Τρεις λόγοι έκαναν το Μέγα Σπήλαιο να κατέχει μια από τις πιο εξέχουσες θέσεις ανάμεσα στα γνωστότερα Μοναστήρια του ελληνικού χώρου: το τοπίο, η εφέστια εικόνα της Σπηλαιώτισσας και το αδούλωτο φρόνημα των μοναχών. Στα πολύτιμα κειμήλια της μονής

συγκαταλέγονται, μεταξύ άλλων, σιγίλια, χειρόγραφα, χρυσοί σταυροί, ιερά σκεύη, εικόνες, χαλκογραφίες, επιτάφιοι και λειψανοθήκες το οποία και φυλάσσονται στο μουσείο της Μονής. Στα αξιοθέατα της μονής συγκαταλέγονται το «Τρύπιο Λιθάρι» (οπή απ' όπου διέρχεται το φως τού ήλιου μόνο στις δύο ισημερινές του), το τεράστιο βαρέλι «Αγγελής» (χωρητικότητας 10.000 περίπου κιλών) και στην απέναντι κορυφή από τη Μονή το «1821» γραμμένο από την ίδια τη φύση. Η Μονή γνωρίζει χαίρει τυγχάνει μεγάλης επισκεψιμότητας και η φήμη της έχει πλέον περάσει τα όρια της Πελοποννήσου (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014, <http://www.diakopes.gr>, Ιανουάριος 2014).

Ιερά Μονή Αγίας Λαύρας

Σε απόσταση 5 χλμ νοτιοδυτικά των Καλαβρύτων είναι χτισμένη η χιλιόχρονη ιστορική **μονή της Αγίας Λαύρας**, όπου σύμφωνα με το γνωστό θρύλο κηρύχθηκε η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό. Η μονή ιδρύθηκε το 10ο αιώνα από τον ασκητή Αθανάσιο Αθωνίτη, σε μικρή απόσταση από το σύγχρονο κτιριακό συγκρότημα, στη θέση "Παλαιομονάστηρο". Η αρχική Μονή πυρπολήθηκε το 1585 από τους Τούρκους και μεταφέρθηκε το 1689 (;) στη σημερινή θέση της, όπου υπέστη εκ νέου καταστροφές, από τον Ιμπραήμ το 1826 και τους Γερμανούς το 1943. Σύμβολο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, η Μονή διαθέτει μοναδικά κειμήλια στο σκευοφυλάκιό της, όπως το λάβαρο της Επανάστασης, τα χρυσοκέντητα άμφια του Παλαιών Πατρών Γερμανού, την κέρα του Αγίου Αλεξίου, πολύτιμα ευαγγέλια και επιτάφιο του 1754. Εκτός από τα σημαντικά ιερά κειμήλια και λείψανα που υπάρχουν σε αυτή, σημαντικό θησαυρό αποτελούν και τα 3.000 έντυπα στη βιβλιοθήκη της εκ των οποίων το αρχαιότερο χρονολογείται από το 1502. Η Μονή αποτελεί πανελλήνιο εθνικό και θρησκευτικό προσκύνημα πρώτου μεγέθους και μια από τις αρχαιότερες Μονές του ελληνικού και κυρίως του πελοποννησιακού χώρου (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014, <http://www.diakopes.gr>, Ιανουάριος 2014).

Πέρα από τις δύο μονές που προαναφέρθηκαν, στο Δήμο Καλαβρύτων υπάρχουν κι άλλοι χώροι προσκυνήματος τους οποίους αναφέρουμε συνοπτικά:

- **Ιερά Μονή Παναγιάς Μακελλαριάς:** Βρίσκεται στη δεξιά όχθη του ποταμού Σελινούντα, απέναντι από το χωριό Λαπαναγοί και σε απόσταση 30 χιλ. από την πόλη των Καλαβρύτων και είναι αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου.
- **Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου:** Βρίσκεται στην κορυφή ενός λόφου πολύ κοντά στην Άνω Βλασιά και είναι αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο.
- **Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου:** Βρίσκεται κοντά στο Μάνεσι Καλαβρύτων και είναι αφιερωμένη στον Άγιο Γεώργιο.
- **Ιερά Μονή Πορετσού:** Βρίσκεται ανάμεσα στους οικισμούς Αγράμπελα (Πορετσό) και Πλατανίτσα (Γερμοτσάνι), σε υψόμετρο 900 μ., δίπλα στον Ερύμανθο ποταμό και είναι αφιερωμένη στην Παναγία.
- **Ιερά Μονή Αγίων Θεοδώρων:** Βρίσκεται 28km μακριά από τα Καλάβρυτα, στην πλαγιά μιας παραφυάδας του Ολονού της περιοχής Αροανίας και είναι αφιερωμένη στους Αγίους Θεοδώρους.

- **Μοναστήρι της Ευαγγελίστριας:** Βρίσκεται κοντά στον οικισμό Δάφνη και είναι αφιερωμένο στον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου.
- **Ιερά Μονή Αγίου Αθανασίου:** Βρίσκεται εντός του δάσους ανάμεσα στα χωριά Λευκάσιο και Φίλια και είναι αφιερωμένη στον Άγιο Αθανάσιο.
- **Σκήτη Παπουλάκου:** Βρίσκεται κοντά στον Άρμπουνα και έχει κηρυχθεί διατηρητέο μνημείο.
- **Η Παναγιά με το Λύκο:** Βρίσκεται στον οικισμό Γλάστρα, στη θέση Κλεισούρα και έχει κηρυχθεί διατηρητέο μνημείο.
- **Ιερό προσκύνημα Παναγιάς Πλατανιώτισσας:** Βρίσκεται στον οδικό άξονα Καλαβρύτων – Αιγίου μέσω Πτέρης, σε απόσταση 30km από τα Καλαβρύτα.

Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι σε όλο το Δήμο υπάρχουν 13 ιεροί ναοί, εκ των οποίων άλλοι έχουν κηρυχθεί θρησκευτικά διατηρητέα, άλλοι αρχαιολογικοί χώροι, άλλοι ιστορικά μνημεία και άλλοι θρησκευτικά μνημεία (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Χώροι ιστορικού ενδιαφέροντος

Τόπος Θυσίας

Ένα από τα ξεχωριστά και πιο σημαντικά μνημεία της πόλης των Καλαβρύτων είναι ο Τόπος Θυσίας, στο λόφο του Καπή, που βρίσκεται στα ανατολικά της πόλης, στο δρόμο προς Χιονοδρομικό Κέντρο και αποτελεί προσκύνημα.

Στις 13 Δεκεμβρίου 1943, στη Ράχη του λόφου αυτού, οδηγήθηκαν οι άνδρες από 14 χρονών και πάνω από τους Γερμανούς στρατιώτες των δυνάμεων της κατοχής και εκεί εκτελέστηκαν.

Σήμερα στη ράχη του Καπή βρίσκεται ένας μεγάλος Σταυρός που θυμίζει το αποτρόπαιο έγκλημα. Στις στήλες που περιβάλλουν τον κεντρικό χώρο αναγράφονται τα ονόματα των οικογενειών των Εκτελεσθέντων. Στην κατακόμβη είναι αναρτημένα μικρά καντήλια ισάριθμα με τις οικογένειες των εκτελεσθέντων.

Παράπλευρα της κατακόμβης δεσπόζει το πέτρινο γλυπτό της πονεμένης μάνας, έμβλημα του Δήμου και σύμβολο της ανθρώπινης καρτερικότητας. Κάθε χρόνο στις 13 Δεκεμβρίου, μετά το μνημόσυνο στον καθεδρικό ναό της πόλης καταλήγει η πένθιμη πομπή στον Τόπο Θυσίας, όπου τελείται επιμνημόσυνη δέηση και προσκλητήριο Πεσόντων.

Ο Τόπος Θυσίας αποτελεί ένα από τα πιο γνωστά αξιοθέατα των Καλαβρύτων και σε συνδυασμό με το Μουσείο Ολοκαυτώματος που βρίσκεται στην πόλη, αποτελούν το επίκεντρο του τουρισμού στην πόλη. Να σημειωθεί εδώ ότι τα Καλάβρυτα αποτελούν και έδρα του «**Δικτύου Μαρτυρικών Πόλεων και χωριών της Ελλάδας 1940-1945**», μιας πρωτοβουλίας που συστήθηκε από 37 Ο.Τ.Α. το 2000 δίχως όμως να έχει σημειώσει κάποια αξιόλογη δράση. (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014, <http://www.greekholocausts.gr/>, 2014)

Πανελλήνιο Ηρώο Αγωνιστών του 1821

Το Πανελλήνιο Ηρώο των Αγωνιστών του 1821 βρίσκεται στο λόφο βόρεια της Μονής της Αγίας Λαύρας. Κατασκευάστηκε για να τιμήσει όλους εκείνους που θυσιάστηκαν για την ανεξαρτησία του Ελληνικού Έθνους από τον Τουρκικό Ζυγό. Οι προσπάθειες για την ανέγερση του μνημείου ξεκίνησαν από τον Σύλλογο Καλαβρυτινών στο τέλος του 19ου αιώνα και τελικά το μνημείο εγκαινιάστηκε το 1971. Αποτελείται από σύνθεση τριών ανδριάντων που παριστάνουν τη συμμετοχή του κλήρου και των αγωνιστών στην Επανάσταση του 1821 και την Ελευθερία του Ελληνικού Έθνους από τον Τούρκο Κατακτητή.

Το Ηρώο, σε συνδυασμό με την Ι.Μ. Αγίας Λαύρας που βρίσκεται κοντά, συστήνουν έναν ακόμη σημαντικό τουριστικό πυρήνα για το Δήμο Καλαβρύτων, με υψηλή επισκεψιμότητα (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014, <http://www.diakopes.gr>, Ιανουάριος 2014).

Το Κάστρο των Καλαβρύτων

Το φρούριο των Καλαβρύτων χτίστηκε περίπου το 1208 από τους Φράγκους κατακτητές του Μωριά. Αυτοί χτίσανε και ένα μικρό καστράκι απέναντι από το μεγάλο, πάνω στο βουνό Πριόνι.

Το Κάστρο είχε έκταση περίπου 20 στρέμματα και το τείχος του είχε πάχος 1m. Περιείχε περίπου πενήντα οικίες, ερείπια των οποίων σώζονται και σήμερα, ενώ κατοικίες υπήρχαν και εκτός του κάστρου, κυρίως στην επικλινή δυτική πλευρά του.

Σήμερα διακρίνονται ίχνη επάλξεων καθώς επίσης και δεξαμενές νερού, δυο πύργοι μισογκρεμισμένοι και η ανατολική πλευρά της κυρίας πύλης (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014, <http://www.diakopes.gr>, Ιανουάριος 2014).

Το Αρχοντικό της Παλαιολογίνας

Το Αρχοντικό της Παλαιολογίνας είναι ρυθμού βυζαντινού, λιθόκτιστο και κεραμοσκέπαστο και αποτελεί ένα σημαντικό πολιτιστικό απόθεμα για την πόλη των Καλαβρύτων. Διαρθρώνεται σε τρεις ορόφους, με συνολικό καθαρό εμβαδόν 530m². Κατασκευάστηκε στα χρόνια που τα Καλάβρυτα ανακτήθηκαν από τους Βυζαντινούς στρατηγούς των Παλαιολόγων του Μυστρά και δωρίστηκε από τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο στην πριγκίπισσα Αικατερίνη Παλαιολόγου, η οποία, σύμφωνα με μαρτυρίες, όταν τα Καλάβρυτα καταλήφθηκαν από τους Τούρκους, το 2003 άνοιξε για πρώτη φορά μετά την ανακατασκευή του και έκτοτε φιλοξενεί κατά καιρούς εκθέσεις ζωγραφικής, συνέδρια, ημερίδες κλπ. ενώ από το Νοέμβριο του 2006 στεγάζονται εκεί τα γραφεία της Πολιτιστικής Επιχείρησης του Δήμου Καλαβρύτων (<http://www.diakopes.gr>, Ιανουάριος 2014).

Χελωνοσπηλιά

Βρίσκεται κοντά στη Λυκούρια, ένα από τα αρχαιότερα χωριά της Αχαΐας. Στη θέση αυτή έγινε το πρώτο επεισόδιο σύγκρουσης μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, στις 16 προς 17 Μαρτίου 1821. Πρόκειται για το γνωστό επεισόδιο της δράσης της ομάδας των Χονδρογιανναίων, με τον Ταμπακόπουλο και τον Τούρκο Σεΐδη Λαλιώτη και τη συνοδεία του (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Εκτός των παραπάνω σημαντικών Ιστορικών χώρων και τοποθεσιών, ο δήμος Καλαβρύτων έχει αρκετούς ακόμη στην έκτασή του. Συνοπτικά αναφέρουμε:

- **Φροξυλιά** (τοποθεσία κοντά στην Τουρλάδα (χωριό της Αχαΐας) όπου ηττήθηκε ο Πασάς των Καλαβρύτων)
- **Ο Πύργος των Πετιμεζαίων ή Πετιμεζαίων** (βρίσκεται σε υπερυψωμένη θέση στους Κάτω Λουσούς, διατηρείται σε καλή κατάσταση, από τους παλαιότερους της ορεινής Πελοποννήσου)
- **Πύργος Ανδρέα Ζαΐμη** (Κερπινή Καλαβρύτων)
- **Μνημείο Ειρήνης και Φιλίας** (Λεχούρι - κτίστηκε με πέτρες από τα αναθέματα των παλιών και νεότερων διχασμών)
- **Ο Πύργος του Λεχουρίτη** (Λεχούρι - κτίστηκε ο μισός, από το 1740 έως το 1760 και ο άλλος μισός από το 1785 έως το 1790)
- **Πύργος Αναγνώστη Στριφτόμπολα** (Κέρτεζη Καλαβρύτων)

(<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014, <http://www.diakopes.gr>, Ιανουάριος 2014)

Τουρισμός στη φύση

Φαράγγι Βουραϊκού Ποταμού

Το τοπίο στο βόρειο τμήμα της Πελοποννήσου χαρακτηρίζεται από κροκαλοπαγές τείχος που αυλακώνεται από παράλληλες χαράδρες ξεκινώντας από τα εσωτερικά υψίπεδα και φτάνουν λίγα χιλιόμετρα πριν το επίπεδο της θάλασσας. Σ' αυτό το κροκαλοπαγές τείχος είναι σκαμμένο το φαράγγι του Βουραϊκού. Ξεκινά από τη βορινή πλευρά της κοιλάδας των Καλαβρύτων και το διατρέχει ο ομώνυμος ποταμός που καταλήγει στον Κορινθιακό κόλπο. Πρόκειται για απότομη χαράδρα με κάθετες πλαγιές, όπου οι σήραγγες, οι καταρράκτες, τα σπήλαια και η πυκνή βλάστηση συνθέτουν ένα εντυπωσιακό από πλευράς φυσικής ομορφιάς τοπίο.

Το όνομα του φαραγγιού μνημονεύει τη Βούρα, σημαντική πόλη της αρχαιότητας που πρωτοστάτησε στην ίδρυση της Αχαϊκής Συμπολιτείας, ενώ στις όχθες του υπάρχει σπήλαιο που, κατά την μυθολογία ήταν μαντείο, αφιερωμένο στον Ηρακλή.

Το σημαντικότερο στοιχείο του φαραγγιού είναι ο Οδοντωτός σιδηρόδρομος που το διασχίζει από τη μία άκρη του ως την άλλη (θα αναφερθούμε εκτενέστερα παρακάτω).

Το φαράγγι είναι μια πολύ καλή και εύκολη πεζοπορική διαδρομή, αφού κανείς περπατά πάνω στις γραμμές του τρένου με το ποτάμι να κυλά δίπλα ή λίγο πιο κάτω. Η διαδρομή είναι πολύ ευχάριστη και περιτριγυρίζεται από πυκνή και εναλλασσόμενη βλάστηση που αρχίζει με έλατα. Χαμηλότερα έχει σπάρτα και πλατάνια και ακόμα πιο κάτω, πλησιάζοντας την έξοδο, ελιές, πεύκα και πικροδάφνες. Η πιο ξεκούραστη πορεία είναι η κάθοδος από Καλάβρυτα σε Διακοφτό, που διαρκεί περίπου πέντε με έξι ώρες (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014, <http://www.diakopes.gr>, Ιανουάριος 2014).

Λάδωνας (Το ποτάμι του Δράκοντα)

Ο Λάδωνας ποταμός, είναι ένας από τους πιο αρχαίους και δοξασμένους ποταμούς της Πελοποννήσου.

Το όνομα του αναφέρεται αμέτρητες φορές στην ελληνική μυθολογία ενώ αναρίθμητοι θρύλοι, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, δημιουργούν στον επισκέπτη μια φανταστική αισθητική και ψυχική προδιάθεση.

Το ποτάμι χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο για άρδευση, ενώ το υδροηλεκτρικό φράγμα που υπάρχει στη θέση «Πήδημα» συμβάλλει σημαντικά στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.

Ως προς την τουριστική του αξιοποίηση, το τμήμα του Λάδωνα που βρίσκεται εντός των ορίων του Δήμου Καλαβρύτων διαθέτει εγκαταστάσεις κανό καγιάκ και rafting, πέντε χιλιόμετρα από την ιστορική κωμόπολη της Δάφνης, προωθώντας τον αθλητικό τουρισμό στην περιοχή. Επίσης, κατά μήκος της διαδρομής του ποταμού υπάρχουν ξύλινες εξέδρες που προσφέρουν δροσιά και ξεκούραση σε περιπατητές και επισκέπτες, ενώ πόλο έλξης για τους τουρίστες αποτελεί και η τεχνητή λίμνη με τον πέριξ και εντός αυτής οικότοπο (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014, <http://www.mythicalpeloponnese.gr>, Ιανουάριος 2014).

Υδατα Στυγός

Τα ύδατα της Στυγός, από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, εντυπωσιάζουν τους ορειβάτες, πεζοπόρους με το θέαμα τους. Με το πέρασμα των χρόνων συνδέθηκαν με θεολογικές και φιλοσοφικές ιδέες, ενώ αναφέρονται και πολύ συχνά στη μυθολογία και τους λαϊκούς θρύλους. Ο Αχιλλέας στα νερά της Στυγός βαφτίστηκε σύμφωνα με το μύθο, ενώ ακόμη και οι Θεοί ορκίζονταν σε αυτά.

Οι πηγές της Στυγός εντοπίζονται στον υποχθόνιο ποταμό Κράθη στον Χελμό της Αχαΐας σε υψόμετρο 2.100 μέτρα. Η ανάβαση για να δει ο επισκέπτης τα ύδατα της Στυγός γίνεται από το χωριό Περιστέρα (ή Σόλος) ενώ σημείο μεγάλης ομορφιάς είναι και η λίμνη Τσιβλού (700μ.) μέσα στο δάσος, μερικά χιλιόμετρα πριν από την Περιστέρα. Υπάρχει επισκέψιμο μονοπάτι που ξεκινά από δασικό δρόμο που οδηγεί σε δάσος με πεύκα και συνεχίζουμε σε μονοπάτι μέχρι ένα χαρακτηριστικό σημείο με θαυμάσια θέα (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Πλανητέρο

Η περιοχή αυτή του Δήμου Καλαβρύτων αποτελεί έναν πολύ σημαντικό τουριστικό πόλο. Η οργιώδης βλάστηση, το δάσος με τα υπεραιώνόβια πλατάνια, οι λαϊκής αρχιτεκτονικής νερόμυλοι, οι εκατοντάδων ετών νεροτριβές, καθώς και τα ιχθυοτροφεία πέστροφας και σολομού, καθιστούν το Πλανητέρο μια τουριστική περιοχή ενδιαφέρουσα, με πολλούς λόγους για να την επισκεφτεί κανείς (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Το Κλήμα του Πausανία

Το κλήμα του Πausανία βρίσκεται κοντά στο Παγκράτι και παράλληλα με τον δρόμο προς την Κλειτορία και έχει ανακηρυχθεί διατηρητέο μνημείο της φύσης. Πρόκειται για ένα κλήμα που καταλαμβάνει τεράστιο χώρο, ενώ η ηλικία του πιθανολογείται πως ξεπερνά τα 2000 έτη. Ο ίδιος ο Πausανίας το αναφέρει ως «αξιοπερίεργο φαινόμενο» (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Πέρα από όλα τα παραπάνω, επίσης σημαντικά αξιοθέατα της φύσης τα οποία παρουσιάζουν ή τείνουν να παρουσιάσουν αξιοσημείωτο τουριστικό ενδιαφέρον, είναι συνοπτικά και τα ακόλουθα:

- **Το όρος Ερύμανθος** (βρίσκεται στη βορειοδυτική πλευρά του Δήμου)
- **Ο ποταμός Ερύμανθος στη θέση Τριπόταμα** (έχει διαμορφωθεί για αγώνες καγιάκ και η διαδρομή φθάνει μέχρι την Αρχαία Ολυμπία)
- **Τα Ελατοδάση του Λεχουρίου και των Αγραμπέλων**
- **Τα Πλατανοδάση** (στην Πλατανίτσα, στα Αγράμπελα, στην Πλάκα και στα Τριπόταμα κατά μήκος του Ερύμανθου ποταμού)
- **Ο Πλάτανος του Πausανία** (κοντά στο χωριό Τριπόταμα, με ηλικία άνω των 1800 ετών)
- **Το Καστανοδάσος στο Αγρίδι**
- **Οι πηγές του Αροαίου** (βρίσκονται στους πρόποδες του Χελμού, σε υψόμετρο 600 μέτρα, κοντά στον οικισμό Πλανητέρο)

(<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014)

Άλλοι τουριστικοί πόλοι του Δήμου Καλαβρύτων

Χιονοδρομικό Κέντρο Καλαβρύτων

Το Χιονοδρομικό Κέντρο Καλαβρύτων, αποτελεί την πιο σημαντική αναπτυξιακή τουριστική υποδομή που έγινε στα Καλάβρυτα και την Αχαΐα γενικότερα. Βρίσκεται στη βορειοδυτική πλευρά του Χελμού, στη θέση βαθιά Λάκκα και σε υψόμετρο 1.700μ. (Ξερόκαμπος) έως 2.340 μ. (Νεραϊδόραχη). Ξεκίνησε τη λειτουργία του το 1988 και αναδιαμόρφωσε όλη την οικονομική πραγματικότητα της περιοχής των Καλαβρύτων.

Το Χ.Κ.Κ. είναι αρκετά υψηλού επιπέδου και οργάνωσης. Οι 11 πίστες του, καλύπτουν όλους τους βαθμούς δυσκολίας και όλα τα επίπεδα ικανότητας. Το Snow Park (σε υψόμετρο 1.850), το Kids Snow Park (πάρκο εκμάθησης σκι/snowboard για παιδιά), το Tubes Park (ειδικά διαμορφωμένη πίστα για τις χιονοκουλούρες), το επιβλητικό σαλέ (δίπλα στο πάρκινγκ, σε υψόμετρο 1.750), οι σχολές σκι και snowboard, το Snow Bus για το Χιονοδρομικό Κέντρο (με χαμηλό κόστος και ειδικές εκπτώσεις), τα πακέτα All inclusive ski Kalavrita (ολοκληρωμένη εμπειρία σκι σε προνομιακές τιμές) ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις και τις επιθυμίες όσων αγαπούν πραγματικά το σκι και το βουνό.

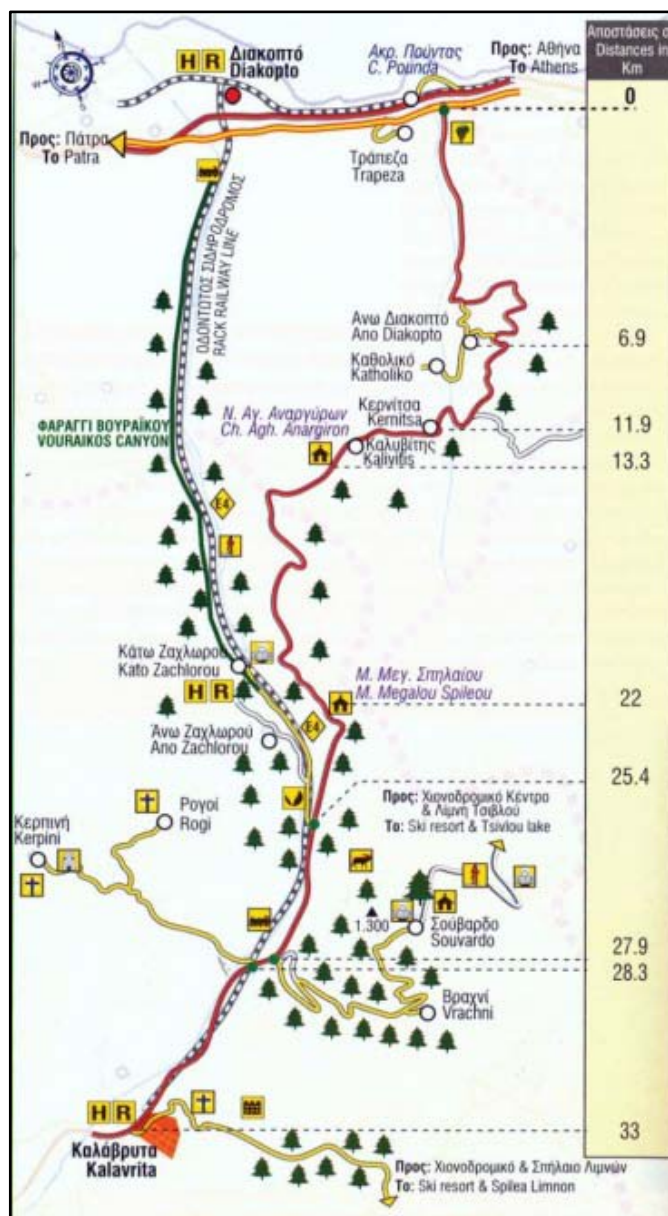
Το Χ.Κ.Κ. θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως ο Νο1 πυλώνας της οικονομίας του Δήμου Καλαβρύτων. Συντηρεί οικονομικά σε μεγάλο βαθμό το Δήμο και συμβάλλει τα μέγιστα στη γενικότερη προώθησή του σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (<http://www.kalavrita-ski.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Οδοντωτός Σιδηρόδρομος

Ο οδοντωτός σιδηρόδρομος, αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της ταυτότητας της πόλης των Καλαβρύτων. Πρόκειται για ένα από τα στοιχεία μοναδικότητας της πόλης και γενικά όλου του Δήμου και έναν από τους πυλώνες του τουρισμού της περιοχής (ο δεύτερος σημαντικότερος μετά το Χιονοδρομικό Κέντρο).

Η κατασκευή του ξεκίνησε επί Τρικούπη το 1889 και τα εγκαίνια έγιναν στις 10 Μαρτίου του 1896. Τα όλο έργο έγινε στο πλαίσιο του μεγαλεπήβολου σχεδίου σιδηροδρομικής σύνδεσης

όλης της Ελλάδας, ήταν πρωτοποριακό για την εποχή του και αποτελεί δείγμα πλήρους ένταξης στο φυσικό περιβάλλον. Η γραμμή συνδέει τα Καλάβρυτα με το Διακοπτό με 4 ενδιάμεσες στάσεις (Κερπινή, Ζαχλωρού-Μέγα Σπήλαιο, Τρικλιά, Νιάματα) και διατρέχει το φαράγγι του Βουραϊκού. Το συνολικό μήκος του δικτύου

Εικόνα 13. Διαδρομή του Οδοντωτού Σιδηρόδρομου.

ανέρχεται στα 22350m και το μήκος της οδοντωτής διαδρομής είναι 3400m. Η διαδρομή διαρκεί περίπου μια ώρα και η ταχύτητα του συρμού κυμαίνεται από 30 έως 40 χιλ./ώρα στην απλή γραμμή και 6 έως 15 στην οδόντωση. Οι μεγάλες κλίσεις και το μικρό πλάτος γραμμών (0,75m, το μικρότερο στην Ευρώπη) είναι ακόμη δύο σημαντικά και ενδιαφέροντα στοιχεία για τη γραμμή.

Η διαδρομή με τον Οδοντωτό Σιδηρόδρομο είναι από τις πιο θεαματικές των Βαλκανίων, ενώ αρκετοί την παρομοιάζουν με τις διαδρομές των ελβετικών Άλπεων. Περνά μέσα από μεταλλικές ή πέτρινες γέφυρες, σήραγγες ανοιχτές και κλειστές λαξευτές στο βράχο, καμάρες, πεδιάδες και ορεινούς σχηματισμούς χαρίζοντας στον ταξιδιώτη μια μοναδική εμπειρία. Οι υποδομές της γραμμής (αμαξοστοιχίες, σταθμοί, γέφυρες, σήραγγες) σε συνδυασμό με τη φυσική ομορφιά του τοπίου, καθιστούν τη διαδρομή σημαντικότερο πόλο έλξης επισκεπτών όχι μόνο Ελλήνων αλλά και ξένων.

Δίπλα από τις γραμμές του τρένου υπάρχει μονοπάτι που παλιότερα χρησιμοποιούνταν από τους κατοίκους της περιοχής. Σήμερα η ίδια χάραξη έχει σηματοδοτηθεί με σύμβολα του Ευρωπαϊκού Μονοπατιού E4 που χρησιμοποιείται από πεζοπόρους Έλληνες και ξένους. Η διαδρομή για το κατέβασμα απαιτεί περίπου 6 ώρες και για το ανέβασμα περίπου 7 με 8 ώρες.

Τέλος, ένα σημαντικό γεγονός είναι το Πανελλήνιο Πέρασμα του Βουραϊκού που διοργανώνεται κάθε χρόνο την τρίτη Κυριακή του Μαΐου από το Σύλλογο Ορειβασίας και Χιονοδρομίας Καλαβρύτων, με τη συμμετοχή εκατοντάδων ορειβατών και πεζοπόρων (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014, <http://www.odontotos.com>, Ιανουάριος 2014).

Σπήλαιο Λιμνών

Το σπήλαιο των Λιμνών είναι ένα από τα πιο γνωστά και σπουδαία σπήλαια της Ελλάδας ενώ είναι και ονομαστό σε διεθνές επίπεδο. Βρίσκεται στο όρος Αμολινίτσα, στους πρόποδες του ορεινού όγκου του Χελμού, 1,5km βόρεια του χωριού Καστριά. Απέχει περίπου 16 km από τα Καλάβρυτα και 60km από την Τρίπολη.

Το σπήλαιο ήταν γνωστό από την αρχαιότητα μέσα από μαρτυρίες του Πausανία («Αρκαδικά») ωστόσο μόλις το 1964 οι κάτοικοι των Καστρίων κατόρθωσαν να ανακαλύψουν το δεύτερο όροφο. Το 1965 ο Ελληνικός Ορειβατικός Σύλλογος (ΕΟΣ) οργάνωσε αποστολές για την εξερεύνηση του σπηλαίου με τη συνδρομή και επιστημόνων.

Πέρα από τους σπάνιες ομορφιάς σταλακτιτικούς και σταλαγμιτικούς σχηματισμούς του, το σπήλαιο των Λιμνών διαθέτει ένα στοιχείο που το καθιστά μοναδικό σε παγκόσμιο επίπεδο. Το στοιχείο αυτό είναι οι αλληπάλληλες κλιμακωτές και σε τρεις ορόφους λίμνες του. Το χειμώνα, το σπήλαιο μετατρέπεται σε υπόγειο ποταμό με φυσικούς καταρράκτες, ενώ το καλοκαίρι ένα τμήμα του ξηραίνεται αποκαλύπτοντας λιθωματικές λεκάνες και φράγματα. Μόνιμο νερό το σπήλαιο διατηρεί συνολικά σε 13 λίμνες. Να σημειωθεί εδώ πως, πέρα από τα παραπάνω, στον κάτω όροφο του σπηλαίου βρέθηκαν απολιθωμένα οστά ανθρώπου και

διαφόρων ζώων και όπως αναφέρεται στον επίσημο ιστότοπο του σπηλαίου, το τμήμα αυτό προορίζεται για βιοσπηλαιολογικό εργαστήριο διεθνούς προβολής.

Ως προς την τουριστική του αξιοποίηση, το σπήλαιο άρχισε να αξιοποιείται το 1981 από τον Ε.Ο.Τ. Το αξιοποιημένο μήκος του σπηλαίου προς το παρόν ανέρχεται σε 500 μέτρα και περιλαμβάνει εγκατάσταση καλλιτεχνικού φωτισμού. Ο επισκέπτης μπαίνει στο σπήλαιο από τεχνητή σήραγγα, που καταλήγει κατ' ευθείαν στο δεύτερο όροφο και η διάβαση των λιμνών γίνεται από υπερυψωμένες τεχνητές γέφυρες. Το σπήλαιο τυγχάνει μεγάλης επισκεψιμότητας σε εβδομαδιαία κλίμακα και πλέον την ευθύνη της λειτουργίας του την έχει ο Δήμος Καλαβρύτων (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014, <http://www.odontotos.com> , Ιανουάριος 2014).

Αστεροσκοπείο Χελμού «Αιμίλιος Χαρλαύτης»

Βρίσκεται στην κορυφή Νεραϊδοράχη σε υψόμετρο 2,340 μέτρων και κοντά στο χιονοδρομικό κέντρο Καλαβρύτων. Εκεί έχει εγκατασταθεί το τηλεσκόπιο «Αρίσταρχος», το οποίο θεωρείται ένα από τα πιο προηγμένα τηλεσκόπια της Ευρώπης και είναι το μεγαλύτερο των Βαλκανίων. Ο «Αρίσταρχος», έχει κυρίως εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Χρησιμοποιείται για εκπαίδευση φοιτητών (επιτόπου αλλά και μέσω δικτύου), για την επιμόρφωση του πληθυσμού (σχολεία, πανεπιστήμια, πολιτιστικοί & εκπαιδευτικοί φορείς), για παροχή υπηρεσιών και πληροφοριών (επιστημονικών και τεχνολογικών υψηλής ποιότητας) (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Παραδοσιακοί οικισμοί

Ως παραδοσιακοί, ορίζονται εκείνοι οι οικισμοί που έχουν διατηρήσει αναλλοίωτο τον τοπικό τους χαρακτήρα, καθώς και την εικόνα που είχαν στο παρελθόν. Στο νομό Αχαΐας υπάρχουν 4 αναγνωρισμένοι με προεδρικό διάταγμα παραδοσιακοί οικισμοί, εκ των οποίων οι 2 ανήκουν στο Δήμο Καλαβρύτων. Πρόκειται για τους οικισμούς Βεσίни και Σκούπι, ενώ ως παραδοσιακός οικισμός αναφέρεται και το Δεχούνη. Και οι τρεις, ανήκουν στη δ.ε. Δάφνης (<http://el.wikipedia.org>).

Η πόλη των Καλαβρύτων

Η πόλη των Καλαβρύτων αποτελεί σημαντικό πυρήνα τουρισμού για το Δήμο, τόσο λόγω της διοικητικής της σημασίας (έδρα του δήμου) όσο και από καθαρά τουριστικής πλευράς (σύνδεση με οδοντωτό, τόπος ολοκαυτώματος, χιονοδρομικό κέντρο). Πέρα όμως από τα παραπάνω, η ίδια η πόλη έχει αρκετά σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος εντός της. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον σιδηροδρομικό σταθμό, το παλιό κτήριο του σχολείου (νυν μουσείο ολοκαυτώματος), ο μητροπολιτικός ναός των Καλαβρύτων, το Διοικητήριο, το Δημαρχείο, το Καλλιμανοπούλειο Εκκλησιαστικό Διακονικό Κέντρο, την πλατεία των Γερόντων, το αρχοντικό της Παλαιολογίνας (στεγάζει τη Δημοτική Πινακοθήκη), το κάστρο της Ωριάς και το κάστρο του Τρεμουλά (<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014).

Εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Οικοτουρισμός – Αγροτουρισμός

Ο οικοτουρισμός ως έννοια αναφέρεται σε μορφές τουριστικής δραστηριότητας στη φύση, ενώ ο αγροτουρισμός συνδυάζει τον τουρισμό με τη συμμετοχή σε αγροτικές εργασίες και λαμβάνει χώρα σε κατάλληλες φάρμες. Στο Δήμο Καλαβρύτων γίνονται κάποιες προσπάθειες ανάπτυξης του αγροτουρισμού (2 μονάδες) αλλά με λάθος τρόπο.

Πεζοπορία – Ορειβασία

Λόγω της γεωμορφολογίας της περιοχής και του έντονου αναγλύφου της, διαθέτει πολλές και διαφορετικές διαδρομές πεζοπορίας. Κυριότερη όλων είναι το Ευρωπαϊκό περιπατητικό μονοπάτι E4, ωστόσο υπάρχουν αρκετές ακόμη. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

- Μίχας (Τσαπουρνιά) – Μουγγίλα – Ωλενός
- Περιστέρα – Ύδατα Στυγός
- Καλάβρυτα – Ξερόκαμπος – Καταφύγιο (2.100 μ.)
- Φαράγγι Βουραϊκού
- Κάτω Λουσοί – Καταφύγιο
- Χιονοδρομικό Κέντρο – Ύδατα Στυγός
- Πλανητέρο – Κρινόφυτα
- Πηγές Λάδωνα – Παγκράτιο – Κλήμα Παισανία
- Άνω Βλασία - Καλλιφώνι

(<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014)

Κανό καγιάκ – Rafting

Οι δραστηριότητες αυτές κυρίως χωροθετούνται στον ποταμό Λάδωνα και στην τεχνητή λίμνη. Ο Ναυτικός Αθλητικός Όμιλος Δάφνης έχει ιδιόκτητες εγκαταστάσεις εκεί για αυτό το σκοπό και οι δραστηριότητες αυτές οργανώνονται από εκπαιδευτές του.

Extreme Sports

Στο Δήμο λαμβάνουν χώρα και δραστηριότητες που σχετίζονται με extreme sports. Τέτοιες είναι η αναρρίχηση που λαμβάνει χώρα κυρίως στη θέση «Νεραϊδοράχη» (Χελμός) αλλά και το Αλεξίπτωτο πλαγιάς με σημείο απογείωσης το χιονοδρομικό κέντρο και σημεία προσγείωσης το Ηρώο, ή την κοιλάδα των Λουσών.

3.3.2. Υποδομές φιλοξενίας

Ο Δήμος Καλαβρύτων είναι από τους Δήμους που η οικονομία τους στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στον τουρισμό. Κατά συνέπεια, οι υποδομές του σε ξενοδοχεία και γενικότερα χώρους φιλοξενίας είναι σε ικανοποιητικό επίπεδο. Παρατηρείται ωστόσο έντονη συγκέντρωση των ξενοδοχειακών μονάδων στην πόλη των

Καλαβρύτων. Αναλυτικότερα οι ξενοδοχειακές υποδομές του Δήμου κατανέμονται ως εξής:

- Δ.Ε. Καλαβρύτων: 20 ξενοδοχεία και 51 μονάδες ενοικιαζόμενων δωματίων, διαμερισμάτων ή ξενώνων
- Δ.Ε. Κλειτορίας: 3 ξενοδοχεία και 4 μονάδες ενοικιαζόμενων δωματίων, διαμερισμάτων ή ξενώνων
- Δ.Ε. Παΐων: 2 ξενοδοχεία και 4 μονάδες ενοικιαζόμενων δωματίων, διαμερισμάτων ή ξενώνων

(<http://www.kalavrita.gr/>, Ιανουάριος 2014)

3.4. Περιβάλλον

3.4.1. Περιβαλλοντικά γνωρίσματα της περιοχής

Ορεινοί όγκοι

Ο Δήμος Καλαβρύτων χαρακτηρίζεται ως ορεινός, καθώς βρίσκεται στην επέκταση της οροσειράς της Πίνδου στην Πελοπόννησο. Τα κυριότερα όρη είναι ο Χελμός (Αροάνια) στα ανατολικά του Δήμου και ο Ερύμανθος (ή Ωλενός) στο δυτικό τμήμα. Η ψηλότερη κορυφή του Χελμού είναι η Ψηλή Κορφή στα 2.318 μ. και του Ερύμανθου είναι του Ωλενού στα 2.224 μ. που βρίσκεται στο έδαφος του νομού Αχαΐας και σχεδόν στα όρια με την Ηλεία (ΕΠ.Π.Δ.Κ. 2012-2014, 2011). Στα ανατολικά του ορεινού αυτού συμπλέγματος, οι ψηλότερες κορυφές σχηματίζουν ένα πέταλο γύρω από τη μυθική κοιλάδα των Υδάτων της Στυγός, όπου και δημιουργείται ένας καταρράκτης 200 μ., ενώ σε υψόμετρο 2.050 μ. βρίσκεται η μοναδική αλπική λίμνη της Πελοποννήσου, η Μαυρόλιμνη. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από ένα έντονο ανάγλυφο που περιλαμβάνει απότομες κορυφές, πλαγιές, σάρες, οροπέδια και στενές κοιλάδες από τις οποίες ξεκινούν μεγάλα ποτάμια της βόρειας και δυτικής Πελοποννήσου (Δημαλέξης *et al.*, 2009· Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Στο Χελμό και στον Ερύμανθο απαντώνται σημαντικά οικοσυστήματα λόγω της παρουσίας φυτικών και ζωικών ειδών με υψηλό ποσοστό ενδημισμού και της πυκνής φυτικής κάλυψης. Το γεγονός αυτό δικαιολογεί το χαρακτηρισμό της περιοχής του Χελμού ως «δεξαμενή βιοποικιλότητας». Χαρακτηριστικό του τοπίου των ορεινών Καλαβρύτων, είναι η παρουσία δασών *Abies cephalonica* (Κεφαλληνιακής ελάτη) και *Pinus nigra* (Μαύρη πεύκη) σε χαμηλότερα υψόμετρα, που σχηματίζουν ιδανικά καταφύγια για τα μεγάλα θηλαστικά και τα πουλιά της περιοχής (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011· ΕΠ.Π.Δ.Κ. 2012 -2014, 2011).

Υδρογραφικό Δίκτυο

Το υδρογραφικό δίκτυο του Εθνικού Πάρκου Χελμού-Βουραϊκού είναι ιδιαίτερα πλούσιο και αποτελείται από σημαντικό αριθμό χειμάρρων, ρεμάτων και ποταμών παροδικής και μόνιμης ροής, τα οποία συγκεντρώνουν το σύνολο των απορροών του ορεινού όγκου του Χελμού. Το όλο δίκτυο δέχεται αυξανόμενες ανθρωπογενείς πιέσεις και γι' αυτό απαιτείται η προστασία και η διαχείριση των υδατικών πόρων. Από το Χελμό πηγάζουν τέσσερα μεγάλα ποτάμια ο Αροάνιος, ο Λάδωνας, ο Βουραϊκός και ο Κράθις, ενώ μικροί χειμάρροι τροφοδοτούν το οροπέδιο του Φενεού. Επιπλέον, στα ανατολικά του Χελμού σχηματίζονται δυο λίμνες. Δυτικά του Κράθι βρίσκεται η μικρή ορεινή λίμνη Τσιβλού, η οποία δημιουργήθηκε το 1912 όταν από μια μεγάλη κατολίσθηση φράχτηκε η κοίτη του ποταμού Κράθι και στο οροπέδιο του Φενεού η λίμνη της Δόξας (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Ο Λάδωνας συνδέει το Δήμο Καλαβρύτων με την Αρκαδία. Οι πηγές του βρίσκονται κοντά στο χωριό Λυκούρια, ενώ μέσω παραποτάμων, εμπλουτίζεται με τα νερά του Αροανίου και το ποταμού Πάου (Δ.Ε. Παΐων), καταλήγοντας στην τεχνητή λίμνη του Λάδωνα στα όρια Αχαΐας και Αρκαδίας. Το μήκος του ποταμού φτάνει τα 70 χλμ. περίπου.

Ο ποταμός Ερύμανθος είναι παραπόταμος του Αλφειού και πηγάζει από το όρος Ερύμανθο. Είναι το φυσικό σύνορο ανάμεσα στην Αχαΐα και την Ηλεία. Στην κοινότητα Τριπόταμα, στα σύνορα Αχαΐας – Ηλείας – Αρκαδίας, συναντιέται με τα ποτάμια Αροάνιο και Σειραίο (ΕΠ.Π.Δ.Κ. 2012-2014, 2011).

Φαράγγι του Βουραϊκού

Το φαράγγι του Βουραϊκού ποταμού βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Πελοποννήσου, μεταξύ του ορεινού όγκου του Χελμού και των ανατολικών προεκτάσεων του όρους Παναχαϊκού. Είναι συνολικού μήκους 22 περίπου χλμ. και με υψόμετρο που κυμαίνεται από τα 100 έως τα 1.000 μ. Η γεωλογική σύσταση των πετρωμάτων του φαραγγιού με τη συνεργική δράση του νερού, έχουν διαμορφώσει καταρράχτες, σπήλαια με σταλακτίτες-σταλαγμίτες. Τις φυσικές ομορφιές μπορεί κανείς να θαυμάσει, είτε με πεζοπορία (μονοπάτι Ε4), είτε με τον Οδοντωτό σιδηρόδρομο.

Η περιοχή κατά μήκος του Βουραϊκού ποταμού, χαρακτηρίζεται από παραποτάμιες ζώνες βλάστησης, με κυρίαρχα είδη τον Πλάτανο τον ανατολικό (*Platanus orientalis*). Η χλωρίδα του Φαραγγιού του Βουραϊκού ποταμού κρίνεται ως σημαντική, γεγονός που επιβεβαιώνεται από την καταγραφή αρκετών ενδημικών, ειδών με ιδιαίτερη επιστημονική αξία, σπάνια και προστατευμένα, ενώ η πανίδα της περιοχής βρίσκει καταφύγιο στους απότομους δασωμένους ορεινούς όγκους που περιβάλλουν το φαράγγι καθώς και τα ποτάμια ενδιαιτήματα της περιοχής (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Αισθητικό δάσος Καλαβρύτων

Στα νοτιοδυτικά των Καλαβρύτων απλώνεται μια έκταση 17.500 στρ. Σημαντικού δασικού πλούτου αποτελούμενη από *Abies cephalonica* (Κεφαλληνιακής ελάτη), *Pinus nigra* (Μαύρης πεύκη), *Quercus ilex* (Αριά) και *Quercus coccifera* (πουρνάρι). Η δασική αυτή έκταση κηρύχθηκε Αισθητικό Δάσος το 1977, εξαιτίας της σημαντικότητας των οικοσυστημάτων, της χλωρίδα και της πανίδας. Επιπλέον, έχει χαρακτηριστεί ειδική περιοχή προστασίας για τα πουλιά (Οδηγία 79/409/ΕΕ) και αποτελεί την αντιπλημμυρική ασπίδα των Καλαβρύτων. Το Αισθητικό Δάσος χαρακτηρίζεται από πολυμορφία και πλούσια βιοποικιλότητα. Στην απαίτηση προστασίας και διατήρησης του δάσους, συντελεί και η ιστορική του σημασία, καθώς εδώ βρίσκεται το μνημείο εκτελεσθέντων κατά τη Γερμανική κατοχή (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Σπήλαιο των Λιμνών

Κοντά στο χωριό Καστριά του Δήμου Καλαβρύτων, στα 827 μ. υψόμετρο, βρίσκεται το Σπήλαιο των Λιμνών, που έχει μήκος 2 χιλιόμετρα. Η περιοχή που βρίσκεται το σπήλαιο αποτελεί τμήμα του ορεινού όγκου του Χελμού και της υδρολογικής λεκάνης του Αροανίου ποταμού. (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Ορειβατικό μονοπάτι E4

Είναι από τα δύο πιο σημαντικά μονοπάτια που έχουν χαραχθεί στην Ευρώπη, το οποίο διαπερνά κυριολεκτικά το Δήμο. Ξεκινά από τα Πυρηναία και διασχίζοντας την Ευρώπη, έρχεται στην Ελλάδα διασχίζοντας τον ορεινό κορμό της (Πίνδος), περνά από τη Στερεά Ελλάδα στην Πελοπόννησο (Αγ. Νικόλαος - Αίγιο), διασχίζει ολόκληρη την Πελοπόννησο μέχρι το Γύθειο και με νοητή συνέχεια περνά και διατρέχει την Κρήτη. Όσον αφορά την περιοχή του Δήμου, το μονοπάτι ξεκινά από το Διακοπτό, ακολουθεί το φαράγγι του Βουραϊκού ως τα Καλάβρυτα και συνεχίζει προς Κάτω Λουσούς - Πλανητέρο - Άρμπουνα - Αγ.Νικόλαο - Τουρλάδα - Κρινόφυτα. Το μονοπάτι E4 ακολουθεί τις γραμμές του οδοντωτού σιδηροδρόμου Διακοπτού - Καλαβρύτων, σε όλο σχεδόν το μήκος τους (ΕΠ.Π.Δ.Κ. 2012-2014, 2011). Παρακάμψεις του μονοπατιού οδηγούν στην Ψηλή Κορυφή, στο χωριό Εατόφυτο, στην Σπηλιά Καστριών, στη Μονή Σπηλαίου κ.α. (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Χλωρίδα

Στις προστατευόμενη περιοχές των Καλαβρύτων συγκεντρώνεται υψηλός αριθμός ελληνικών και τοπικών ενδημικών, πολλά από τα οποία ανήκουν σε μία από τις κατηγορίες επικινδυνότητας του Κόκκινου βιβλίου της IUCN. Η χλωρίδα του Χελμού, χαρακτηρίζεται από τη συγκέντρωση υψηλού αριθμού ενδημικών ειδών και μέχρι σήμερα έχουν καταγραφεί 27 ενδημικά της Πελοποννήσου και 90 ενδημικά της Ελλάδας. Τα ονόματα αρκετών ειδών, παραπέμπουν σε τοπωνύμια της περιοχής, είτε γιατί αποτελούν ενδημικά του Χελμού, είτε γιατί περιγράφηκαν για πρώτη φορά στην περιοχή αυτή. Μερικά από αυτά είναι ο βόλανθος του Χελμού (*Bolanthus chelmicus*), το σεσέλι των Αροανίων (*Seseli aroanicum*), η βιόλα του Χελμού (*Viola chelmea*).

Η βλάστηση της περιοχής του Ερύμανθου περιλαμβάνει μεσογειακούς θαμνότοπους χαμηλότερα, μεγάλα αμιγή δάση κεφαλληνιακής ελάτης, συστάδες βουνοκυπάρισσων στην ανώτερη ζώνη, και εκτεταμένες λιβαδικές εκτάσεις πάνω από το δασόριο. Σε μικρότερο βαθμό συναντώνται συστάδες φυλλοβόλων ειδών (δρύες, καστανιές) και παραποτάμια βλάστηση, και καθώς και γυμνές από βλάστηση εκτάσεις.

Πανίδα

Η πανίδα των προστατευόμενων περιοχών περιλαμβάνει σημαντικό αριθμό εντόμων, αμφίβιων, ερπετών, πουλιών και θηλαστικών. Την άνοιξη τα αλπικά λιβάδια του Χελμού, ομορφαίνουν ακόμη περισσότερο με πεταλούδες. Οι μπλε πεταλούδες (*Agrodiaetus iphigenia*, *Turanana ranagaea*) ζουν μόνο στις υψηλές κορυφές του Χελμού, ενώ άλλα είδη πεταλούδων, όπως η νυχτοπεταλούδα, η θερσαμόνια της Θέτιδος κάνουν στην περιοχή μια από τις λιγοστές εμφανίσεις τους στον ελλαδικό χώρο.

Στα κρύα νερά του Αροάνιου ζουν δυο ενδημικά είδη ψαριών, η πέστροφα και ο χαμοσούρτης. Στα ρέματα και στους εποχικούς νερόλακκους της περιοχής αναπαράγονται 9 είδη αμφιβίων. Σημαντική είναι η παρουσία του αλπικού τρίτωνια στα ορεινά ρέματα του Χελμού. Ο πληθυσμός αυτός αποτελεί το νοτιότερο όριο εξάπλωσης του αλπικού τρίτωνια σε παγκοσμία κλίμακα.

Η ερπετοπανίδα είναι εξαιρετικά πλούσια και αποτελείται συνολικά από 24 είδη. Ορισμένα είδη όπως τα φίδια (*Elaphe quatuorlineata*, *Elaphe situla*), οι νεροχελώνες (*Emys orbicularis*, *Mauremys rivulata*), οι χερσαίες χελώνες (*Testudo marginata*, *Testudo hermanni*) προστατεύονται από την ελληνική και την ευρωπαϊκή νομοθεσία.

Η περιοχή φιλοξενεί σημαντικό αριθμό στρουθιόμορφων και αρπακτικών πτηνών. Συνολικά έχουν καταγραφεί 21 είδη ημερόβιων αρπακτικών. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν ο χρυσαετός. Ο πληθυσμός του χρυσαετού στη χώρα μας έχει εκτιμηθεί σε 100-150 ζευγάρια. Στον Ερύμανθο φωλιάζει ένα μόνο ζευγάρι η επικράτεια του οποίου καλύπτει το βόρειο τμήμα της περιοχής, ενώ πιθανολογείται από μαρτυρίες κτηνοτρόφων η παρουσία 2-4 ακόμα ζευγαριών. Επιπλέον και άλλα είδη απειλούμενων (κατά IUCN) μεγάλων αρπακτικών, όπως ο φιδαιτός και ο πετρίτης εμφανίζονται εδώ (Δημαλέξης *et al.*, 2009).

Από τα θηλαστικά που έχουν καταγραφεί στην περιοχή, ιδιαίτερης προσοχής χρήζει η βίδρα (*Lutra lutra*). Η βίδρα είναι υδρόβιο θηλαστικό και τα τελευταία χρόνια οι πληθυσμοί της έχουν μειωθεί σημαντικά, εξαιτίας της ανθρώπινης όχλησης και της μείωσης της τροφής της. Στα σπήλαια και στις σχισμές των βράχων ζουν αρκετά είδη νυχτερίδων, τα οποία χρήζουν ιδιαίτερης προστασίας εξαιτίας της καταστροφής των ενδιαιτημάτων τους (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Στον πίνακα 6 παρουσιάζονται τα πιο αντιπροσωπευτικά δάση του Δήμου, το καθεστώς προστασίας τους, αλλά και τα σημαντικότερα είδη που απαντώνται εκεί και χρίζουν προστασίας.

	Περιοχές	Όρια	Καθεστώς προστασίας	Είδη-στόχοι για προστασία	Κυριότερες απειλές
Ελάτης	Όρος Ερύμανθος	Χρυσοπηγή – Λακώματα – Ανω Βλασία – Κορυφή Καλλιφώνι – Λεχούρι – Κέρτεζη	Natura	Χλωρίδα: αλχεμίλλα η αροάνιος, κορυνταλίσ του Όξελμαν, λονικέρα η Ελληνική, πολύγαλα το υπομονανθές, βαλεριάναη κρίνειος, γκλομπουλάρια της Στύγας, πευκέδανο της Αχαΐας, άγριος στάχυς, η καμπανούλα των βράχων	Ελλιπής προστασία και παρακολούθηση
	Όρος Χέλμος	Πόλη Καλαβρύτων και τις Κοινότητες Ανω Λουσοί – Πλανητέρο	Αισθητικό Δάσος Καλαβρύτων, Δίκτυο Natura, Καταφύγιο Άγριας Ζωής		Υγρά οικιακά και βιοτεχνικά απόβλητα
	Δάσος Κάνισκας	Προφήτης Ηλίας - Κρυνέρι – Φλάμπουρα	Δημοτική Επιχείρηση "Χιονοδρομικό Κέντρο Καλαβρύτων"		Επέκταση χιονοδρομικού κέντρου και πυρκαγιές
Δρυός	I.M. Αγίας Λαύρας	Πρόποδες όρους Βελιά	Αισθητικό Δάσος Καλαβρύτων	Πανίδα: Ασβοί, τσακάλια, αγριογούρουνα, κουνάβια, πεταλούδες, βίδρες, νυχτερίδες, χαμοσούρτης, φίδια, νεροχελώνες, χερσαίες χελώνες, σαλαμάνδρες, χρυσασετοί, δρυοκολάπτες κ.α.	Ελλιπής προστασία
Καστανιάς	Δάσος της Μπαρμπούς (Όρος Αφροδίσιο)	κοντά στην κοινότητα Κέρτεζης και την Ψωφίδα	Natura		Εγκατάλειψη
	Πλανητέρο	στην κοινότητα Πλανητέρου	Natura		Ρύπανση, τουρισμός
Μεικτό	Αισθητικό Δάσος Καλαβρύτων	πλαγιές στα νότια της πόλης των Καλαβρύτων	Αισθητικό Δάσος		Οικιστική επέκταση

Πίνακας 6. Σημαντικότερα δάση, υφιστάμενο καθεστώς προστασίας, απειλές και ευκαιρίες προστασίας στο μέλλον. Να σημειωθεί ότι και τα Δασαρχεία της περιοχής έχουν εποπτεία των παραπάνω περιοχών (Πηγές: ΕΠ.Π.Δ.Κ. 2012-2014, 2011' Αλεξάκης, 2013' Τουρισμός στην Αχαΐα, 2014' Οικοσκοπιο, 2014' Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, 2014' Σχοινιάς, 2007).

3.4.2. Προστασία φυσικού περιβάλλοντος

Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού

Το Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού ιδρύθηκε με την Κοινή Υπουργική Απόφαση 40390/01-10-2009 (ΦΕΚ Δ' 446/02-10-2009), με την οποία χαρακτηρίζεται ως «Εθνικό Πάρκο Χελμού Βουραϊκού» η χερσαία περιοχή του ορεινού όγκου Χελμού – φαράγγι του Βουραϊκού ποταμού που βρίσκεται στην εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών προ του 1923 και κάτω των 2000 κατοίκων των Δήμων Καλαβρύτων, Λευκασίου, Διακοφτού, Ακράτας, Αιγείρας (Ν. Αχαΐας) και Δήμου Φενεού (Ν. Κορινθίας). Σύμφωνα με τις κατηγορίες του ν. 1650/86 η προστατευόμενη περιοχή Χελμού-Βουραϊκού εντάσσεται στην κατηγορία των Εθνικών Πάρκων. Εθνικά πάρκα χαρακτηρίζονται εκτάσεις μεγάλης οικολογικής ή βιολογικής σημασίας. Στις περιοχές αυτές προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον από κάθε δραστηριότητα ή επέμβαση που είναι δυνατόν να μεταβάλλει ή να αλλοιώσει τη φυσική κατάσταση, σύνθεση ή εξέλιξη του. Κατ' εξαίρεση μπορούν να επιτρέπονται, σύμφωνα με τις ειδικότερες ρυθμίσεις του κανονισμού, η εκτέλεση εργασιών, ερευνών και η άσκηση ασχολιών και δραστηριοτήτων, κυρίως παραδοσιακών, εφόσον δεν έρχονται σε αντίθεση με τους σκοπούς προστασίας. Οι δραστηριότητες που ασκούνται αποτελούν παραδοσιακές δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα, που πολλές φορές αποτελούν τον καλύτερο τρόπο διαχείρισης (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Γεωπάρκο Χελμού-Βουραϊκού

Ως Γεωπάρκο χαρακτηρίζεται από την UNESCO, μια περιοχή που διαθέτει ιδιαίτερη γεωλογική κληρονομιά, που εκφράζεται μέσω σημαντικού αριθμού γεωτόπων με ιδιαίτερη σημασία ως προς την ποιότητα, σπανιότητα, επιστημονική και εκπαιδευτική αξία τους και την αισθητική έλξη που προκαλούν. Το Γεωπάρκο Χελμού Βουραϊκού είναι μέλος του Παγκόσμιου Δικτύου Γεωπάρκων της UNESCO από το 2009. Από το Σεπτέμβριο του 2011, το Παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων (GGN) έχει 89 μέλη σε 27 χώρες (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Ο Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού

Ο φορέας ιδρύθηκε μαζί με άλλους 24 Φορείς με τον Ν. 3044/2002 (ΦΕΚ 197/27-8-2002). Ο Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού πραγματοποιεί κοινωφελείς δράσεις που αφορούν στην περιβαλλοντική ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών. Ο Φορέας Διαχείρισης συνεργάζεται στενά με τους Δήμους Καλαβρύτων και Αιγιαλείας. Σημαντική είναι επίσης η συνεργασία του Φορέα Διαχείρισης με τις υπηρεσίες της περιοχής (Δασαρχείο, Πυροσβεστική) αλλά και με άλλους τοπικούς συλλόγους, όπως είναι ο ορειβατικός σύλλογος Καλαβρύτων και ο σύλλογος «Φίλοι

του Οδοντωτού» καθώς με τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κλειτορίας και Ακράτας και με τις διευθύνσεις και τα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της ευρύτερης περιοχής (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Ο φορέας διαθέτει πολύτιμο υλικό περιβαλλοντικής εκπαίδευσης το οποίο ετοιμάστηκε σε συνεργασία με την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, η οποία είχε αναλάβει την υλοποίηση του έργου που εντάσσεται στο Μέτρο 2.6 «Προγράμματα προστασίας περιβάλλοντος και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης» του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση (ΥΠΕΠΘ).

Το Σχέδιο Φύλαξης της Προστατευόμενης Περιοχής Χελμού-Βουραϊκού έχει επικυρωθεί με την υπ' αριθμ. 2/21-10-2011 απόφαση της 7ης/2011 Συνεδρίασης του Δ.Σ. του Φορέα Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού. Η προστατευόμενη περιοχή κατατάσσεται σε τομείς φύλαξης κατά προτεραιότητα. Αυτοί ορίζονται από τη σημαντικότητα του αντικειμένου προστασίας, γεγονός που προκύπτει και από τις ζώνες που οριοθετούνται εντός του Εθνικού Πάρκου, καθώς και από τη συχνότητα εμφάνισης παραβατικών φαινομένων κατά τη διάρκεια του χρόνου. Οι περιοχές φύλαξης κατά προτεραιότητα είναι οι ακόλουθες:

- Ορεινός όγκος Χελμού
- Φαράγγι Βουραϊκού ποταμού
- Αισθητικό Δάσος Καλαβρύτων
- Πηγές Αροαίου ποταμού
- Πηγές Λάδωνα ποταμού
- Λίμνη Τσιβλού
- Λίμνη Δόξα

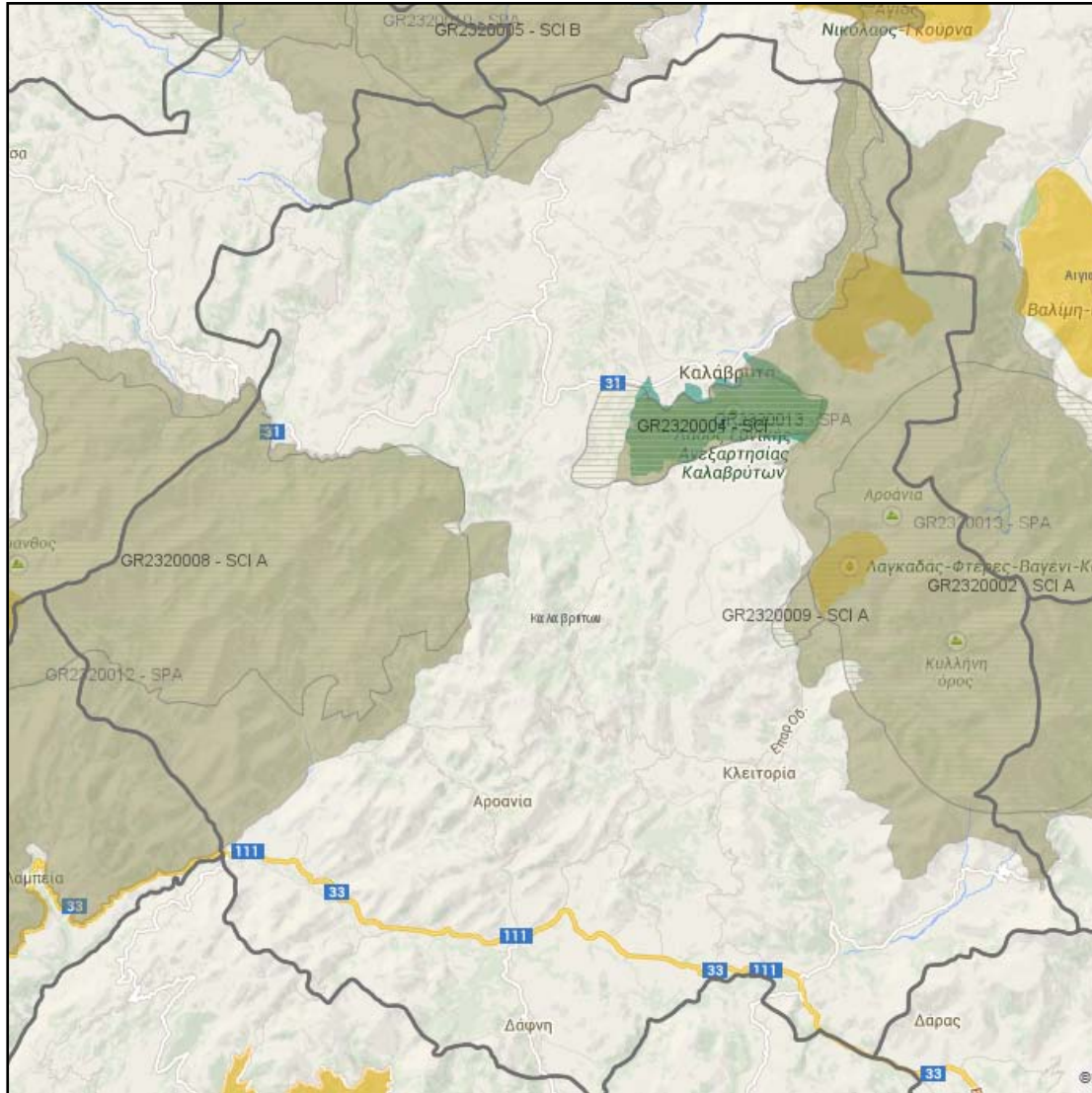
Υπόλοιπα τμήματα του Εθνικού Πάρκου (Οροπέδιο Λουσών, η Κέρτεζη, η Ζαρούχλα κ.α.) (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Natura

Το Δίκτυο Natura 2000 αποτελεί ένα Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο περιοχών, οι οποίες φιλοξενούν φυσικούς τύπους οικοσυστημάτων και βιοτόπους ειδών που είναι σημαντικοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αποτελείται από δύο κατηγορίες περιοχών: τις «Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ)» (Special Protection Areas - SPA) για την Ορνιθοπανίδα, όπως ορίζονται στην Οδηγία 79/409/ΕΚ «για την διατήρηση των άγριων πτηνών» και τους «Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ)» (Sites of Community Importance – SCI) όπως ορίζονται στην Οδηγία 92/43/ΕΟΚ.

Σύμφωνα με τα παραπάνω και την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ έχει χαρακτηριστεί εντός των ορίων του Εθνικού Πάρκου μια (1) Ζώνη Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) της ορνιθοπανίδας με την ονομασία: «Όρος Χελμός (Αροάνια) - Φαράγγι Βουραϊκού και περιοχή Καλαβρύτων» (GR2320013) (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Περιοχή Natura έχει χωροθετηθεί και στη δυτική πλευρά του Δήμου Καλαβρύτων, στο Όρος Ερύμανθο και περιλαμβάνει σημαντικούς βιοτόπους, λόγω της παρουσίας φυτικών και ζωικών ειδών με υψηλό ποσοστό ενδημισμού και της πυκνής φυτικής κάλυψης.

Εικόνα 14. Προστατευόμενες περιοχές στο Δήμο Καλαβρύτων (πράσινο – Αισθητικό Δάσος Καλαβρύτων, κίτρινο – Καταφύγιο Άγριας Ζωής, γκρι – περιοχές Natura) (Πηγή: Οικοσκοπιο του WWF Ελλάς, 2014).

3.4.3. Περιβαλλοντικά προβλήματα

Υγρά απόβλητα

Οι αστικές δραστηριότητες, χωρίς μονάδες επεξεργασίας και με διάσπαρτες αγροτοβιοτεχνικές δραστηριότητες σε μέρος της περιοχής (ελαιοτριβεία, τυροκομεία, κλπ.), επιβαρύνουν σημαντικά όλους τους αποδέκτες (έδαφος, χείμαρροι/ποτάμια, θάλασσα). Είναι χαρακτηριστικό ότι το συντριπτικό ποσοστό των οικισμών της περιοχής, ανεξαρτήτως μεγέθους, στερείται κεντρικού αποχετευτικού δικτύου, ενώ μόνο ένας οικισμός διαθέτει μονάδα επεξεργασίας των λυμάτων. Αποτέλεσμα αυτού είναι να διαθέτουν τα αστικά λύματα τους άμεσα ή έμμεσα στους υδάτινους αποδέκτες της περιοχής (Βουραϊκό, Αροάνειο, Κράθι, κλπ.) με αποτέλεσμα στην σταδιακή υποβάθμιση τους. Πιο συγκεκριμένα :

- Στην λεκάνη του Βουραϊκού κανένας οικισμός δεν διαθέτει μονάδα επεξεργασίας λυμάτων. Το μεγαλύτερο πρόβλημα προέρχεται από τα λύματα της πόλης των Καλαβρύτων, η οποία στερείται και αποχετευτικού δικτύου. Έτσι, σημαντικό ποσοστό των δικτύων των οικιών, έχουν συνδεθεί παράνομα με το δίκτυο όμβριων της πόλης και τα λύματα καταλήγουν άμεσα στον Βουραϊκό.
- Επίσης οι σημαντικότερες μονάδες μεταποίησης ολόκληρης της περιοχής και οι πλέον ρυπογόνες, (τυροκομεία) βρίσκονται στις παρυφές της πόλης των Καλαβρύτων και τα λύματα τους καταλήγουν στον Βουραϊκό.
- Στην λεκάνη του Αροανείου, υπάρχουν σημαντικά λιγότερα προβλήματα αφού ο σημαντικότερος οικισμός, η Κλειτορία, διαθέτει αποχετευτικό δίκτυο και μονάδα επεξεργασίας λυμάτων. Επίσης στην περιοχή υπάρχει μόνο μια μονάδα μεταποίησης (τυροκομείο) η οποία διαθέτει σύστημα πρώτης επεξεργασίας των αποβλήτων του, πριν καταλήξουν στην μονάδα της κοινότητας.
- Στην λεκάνη του Κράθι, τα λύματα των οικισμών καταλήγουν άμεσα ή έμμεσα στον Κράθι, ενώ δεν υπάρχουν μονάδες μεταποίησης.
- Στην λεκάνη του Φενεού, επίσης δεν υπάρχει κανένα σύστημα λυμάτων τα οποία διατίθενται μέσω απορροφητικών βόθρων (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011· Σχοινάς, 2007).

Καταπάτηση και κατακερματισμός

Η επέκταση των οικισμών των Καλαβρύτων και του Διακοφτού, χωρίς την ύπαρξη συγκεκριμένου σχεδίου, επιφέρει αλλοιώσεις και υποβάθμιση στο φυσικό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής μελέτης. Η οικιστική επέκταση, πραγματοποιείται χωρίς την ύπαρξη βασικών υποδομών και δικτύων (αποχέτευσης, κλπ.) και είναι κυρίως αποτέλεσμα της γρήγορης ανάπτυξης του χειμερινού τουρισμού στην περιοχή του Χελμού, λόγω και της λειτουργίας του Χιονοδρομικού

Κέντρου. Το γεγονός αυτό επιφέρει έντονες συγκρούσεις χρήσεων γης, κυρίως οικιστικών και τουριστικών δραστηριοτήτων με τις προστατευόμενες περιοχές, τις περιοχές φυσικού κάλλους κ.λπ. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται κυρίως στην περιοχή των Καλαβρύτων, που υφίσταται έντονες πιέσεις για ανοικοδόμηση προς την κατεύθυνση του Αισθητικού Δάσους Καλαβρύτων, αλλά και κατά μήκος του οδικού άξονα Διακοφτού – Καλαβρύτων, πλησίον του φαραγγιού του Βουραϊκού ποταμού (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Για παράδειγμα, το 2013, πολίτης προσέφυγε στον Συνήγορο του Πολίτη για να καταγγείλει τη μη νομιμότητα απόδοσης οικοδομικής άδειας ανέγερσης πέντε κτιρίων εστίασης και αναψυχής σε ιδιωτική δασική έκταση στη θέση Μαυρονέρι της περιφέρειας Πλανητέρου Καλαβρύτων (δίκτυο Natura). Το Τμήμα Πολεοδομικών Εφαρμογών Καλαβρύτων ανακάλεσε τη συγκεκριμένη οικοδομική άδεια λόγω προσκόμισης ανακριβούς τοπογραφικού, μη χορήγησης απαιτούμενων εγκρίσεων επέμβασης από το Δασαρχείο Καλαβρύτων και μη οριοθέτησης κοίτης του Αροανίου ποταμού στη θέση ενδιαφέροντος (Σαγιάς *et al.*, 2013).

Εγκατάλειψη

Ο ορεινός δρόμος που συνδέει την Τρίπολη με την Πάτρα γνωστός στους ντόπιους σαν «111», ακολουθεί τα μονοπάτια των αρχαίων περιηγητών, διασχίζοντας τοποθεσίες φυσικού και ιστορικού ενδιαφέροντος. Κατά μήκος του βρίσκονται χωριά εγκαταλελειμμένα, όπως είναι για παράδειγμα τα χωριά Πάος και Βεσίι στις πλαγιές του Αφροδίσιου Όρους, τα οποία παλαιότερα ήταν ζωντανά. Οι κάτοικοι, οι οποίοι ήταν κτηνοτρόφοι στην πλειοψηφία τους, με την παρουσία τους εξασφάλιζαν την προστασία και την ανάπτυξη της περιοχής, μέσω της διατήρησης ενός τρόπου ζωής βαθιά συνδεδεμένο με το περιβάλλον. Πλέον οι περισσότεροι κάτοικοι προέρχονται από τα χωριά αυτά έχουν μεταναστεύσει στη Δάφνη, την Κλειτορία και άλλους οικισμούς της περιοχής, αλλά και στο εξωτερικό (Αλεξάκης, 2013).

Διάνοιξη δρόμων

Οι διανοίξεις δρόμων αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την επικοινωνία και την άρση της απομόνωσης των ορεινών όγκων της περιοχής, προκαλούν όμως στις περισσότερες περιπτώσεις προβλήματα στο περιβάλλον, λόγω ιδιαίτερα της μορφολογίας και του ανάγλυφου των εδαφών. Επίσης τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα από την διάνοιξη των δρόμων, αγροτικών, δασικών, επαρχιακών, κλπ., δεν επιτυγχάνονται αφού οι δρόμοι τον περισσότερο διάστημα του χρόνου δεν εξασφαλίζουν βατότητα.

Η διάνοιξη των δρόμων πρέπει να γίνει μετά από ένα ολοκληρωμένο σχεδιασμό των απαιτήσεων της περιοχής και των αναγκών που πρέπει να καλυφθούν, σε

συνδυασμό με την αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος και την αξιοποίηση των ήδη ανοιγμένων (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Γεωργικές καλλιέργειες

Οι γεωργικές καλλιέργειες δημιουργούν σημαντικά προβλήματα, τα οποία προέρχονται κυρίως από την χρήση (ή κατάχρηση) λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, Τα λιπάσματα, τα οποία εκτιμώνται σε περισσότερα από 2.000 τόνους περίπου για ολόκληρη την περιοχή μελέτης, όπως και τα φυτοφάρμακα, αποτελούν σημαντική και σοβαρή πηγή ρύπανσης που έχει σημαντικές επιπτώσεις στα φυτικά και ζωικά είδη της περιοχής.

Εκτός της επίπτωσης στα υδρολογικά στοιχεία της περιοχής η συνεχή χρήση των φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων προκαλεί και μείωση της αποδοτικότητας των εδαφών η οποία συνοδεύεται από την υποβάθμιση της βλάστησης. Επίσης οι εξελίξεις στη γεωργία πάντα συνοδεύονται από περισσότερες απαιτήσεις σε νερό καθώς και τη δημιουργία νέων έργων.

Τέλος, η χρήση δηλητηριασμένων δολωμάτων από τους αγρότες με σκοπό την αντιμετώπιση ανεπιθύμητων τρωκτικών αποτελεί μία σοβαρή απειλή για απειλούμενα είδη της ορνιθοπανίδας της περιοχής (Δημαλέξης *et al.*, 2009).

Βόσκηση

Επειδή η περιοχή στηρίζει το λιγοστό εισόδημα της στην κτηνοτροφία, η βόσκηση κατά το παρελθόν ήταν ιδιαίτερα έντονη, παρά τις σχετικές περιοριστικές διατάξεις. Ιδιαίτερες πιέσεις υφίστανται τα δάση ελάτου, λόγω της παρουσίας και της βόσκησης αιγοπροβάτων, τα οποία καταναλώνουν τα νεαρά δενδρύλλια ελάτου. Η βόσκηση, σε συνδυασμό με τις φωτιές που άναβαν οι κτηνοτρόφοι για την ελεύθερη δίοδο των κοπαδιών τους και για την ανάπτυξη χόρτου, ευνοούν τις κατολισθήσεις, τη διάβρωση των εδαφών, αλλά και τις πλημμύρες.

Λαθροϋλοτομία

Κατά το παρελθόν, οι καταστροφές των δασών από τις λαθροϋλοτομίες, κυρίως για ανάγκες σε καυσόξυλα και σε μικρότερο βαθμό για δομική ξυλεία, ήταν σημαντικές και έχουν αφήσει σημάδια στο τοπίο της περιοχής. Σήμερα οι λαθροϋλοτομίες έχουν περιοριστεί σημαντικά, καθώς έχει μειωθεί και ο πληθυσμός της περιοχής.

Διαχείριση δασών

Υπεύθυνοι Φορείς για τη διαχείριση των δασών της περιοχής μελέτης είναι τα Δασαρχεία Αιγίου και Καλαβρύτων, που υπάγονται στην Διεύθυνση Δασών Αχαΐας. Οι σοβαρές όμως ελλείψεις σε πιστώσεις και προσωπικό, ιδιαίτερα στο Δασαρχείο Καλαβρύτων, είναι οι βασικές αιτίες για τη μη ορθολογική διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων και την αναστολή εκτέλεσης των απαραίτητων έργων και εργασιών.

Πυρκαγιές

Οι όποιες πυρκαγιές έχουν σημειωθεί στην περιοχή κατά το παρελθόν εστιάζονταν κυρίως στις πυρκαγιές από τους κτηνοτρόφους για τη μετατροπή δασικών εκτάσεων σε βοσκοτόπια. Ωστόσο, από τις πλέον καταστροφικές για την περιοχή ήταν η πυρκαγιά τον Αύγουστο του 2007, που αποτέφρωσε χιλιάδες στρέμματα γης, αλλά και σημαντικό μέρος της βόρειας περιοχής του Βουραϊκού (Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού, 2011).

Τον Αύγουστο του 2013 εκδηλώθηκε πυρκαγιά στο Δάσος Κάνισκας, δρυόδασος, το οποίο βρίσκεται στο τοπικό διαμέρισμα του Μεγάλου Ποντιά. Το δάσος ανήκει στο Χιονοδρομικό Κέντρο Καλαβρύτων (Καλάβρυτα News, 2013).

Μέρος 4^ο. Ανάλυση

4.1. Οικιστικό δίκτυο και ποιότητα ζωής

		ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	
ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ		<p>Κεντροβαρής τοποθέτηση οικισμών-κέντρα του Δήμου (Καλάβρυτα/ Δάφνη / Κλειτορία)</p> <p>Ύπαρξη στοιχείων κεντρικότητας τουλάχιστον στους τρεις μεγαλύτερους οικισμούς του δήμου</p> <p>Κεντρικός ρόλος οικισμών Ψωφίδας και Κάτω Βλασσίας για τους οικισμούς στα νοτιοδυτικά και βορειοδυτικά του δήμου αντίστοιχα</p> <p>Ύπαρξη χαρακτηρισμένου παραδοσιακού οικισμού - Βεσίνι</p> <p>Κεντροβαρής τοποθέτηση βασικών υπηρεσιών</p> <p>Ύπαρξη Νοσοκομείου και ΚΑΠΗ στα Καλάβρυτα</p> <p>Ύπαρξη Κέντρου Υγείας στην Κλειτορία</p> <p>Ύπαρξη θεσμοθετημένου συστήματος ανακύκλωσης</p> <p>Ύπαρξη μαθητικής εστίας στα Καλάβρυτα</p> <p>Οδοντωτός Σιδηρόδρομος</p>	<p>Διασπορά του πληθυσμού σε πολλούς και μικρούς οικισμούς σε όλη την έκταση του δήμου</p> <p>Έλλειψη πολεοδομικής οργάνωσης της πλειοψηφίας των οικισμών</p> <p>Έλλειψη θεσμοθετημένων ζωνών βιομηχανίας /βιοτεχνίας και αγροτοκτηνοτροφικών δραστηριοτήτων</p> <p>Συγκρούσεις χρήσεων γης και οικιστική πίεση στους οικισμούς πλησίον του χιονοδρομικού κέντρου</p> <p>Ελλιπής εξυπηρέτηση των πολιτών στο βορειοδυτικό τμήμα του δήμου</p> <p>Αδυναμία παροχής πλήρους πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε όλες τις γεωγραφικές ενότητες του Δήμου</p> <p>Υπολειτουργία Περιφερειακών Ιατρείων και υποστελέχωση Νοσοκομείου</p> <p>Ελλιπείς υπηρεσίες υγείας στον δεύτερο πληθυσμιακό οικισμό</p> <p>Συγχώνευση και μετεγκατάσταση ΔΟΥ και Πολεοδομικού Γραφείου εκτός δήμου</p> <p>Προβληματική διασύνδεση του Δήμου με το Εθνικό Οδικό δίκτυο</p> <p>Καλύτερη σύνδεση οικισμών στα νότια του δήμου με κέντρα εκτός του δήμου (π.χ. Τρίπολη)</p> <p>Προβλήματα στο σύνολο του οδικού δικτύου (λόγω έκτασης του δικτύου, καιρικών συνθηκών, γεωμορφολογίας περιοχής κλπ.)</p>	ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
		ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ	ΕΣΩΤ. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
	<p>Αναβάθμιση Ε.Ο. Κορίνθου-Τριπόλεως και Κορίνθου-Πατρών</p> <p>Ύπαρξη ΚΔΑΥ Τρίπολης</p> <p>Δυνατότητα δημιουργίας ΚΔΑΥ στο Αίγιο</p> <p>Κατασκευή ΧΥΤΑ Παπανικολού στο Αίγιο</p> <p>Χρηματοδότηση για δημιουργία κοινοτικών επιχ. Ανακύκλωσης</p>	<p>Οικονομική κρίση</p> <p>Έντονο ανάγλυφο</p>		

Αποτελέσματα

Το πρώτο στοιχείο που προκύπτει από την ανάλυση SWOT είναι η ανάγκη πολεοδομικής οργάνωσης των οικισμών, ώστε να υπάρχει καλύτερη χωροθέτηση και έλεγχος των αγροτικών/βιοτεχνικών και τουριστικών δραστηριοτήτων και να περιοριστούν οι έντονες συγκρούσεις χρήσεων γής στην περιοχή. Το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα έντονο - και ως εκ τούτου πρέπει να υπάρξει άμεση αντιμετώπιση - στην περιοχή γύρω από τα Καλάβρυτα και το χιονοδρομικό κέντρο, όπου ασκούνται έντονες οικιστικές πιέσεις.

Ενδιαφέροντα συμπεράσματα προκύπτουν και ως προς τη διαρθρωση του οικιστικού δικτύου στην περιοχή, όπως επίσης και ως προς τις λειτουργίες και τη δυναμική των οικισμών. Παρόλο που έχουμε διασπορά του πληθυσμού σε πολλούς και μικρούς οικισμούς σε όλη την έκταση του δήμου, έχουμε ταυτόχρονα κεντροβαρή τοποθέτηση των οικισμών που λειτουργούν ως κέντρα για την περιοχή. Οι οικισμοί αυτοί, δηλαδή τα Καλάβρυτα, η Κλειτορία και η Δάφνη, σχηματίζουν έναν κάθετο άξονα που διατρέχει το δήμο από βορρά προς νότο. Παράλληλα, έχουμε στοιχεία λανθάνουσας κεντρικότητας (γεωγραφική θέση, υπηρεσίες εξυπηρέτησης του πολίτη, εκπαίδευση, εμπόριο) στους οικισμούς της Κάτω Βλασίας και της Ψωφίδας, οι οποίοι λειτουργούν σαν μικρότερου βεληνεκούς κέντρα για τους οικισμούς που βρίσκονται στα βορειοδυτικά και τα νοτιοδυτικά του δήμου αντίστοιχα. Ενισχύοντας τη δυναμική που παρουσιάζουν οι πέντε αυτοί οικισμοί, μπορεί να συγκροτηθεί ένα δίκτυο ιεραρχημένων κέντρων, που να ανταποκρίνεται στην ιδιαίτερη γεωγραφία και γεωμορφολογία της περιοχής και ως εκ τούτου να περιορίζει την ανάγκη μετακίνησης των πολιτών για πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, αναβαθμίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ποιότητα ζωής τους και αυξάνοντας τη συνοχή στο Δήμο Καλαβρύτων.

Τα στοιχεία εκείνα που λειτουργούν ως τροχοπέδη στη διαδικασία αυτή και ως εκ τούτου πρέπει να αντιμετωπιστούν, προκύπτουν επίσης από την ανάλυση SWOT. Τα Καλάβρυτα συγκεντρώνουν εκ των πραγμάτων τις περισσότερες υπηρεσίες και υποδομές. Ωστόσο, παρόλο που είναι έδρα δήμου, δεν διαθέτουν ΔΟΥ και πολεοδομικό γραφείο, γεγονός που περιορίζει την λειτουργική ακεραιότητα της περιοχής. Ακόμα, ενώ διαθέτουν υποδομές υγείας, αντιμετωπίζουν προβλήματα υποστελέχωσης, τα οποία εντείνονται λόγω της οικονομικής κρίσης. Κατά συνέπεια, οι δημότες να αναγκάζονται να μετακινούνται εκτός δήμου για να καλύψουν τις ανάγκες τους. Η Δάφνη, η οποία είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος οικισμός του δήμου και λειτουργεί ως κέντρο για τους οικισμούς στα νότια και τα νοτιοδυτικά, δεν διαθέτει παρά μόνο περιφερειακό ιατρείο, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι να χρειάζεται να μετακινηθούν τουλάχιστον 40 χλμ προκειμένου να έχουν πρόσβαση σε στοιχειώδεις υπηρεσίες υγείας. Σε κάθε περίπτωση, τόσο η Δάφνη, όσο και η Κλειτορία, παρέχουν τη δυνατότητα πλήρους πρωτοβάθμιας και

δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ διαθέτουν σε ικανοποιητικό βαθμό υπηρεσίες εξυπηρέτησης του πολίτη.

Στους δύο μικρότερους οικισμούς οι απαιτήσεις και οι προσδοκίες λόγω μεγέθους και εξαρτήσεων είναι μικρότερες, αλλά και εδώ υπάρχουν προβλήματα. Και οι δύο οικισμοί διαθέτουν υποστελεχωμένα περιφερειακά ιατρεία, ενώ η Κάτω Βλασία στερείται ενός Κέντρου Εξυπηρέτησης Πολιτών, παρόλο που η ύπαρξη του θα δικαιολογούταν από το ρόλο της για τους οικισμούς στα βορειοδυτικά και τη σχετική γεωγραφική απομόνωση ορισμένων εξ αυτών. Τέλος, η Ψωφίδα δεν διαθέτει Λύκειο, παρόλο που όσον αφορά την εκπαίδευση αποτελεί το κέντρο του νοτιοδυτικού τμήματος του δήμου και όλα τα σχολεία της γύρω περιοχής συγχωνεύθηκαν με αυτής,

Τέλος, από την ανάλυση SWOT μπορούν να εξαχθούν ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα για το οδικό δίκτυο και το δίκτυο διαχείρισης στερεών αποβλήτων του Δήμου Καλαβρύτων. Στην πρώτη περίπτωση, παρατηρείται ότι ο δήμος διαθέτει ένα οδικό δίκτυο χαμηλών προδιαγραφών, το οποίο χρήζει συντήρησης και δεν συνδέεται με ικανοποιητικό τρόπο με το εθνικό οδικό δίκτυο. Μείζονος σημασίας είναι και η απουσία ικανοποιητικής οδικής σύνδεσης των τριών μεγαλύτερων οικισμών, η οποία θα λειτουργούσε σαν συνδετικός κρίκος μεταξύ του βόρειου και του νότιου τμήματος του νομού. Είναι μάλιστα ενδεικτικό το γεγονός ότι οι οικισμοί στα νότια του δήμου διαθέτουν καλύτερη σύνδεση με κέντρα εκτός του δήμου, όπως η Τρίπολη. Όσον αφορά το δίκτυο διαχείρισης στερεών αποβλήτων, η ύπαρξη θεσμοθετημένου συστήματος ανακύκλωσης καταγράφεται στα θετικά στοιχεία του δήμου. Ωστόσο, με τη δημιουργία ΧΥΤΑ στο Αίγιο και με δεδομένη την ύπαρξη ΚΔΑΥ στην Τρίπολη, υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης του συστήματος διαχείρισης των στερεών αποβλήτων.

4.2. Πρωτογενής και δευτερογενής τομέας παραγωγής

ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
	<p>Δυνατότητα βελτίωσης δικτύου άρδευσης του Δήμου</p> <p>Κεντροβαρής τοποθέτηση κεντρικών υποδομών παραγωγής τυροκομικών και εμπορίου ζωοτροφών και λιπασμάτων</p> <p>Ύπαρξη μονάδος βιολογικού καθαρισμού για την επεξεργασία και διάθεση των υγρών αποβλήτων τυροκομίας στην ευρύτερη περιοχή πόλης Καλαβρύτων</p> <p>Η παραγωγή γάλακτος παρουσιάζει από το 2010 κάθε χρόνο αύξηση περίπου 8%-10% (συνεργασία με περισσότερους εμπόρους)</p> <p>Σημαντικές υποδομές και φορείς υποστήριξης του τομέα της κτηνοτροφίας (ΕΑΣ Καλαβρύτων, τυροκομεία, Δημοτικό Σφαγείο)</p> <p>Ύπαρξη ειδικευμένου εργατικού δυναμικού τυροκομίας</p> <p>Τεχνογνωσία στην παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων</p>	<p>Αποκλειστική συνεργασία και εξαγωγή με μια μόνο αλυσίδα supermarket στο εσωτερικό Πρωτογενής και δευτερογενής τομέας παραγωγής μονοδιάστατος (γαλακτοκομία)</p> <p>Ανταγωνισμός γεωργικής γης από άλλες χρήσεις γης (δάση)</p> <p>Κατακερματισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων</p> <p>Ανεπάρκειες των βασικών παραγωγικών υποδομών (αρδευτικό δίκτυο, αγροτική οδοποιία)</p> <p>Έλλειψη οργανωμένης κατάρτισης-ενημέρωσης των αγροτών</p> <p>Χαμηλός βαθμός πιστοποίησης αγροτικών προϊόντων και έλλειψη υποδομών-γραμμών (εξαιρέση η ΕΑΣ Καλαβρύτων)</p> <p>Έλλειψη συνέργειας επιχειρήσεων παραγωγής και αξιοποίησης αγροδιατροφικών προϊόντων, με επιχειρήσεις τουριστικού χαρακτήρα (συνεργασίες-δίκτυα)</p> <p>Ο Νότος του δήμου εγκαταλειμμένος</p>	
ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ		ΕΞΩΤ. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
<p>Εκτεταμένο Οδικό Δίκτυο βελτίωση-συντήρηση-επέκταση αγροτικού δικτύου (Προς Αττική-Θεσσαλονίκη και Πάτρα)</p> <p>Η διαπιστωμένη αύξηση της ζήτησης για πιστοποιημένα προϊόντα</p> <p>Δυνατότητες κατοχύρωσης ονομασίας προέλευσης προϊόντων ή /και κατοχύρωση γεωγραφικής ένδειξης</p> <p>Χρηματοδότηση για ανάπτυξη. Προγράμματα βιολογικής γεωργίας –κτηνοτροφίας (Έχει λάβει ήδη Κοινοτικά κονδύλια)</p>	<p>Οικονομική κρίση (μείωση ζήτησης, πτώση τιμών)</p> <p>Εξαρτημένη αγροτική παραγωγή από κτηνοτροφία</p> <p>Έλλειψη εθνικού αγροτικού κτηματολογίου</p>		

Αποτελέσματα

Η κτηνοτροφία κυριαρχεί στα τοπικά παραγωγικά συστήματα της περιοχής, αποτελεί τον ισχυρό κλάδο του πρωτογενούς τομέα και η παραγωγή γάλακτος ποσοτικά παρουσιάζει αύξηση. Ισχυρό σημείο σχετικά με την κτηνοτροφική δραστηριότητα, αποτελούν οι σημαντικές και σύγχρονες υποδομές επεξεργασίας του παραγόμενου προϊόντος, η ύπαρξη ειδικευμένου εργατικού δυναμικού τυροκομίας, και η τεχνογνωσία στην παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων. Όμως όπως ασκείται σήμερα η κτηνοτροφία, δηλαδή παραδοσιακή μορφή εκτροφής των ζώων, είναι σχετικά χαμηλής παραγωγικότητας, χαμηλής πιστοποίησης και κάνει

ανεξέλεγκτη χρήση των βοσκοτόπων. Αξιοποιώντας τις δυνατότητες χρηματοδότησης μπορεί να αναπτυχθεί με ακόμα μεγαλύτερη δυναμική.

Οι δραστηριότητες του γεωργικού τομέα ασκούνται σε μικρές, διάσπαρτες και κατακερματισμένες εκμεταλλεύσεις, και είναι εστιασμένες σε παραδοσιακές καλλιέργειες και καλλιεργητικές τακτικές, με χαμηλό επίπεδο μηχανικής υποστήριξης. Η γεωργική παραγωγή είναι σε μεγάλο βαθμό προσανατολισμένη στην παραγωγή ζωοτροφών για στήριξη της κτηνοτροφίας. Σημαντική αδυναμία είναι ο χαμηλός βαθμός πιστοποίησης αγροτικών προϊόντων και έλλειψη υποδομών-γραμμών επεξεργασίας τους με εξαίρεση την ΕΑΣ Καλαβρύτων (Ελευθεροτυπία, 2013).

Ο ρόλος του πρωτογενούς τομέα στην τοπική οικονομική δραστηριότητα φθίνει τα τελευταία χρόνια, λόγω σημαντικής μείωσης των απασχολούμενων στον τομέα, διαρροής εργατικού δυναμικού στα αστικά και ημιαστικά κέντρα, γήρανσης του αγροτικού πληθυσμού και σταδιακής εγκατάλειψης της γεωργικής γης ιδιαίτερα στα νότια του δήμου.

Ευκαιρία αποτελεί η προβολή της υψηλής ποιότητας των προϊόντων παραδοσιακής, αλλά και βιολογικής καλλιέργειας, με στόχο την αύξηση των εξαγωγών. Για την επίτευξη μίας σταθερής και αξιόπιστης σχέσης μεταξύ εξαγωγέα και αγοραστή έχει σημασία η συντήρηση και βελτίωση του οδικού δικτύου, κυρίως Καλαβρύτων-Πάτρας, αλλά και των μικρότερων οδών που μεταχειρίζονται συχνά οι παραγωγοί (βλ. εικόνα 9). Μία ακόμα ευκαιρία αποτελεί και η ανάπτυξη του νοτίου τμήματος του δήμου αγροτικά. Το τμήμα αυτό αποτελούσε καθαρά αγροτική περιοχή μέχρι και τη δεκαετία του 70', οπότε και ερημώθηκε σε μεγάλο βαθμό για κοινωνικοπολιτικούς και ιστορικούς λόγους (Αλεξάκης, 2013).

4.3. Τουρισμός

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
	<p>Ύπαρξη αξιόλογων αρχαιολογικών χώρων, ιδίως σε Ψωφίδα και Λουσούς</p> <p>Ύπαρξη 2 πολύ δυνατών πόλων θρησκευτικού τουρισμού (μονές Μ. Σπηλαίου & Αγίας Λαύρας)</p> <p>Ο Δήμος συνδυάζει έντονα στοιχεία αρχαίας και νεότερης ιστορίας σε διάφορες θέσεις</p> <p>Αξιόλογα κτήρια αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος</p> <p>Σπουδαία φυσικά τοπία (φαράγγι Βουραϊκού, ποτάμι & λίμνη Λάδωνα, Σπήλαια Λιμνών, Ύδατα Στυγός, Πλανητέρο)</p> <p>Ισχυρός πόλος χειμερινού τουρισμού το Χιονοδρομικό Κέντρο Καλαβρύτων</p> <p>Πυρήνας τουρισμού για όλο το χρόνο ο Οδοντωτός Σιδηρόδρομος</p> <p>Αξιοσημείωτη προσπάθεια ανάπτυξης αθλητικού τουρισμού</p> <p>Ανασκαφή Ακρόπολης Πάου και ολοκλήρωση ανασκαφών στους Αρχαίους Λουσούς</p> <p>Νέες ανασκαφές σε θέσεις που διαφαίνεται η ύπαρξη αρχαιολογικών ευρημάτων</p> <p>Αντιμετώπιση των αξιοθέατων του Πλανητέρου ως σύνολο και όχι ως ξεχωριστά στοιχεία</p>	<p>Δυσκολία στην πρόσβαση σε αρκετούς από τους τουριστικούς πόλους</p> <p>Εγκατάλειψη πολλών από τα αξιοθέατα στη φθορά του χρόνου, δίχως συντήρηση και προστασία</p> <p>Ερήμωση οικισμών με σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος καθώς και των παραδοσιακών οικισμών</p> <p>Περιορισμένη και μονοδιάστατη αξιοποίηση αξιοθέατων όπως τα Ύδατα Στυγός και τα Σπήλαια Λιμνών</p> <p>Συχνά προβλήματα στη λειτουργία του Χιονοδρομικού Κέντρου λόγω οικονομικών δυσκολιών</p> <p>Λανθασμένη ανάπτυξη αγροτουρισμού</p> <p>Ανισοκατανομή καταλυμάτων με έντονη συγκέντρωση αυτών στην πόλη των Καλαβρύτων</p> <p>Ανεπαρκής κατάρτιση των ασχολούμενων με τον τουρισμό, σχετικά με τη διαχείριση και την αξιοποίηση των τουριστικών διαθεσίμων</p> <p>Απαξίωση και αδρανοποίηση του δικτύου μαρτυρικών πόλεων της Ελλάδας 1940-1945</p>	
	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ	ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
	<p>Αναστήλωση και αξιοποίηση αρχαίου θεάτρου Κάτω Βλασιάς</p> <p>Συγκράτηση νέου ηλικιακά πληθυσμού στο Δήμο</p> <p>Αξιοποίηση πρώτου ορόφου του Σπηλαίου των Λιμνών ως βιοσπηλαιολογικό εργαστήριο</p> <p>Διεύρυνση των δράσεων του Αστεροσκοπείου Χελμού</p> <p>Ανάδειξη και αξιοποίηση των παραδοσιακών οικισμών</p> <p>Αποδοτική συνεργασία του Δήμου με τους όμορους του Δήμους (ιδίως στην Αρκαδία)</p> <p>Τουριστική (και όχι μόνο εμπορική) προώθηση των παραγόμενων παραδοσιακών προϊόντων</p> <p>Αξιοποίηση/Ενεργοποίηση του Δικτύου Μαρτυρικών Πόλεων και χωριών της Ελλάδας 1940-1945</p>	<p>Οικονομική Κρίση</p> <p>Νομοθετική πολυπλοκότητα</p> <p>Γραφειοκρατικές διαδικασίες</p> <p>Ανάπτυξη τουρισμού σε βάρος του Περιβάλλοντος</p> <p>Αλλοίωση των φυσικών τοπίων λόγω βίαιων ή ομαλών μεταβολών του αναγλύφου</p> <p>Κίνδυνος δημιουργίας οικισμών «Σαββατοκύριακου» με αποκλειστικά τουριστικοκεντρικό προσανατολισμό της οικονομικής τους δραστηριότητας</p>	

Αποτελέσματα

Μελετώντας και αναλύοντας την τουριστική πραγματικότητα στο Δήμο Καλαβρύτων, αντιλαμβανόμαστε άμεσα πόσο μεγάλη σημασία έχει ο τομέας του τουρισμού για την οικονομία του. Πολύ μεγάλο ποσοστό των οικονομικών

δραστηριοτήτων του Δήμου σχετίζονται με τον τουρισμό και τελικά όχι άδικα καθώς ο δήμος σε όλη την έκταση του έχει πληθώρα διαθέσιμων τουριστικού ενδιαφέροντος.

Στο Δήμο Καλαβρύτων, η ιστορία (αρχαία και νεότερη) και η θρησκεία συναντούν τη φύση δίνοντας τη δυνατότητα να αναπτυχθούν πολλές και διαφορετικές μορφές τουρισμού. Αρχαιολογικός, θρησκευτικός, ιστορικός, περιηγητικός, αθλητικός, είναι μερικά από τα είδη τουρισμού που μπορεί να συναντήσει κανείς εδώ και τα οποία γνωρίζουν σχετικά ισόρροπη ανάπτυξη καθώς (εξαιρουμένου του αρχαιολογικού) σε όλα τα είδη εντοπίζονται μία ή δύο μονάδες που ξεχωρίζουν των υπολοίπων. Αν θα έπρεπε να γίνει μια ιεράρχηση ως προς τις κατευθύνσεις του τουρισμού, θα λέγαμε πως κυριαρχούν τα είδη που έχουν να κάνουν περισσότερο με την επαφή με τη φύση, ύστερα εκείνα που σχετίζονται με την ιστορία και κατόπιν τα θρησκευτικά. Ωστόσο σε κάθε περίπτωση τα διαθέσιμα του Δήμου είναι πολλά και σημαντικά.

Στην όλη ανάπτυξη και προώθηση του τουρισμού στο Δήμο, δε λείπουν τα προβλήματα, οι ελλείψεις, οι παραλείψεις και οι αστοχίες. Διαπιστώνονται λοιπόν σημαντικά προβλήματα στη συνδεσιμότητα των τουριστικών διαθεσίμων, ανισοκατανομή στην αξιοποίησή τους, εγκατάλειψη πολλών από τα αξιοθέατα, καθαρά εμπορευματική ή μονοδιάστατη αντιμετώπιση άλλων ενώ υπάρχουν και μορφές τουρισμού που αναπτύσσονται με λάθος τρόπο. Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί πως εκ μέρους των κατοίκων υπάρχει διάθεση επίλυσης των προβλημάτων καθώς και εισαγωγή νέων ιδεών και καινοτομιών.

Συμπερασματικά μπορούμε να καταλήξουμε πως μιλάμε για έναν Δήμο που έχει αναπτύξει τον τουρισμό σε έναν αρκετά καλό βαθμό και ποσοτικά και ποιοτικά, με πολλές όμως δυνατότητες για καλύτερη, αποδοτικότερη και πιο ολοκληρωμένη διαχείριση και αξιοποίηση των τουριστικών του διαθεσίμων. Μέσω του μεγάλης σημασίας χιονοδρομικού κέντρου, έχει επιτευχθεί και μια σημαντική συγκράτηση του νεαρότερου πληθυσμού στο Δήμο. Το ανθρώπινο αυτό διαθέσιμο είναι εκείνο που σε συνδυασμό με τα υφιστάμενα τουριστικά διαθέσιμα μπορούν να μεταβάλουν προς το καλύτερο την τουριστική πραγματικότητα του Δήμου και να την εξελίσουν.

4.4. Περιβάλλον

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
	<p>Βιοποικιλότητα και φυσικός πλούτος Επιβολή καθεστώτος προστασίας φυσικών οικοσυστημάτων Ύπαρξη φορέα διαχείρισης Χρηματοδότηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής προστασίας μέσω ευρωπαϊκών και εθνικών προγραμμάτων</p>	<p>Καθεστώς προστασίας και διαχείρισης μη ενιαίο Ελλείψεις σε προσωπικό και ελλιπής παρακολούθηση μεταβολών και φύλαξη Καταπάτηση δασικών εκτάσεων Μετατροπή δασικών εκτάσεων σε βοσκοτόπια Ανισοκατανομή προστασίας στον άξονα δύση-ανατολή Εγκατάλειψη οικισμών κατά μήκος του δρόμου 111</p>	
	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ	ΕΞΩΤ. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
	<p>Εκμετάλλευση της παρουσίας ενδημικών και απειλούμενων ειδών για την εξασφάλιση χρηματοδότησης για την προστασία της περιοχής Εξασφάλιση συνδεσιμότητας οικοσυστημάτων που απειλούνται με κατακερματισμό και επιπτώσεις «νησίδας» Ανάπτυξη οικοτουρισμού υψηλής ποιότητας Παραδοσιακές αγροτικές πρακτικές που δεν οδηγούν σε υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος (αγροτουρισμός) Ανάπτυξη σε πρότυπο περιβαλλοντικής προστασίας Ανάπτυξη της αγροδασοκομίας (agroforestry) (μανιτάρια, μέλι, τρούφα κ.α.)</p>	<p>Κατακερματισμός οικοσυστημάτων και συνέπειες για τη βιοποικιλότητα Λαθροϋλοτομία Λαθροθηρία Πυρκαγιές Βόσκηση Επέκταση πόλης Καλαβρύτων προς αισθητικό δάσος Ρύπανση από φυτοφάρμακα και λιπάσματα Ρύπανση από ανεπαρκή ή μη επεξεργασία υγρών αποβλήτων Υποβάθμιση οικοσυστημάτων από τουριστική ανάπτυξη (χιονοδρομικά κέντρα)</p>	

Αποτελέσματα

Από τη SWOT ανάλυση προκύπτουν κάποιες απαντήσεις στις αδυναμίες και απειλές και για το φυσικό περιβάλλον.

Τα προβλήματα της ρύπανσης, της υποβάθμισης και του κατακερματισμού ή της καταπάτησης των προστατευόμενων και μη περιοχών φυσικού πλούτου, μπορούν να αντιμετωπιστούν αν εκμεταλλευθούμε την παρουσία ενδημικών απειλούμενων ειδών για την ένταξη περιοχών σε προστατευόμενο καθεστώς και την διεκδίκηση χρηματοδότησης με σκοπό την προστασία τους, την κατάλληλη φύλαξη και μελέτη. Ιδανικά είδη, των οποίων ο βióτοπος περιλαμβάνει υψηλό ποσοστό των περιοχών ενδιαφέροντος περιλαμβάνουν τη βίδα, τον ασβό, το τσακάλι, το αγριογούρουνο, κάποια είδη πεταλούδας (*Agrodiaetus iphigenia*, *Turanana panagaea*, *Calimorpha quantripunctaria*, *Thersamonia thetis*, *Parnassius Apollo*), τον αλπικό τρίτωννα, κάποια είδη νυχτερίδας (*Miniopterus sehreibasi*, *Myotis blythii*, *Myotis myotis*,

Rhinolophus blasii, *Rhinolophus mehelyi*, *Rhinolophus ferrumequinum*), τον χρυσαετό και τον δρυοκολάπτη (Goble *et al.*, 1999).

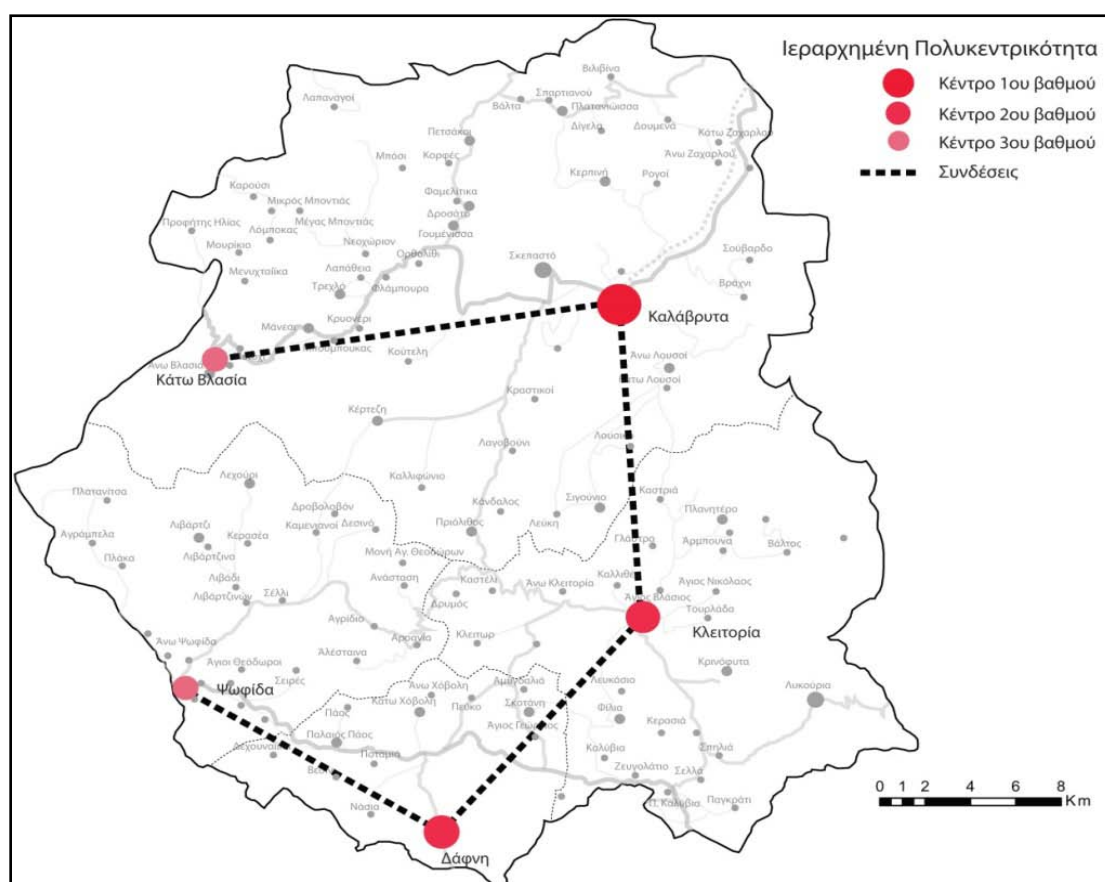
Ένας σημαντικός παράγοντας υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι ο άνθρωπος (λαθροϋλοτομία, λαθροθηρία, πυρκαγιές, βόσκηση κ.α.). Εντούτοις, ο Δήμος Καλαβρύτων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το φυσικό περιβάλλον για την οικονομική του επιβίωση τόσο βραχυπρόθεσμα, όσο και μακροπρόθεσμα. Συνεπώς απαραίτητη είναι η εξασφάλιση της συναίνεσης των εμπλεκόμενων φορέων για βιώσιμη ανάπτυξη μέσω του οικοτουρισμού υψηλής ποιότητας, αλλά και της ενδυνάμωση του τοπικού κτηνοτροφικού χαρακτήρα με τη βοήθεια προγραμμάτων ολοκληρωμένης διαχείρισης, βιολογικής καλλιέργειας και προώθησης παραδοσιακών μεθόδων καλλιέργειας (αγροτουρισμός, αγροδασοκομία κ.α.) (Beecher *et al.*, 2002).

Επιπλέον, η δυτική και νότια πλευρά του νομού, οι οποίες είναι οι πλέον στερημένες υποδομών περιβαλλοντικής προστασίας, αλλά και οικονομικής δραστηριότητας θα ήταν χρήσιμο να αναβιώσουν μέσω της χωροθέτησης κατάλληλων υποδομών, οι οποίες να προάγουν την ήπια και στοχευόμενη τουριστική και αγροτική ανάπτυξη. Η αναβίωση των περιοχών κατά μήκος του δρόμου «111», μέσω του οικοτουρισμού και της δημιουργίας υποδομών κτηνοτροφίας (κτηνοτροφικό πάρκο και αγροτουρισμός) με την ταυτόχρονη δημιουργία ενός φορέα διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών, θα μπορούσε να οδηγήσει σε σημαντικές ωφέλειες για το περιβάλλον και την οικονομία (Αλεξάκης, 2013). Ο φορέας διαχείρισης με εποπτεία των οικοσυστημάτων του νοτιοδυτικού τμήματος του Δήμου θα μπορούσε να έχει έδρα την Κάτω Βλασία, ένα χωριό, το οποίο βρίσκεται σε εποπτική θέση για τις προστατευόμενες περιοχές του Δυτικού τμήματος του Δήμου (Ερύμανθος και Όρος Αφροδίσιο). Ακόμα, προβλέπεται η δημιουργία προστατευόμενων διαδρόμων, οι οποίοι θα συνδέουν τον Χελμό και τον Ερύμανθο θα προστάτευαν την περιοχή από τον κατακερματισμό και την απώλεια βιοποικιλότητας λόγω του φαινομένου της νησίδας (Lee *et al.*, 2001· Woodroffe & Ginsberg, 1998· Bischoff, 1995).

Μέρος 5^ο Σενάριο Ανάπτυξης του Δήμου Καλαβρύτων

5.1. Πρόταση: Ιεραρχημένη Πολυκεντρική Ανάπτυξη

Η πρόταση τοποθετεί ως κεντρικό ζήτημα τη δικτύωση ορισμένων ιεραρχημένων και σε ένα βαθμό διαφορετικών μεταξύ τους κέντρων, με σκοπό τη σύνδεση των διαφορετικών χωρικών ενοτήτων του Δήμου. Στόχος είναι η σύσταση ενός συνεκτικού, ισόρροπα αναπτυγμένου δικτύου κέντρων, που να παρέχει όλες τις απαιτούμενες εξυπηρετήσεις στην περιφέρειά του, μέσω της εμπρόθετης συμπληρωματικότητας χρήσεων ανά περιοχή και την εξυπηρέτηση διαφορετικών λειτουργιών ανά κέντρο.

Εικόνα 3. Ιεραρχημένη Πολυκεντρική Ανάπτυξη του Δήμου Καλαβρύτων.

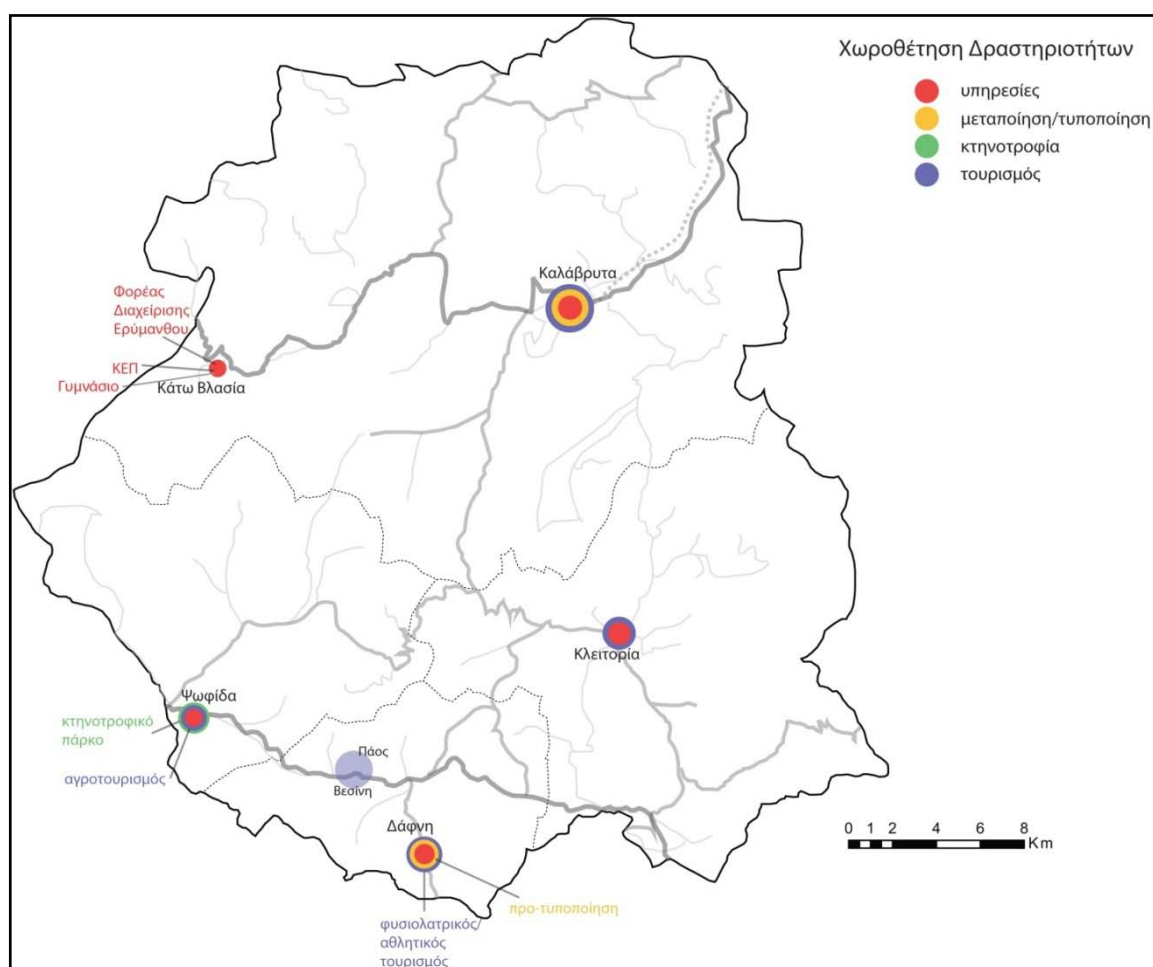
Στην παρούσα πρόταση για το Δήμο των Καλαβρύτων οι Οικισμοί-Κέντρα που έχουν αναδειχθεί διακρίνονται, ανάλογα με τη δυναμική, τους σε 3 βαθμούς και διατηρούν σημαντική θέση κόμβου στο οικιστικό δίκτυο του Δήμου. Στο πλαίσιο αυτό:

- Ενισχύεται σημαντικά ο οικισμός 1ου βαθμού Καλαβρύτων ως κέντρο του Δήμου και λοιπών λειτουργιών.
- Ενισχύονται οι οικισμοί 2ου βαθμού Δάφνης και Κλειτορίας ως κέντρα των αντίστοιχων Δημοτικών Διαμερισμάτων και εντοπισμένων λειτουργιών.
- Αξιοποιείται η λανθάνουσα κεντρικότητα των οικισμών 3ου βαθμού

Ψωφίδας και Κάτω Βλασίας, οι οποίοι και αναδεικνύονται σε τοπικά κέντρα.

- Βελτιώνεται η συνδεσιμότητα των κέντρων.
- Χωροθετούνται χρήσεις/λειτουργίες σε κάθε κέντρο που αξιοποιούν την υπάρχουσα δυναμική και υποστηρίζουν τη συνοχή του δήμου.
- Προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον και τίθεται το πλαίσιο του ελέγχου της αυθαίρετης δόμησης και των συγκρούσεων χρήσεων γης.
- Αναβαθμίζεται το οδικό δίκτυο στα σημεία που κρίνεται απαραίτητο.

Η παραπάνω πρόταση εξειδικεύεται διαφορετικά στα επιμέρους σημεία της. Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης, η χωρική εξειδίκευση της πρότασης μπορεί να λειτουργήσει ως ενδεικτική των προθέσεων σχεδιασμού και βασίζεται στις μεθοδευμένες συγκεντρώσεις δυναμικών που έχουν εντοπιστεί στην περιοχή.

Εικόνα 15. Περιοχές χωρικής εξειδίκευσης.

Ξεκινώντας από τον οικισμό των Καλαβρύτων, αρχική πρόθεση αποτελεί η ενίσχυση της λειτουργίας του ως κέντρο μεταποίησης/τυποποίησης, εμπορίας αλλά και τουρισμού του Δήμου. Η υπάρχουσα συγκέντρωση των παραπάνω δραστηριοτήτων αλλά και η άναρχη χωροθέτησή τους και οι παρατηρούμενες συγκρούσεις χρήσεων γης προοικονομούν την αναγκαιότητα ρυθμιστικού σχεδιασμού και ελέγχου.

Ο δεύτερος μεγαλύτερος οικισμός του Δήμου, η Δάφνη, αποτελεί διοικητικό κέντρο της Δημοτικής Ενότητας Παίων, προσφέροντας τις απαραίτητες εξυπηρετήσεις στους περιφερειακούς οικισμούς. Εξ' αιτίας της κτηνοτροφικής δραστηριότητας της περιοχής κρίνεται σκόπιμη η δημιουργία των προϋποθέσεων για ανάπτυξη δραστηριοτήτων προ-τυποποίησης γαλακτοκομικών και άλλων προϊόντων. Την ίδια στιγμή, η ύπαρξη τουριστικών πόλων έλξης, φυσιολατρικού, αθλητικού και αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος, πλησίον του οικισμού προσφέρει δυνατότητες ανάδειξης του οικισμού ως ορμητήριο και κέντρο διανυκτέρευσης των επισκεπτών.

Στα Ανατολικά του Δήμου βρίσκεται ο οικισμός της Κλειτορίας. Ως κέντρο της Δημοτικής Ενότητας Λευκασίου, προσφέρει στους περιφερειακούς οικισμούς διοικητικές και άλλες λειτουργίες. Όπως και στη Δάφνη, έτσι και εδώ, υπάρχουν οι δυνατότητες περαιτέρω τουριστικής ανάπτυξης.

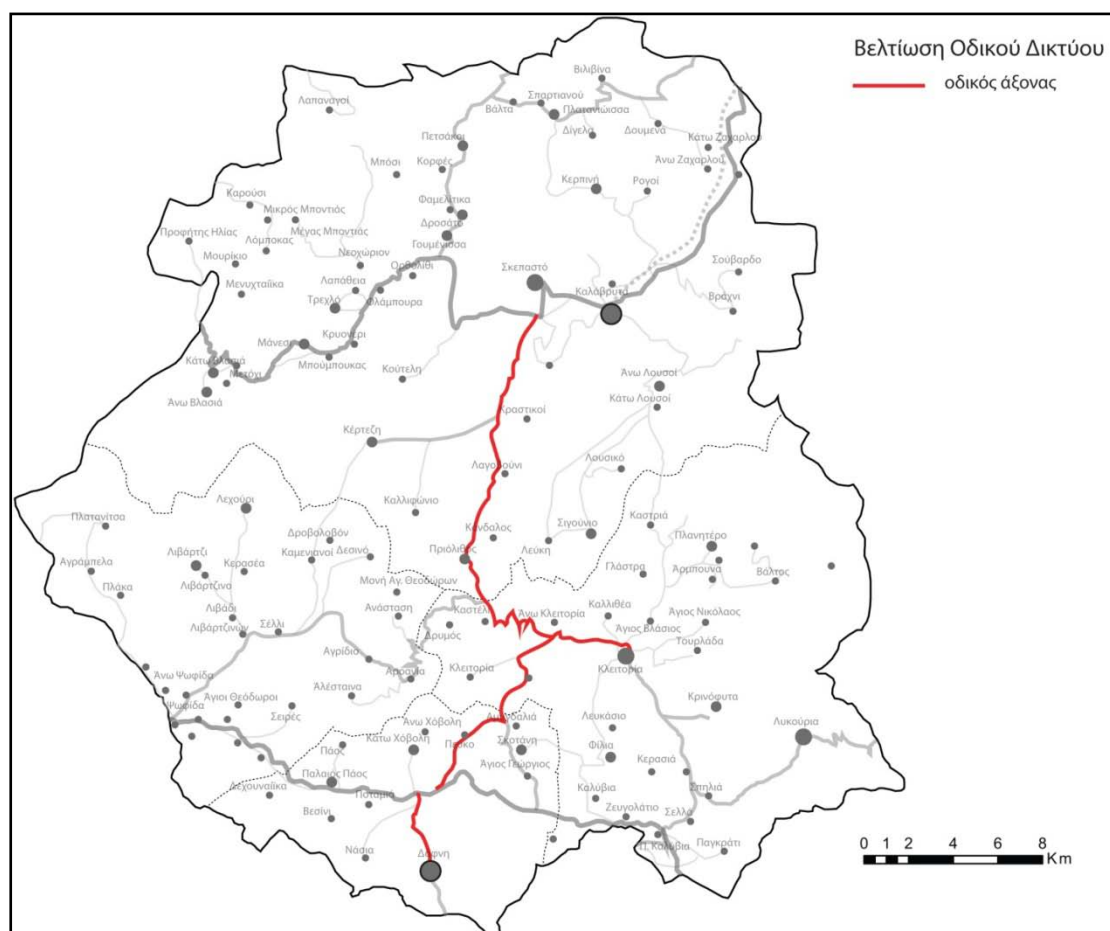
Τέλος, ακόμα δύο σημεία χωρικής εξειδίκευσης είναι οι οικισμοί Ψωφίδας και Κάτω Βλασίας, οι οποίοι πρόκειται να αναδειχθούν ως τοπικά κέντρα - υποδοχείς των δραστηριοτήτων της καθημερινότητας - μέσω της ενίσχυσης των κεντρικών λειτουργιών τους και της δημιουργίας των απαραίτητων υποδομών για την κάλυψη των αναγκών των κατοίκων. Στον οικισμό της Κάτω Βλασίας, αυτές εντοπίζονται σε Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών, Γυμνάσιο και Φορέα Διαχείρισης Ερύμανθου, ενώ στον οικισμό της Ψωφίδας, ο οποίος περιβάλλεται από κτηνοτροφική δραστηριότητα, προτείνεται χωροθέτηση κτηνοτροφικού πάρκου με παράλληλη πρόωθηση του αγροτουρισμού.

5.2. Προτεινόμενες επεμβάσεις σε επίπεδο Δήμου

Εν αντιθέσει με τα μέτρα που προτείνονται στη συνέχεια ανα οικισμό, οι προτάσεις που αφορούν το οδικό δίκτυο και το σύστημα διαχείρισης στερεών αποβλήτων δεν μπορούν να εξεταστούν σε επίπεδο Δήμου.

Όπως αναλύθηκε διεξοδικά νωρίτερα, το οδικό δίκτυο του δήμου, μολονότι εκτεταμένο, χρήζει ουσιαστικής αναβάθμισης. Το γεγονός αυτό οφείλεται τόσο στη γεωμορφολογία του εδάφους της περιοχής, όσο και στην παλαιότητα και τη φθορά, αλλά και την ανάγκη διαρκούς συντήρησης του ίδιου του δικτύου. Ως πρώτης προτεραιότητας κρίνεται η συντήρηση και η αναβάθμιση όπου είναι απαραίτητο του άξονα Καλάβρυτα-Κλειτορία-Δάφνη, ο οποίος θα ενώσει τον βορρά με το νότο του δήμου και θα προσδώσει ουσιαστική συνοχή σε αυτόν, καθώς θα μειώσει σημαντικά το χρόνο μετακίνησης από το ένα κέντρο στο άλλο. Επιπλέον, προτείνεται η αναβάθμιση της σύνδεσης Καλαβρύτων και Δάφνης με τα μεγάλα εθνικά δίκτυα (Ολυμπία Οδός, Αυτοκινητόδρομος Μορέας), καθώς ο πρώτος λειτουργεί ήδη και ο δεύτερος παρουσιάζει τη δυναμική που απαιτείται ώστε να λειτουργήσει στο μέλλον ως πύλη εισόδου στο δήμο. Τέλος, προτείνεται η συντήρηση των αξόνων που συνδέουν τους μικρότερους οικισμούς παρέμβασης με τα πλησιέστερα κέντρα, δηλαδή την Κάτω Βλασία και την Ψωφίδα με τα Καλάβρυτα και τη Δάφνη αντίστοιχα. Με τον τρόπο αυτό θα δημιουργηθεί ένα οδικό δίκτυο που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες, τις λειτουργίες και τις αλληλεξαρτήσεις του

οικιστικού δικτύου. Το παρακάτω σχήμα, απεικονίζει τα οδικά τμήματα που χρειάζονται αναβάθμιση.

Εικόνα 16. Πρόταση αναβάθμισης οδικού δικτύου Δήμου Καλαβρύτων.

Όσον αφορά τη διαχείριση στερεών αποβλήτων, αυτή έγκειται στη μεταφορά των αποβλήτων σε ΧΥΤΑ Φλόκα στη Δυτική Αχαΐα και μελλοντικά στον ΧΥΤΑ Παπανικολού στο Αίγιο, ενώ των ανακυκλώσιμων υλικών στο ΚΔΑΥ Πάτρας. Με δεδομένη τη διάρθρωση και την κατάσταση του οδικού δικτύου προτείνεται ως βέλτιστη λύση η χωριστή διαχείριση τους στο βόρειο και στο νότιο τμήμα του δήμου. Στο βόρειο τμήμα προτείνεται η εφαρμογή του υπάρχοντος σχεδίου για τα απόβλητα και η δημιουργία ΚΔΑΥ στο Αίγιο, ώστε να μειωθεί η απόσταση και το κόστος μεταφοράς των ανακυκλώσιμων υλικών, αλλά και να αποσυμφορηθεί το ΚΔΑΥ Πάτρας. Στο νότιο τμήμα προτείνεται η μεταφορά αποβλήτων και ανακυκλώσιμων υλικών στον ήδη υπάρχοντα ΧΥΤΑ και το ΚΔΑΥ Τρίπολης αντίστοιχα, προκειμένου και σε αυτή την περίπτωση να μειωθεί το κόστος μεταφοράς στην Πάτρα.

5.3. Προτάσεις σε Επίπεδο Οικισμού

5.3.1. Καλάβρυτα

Τα Καλάβρυτα, όπως προκύπτει από την ανάλυση που προηγήθηκε, είναι ο πιο καλά οργανωμένος οικισμός του δήμου όσον αφορά τις υπηρεσίες προς τον πολίτη.

Παρέχει δυνατότητες πλήρους πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας, αλλά και μεταδευτεροβάθμιας **εκπαίδευσης**, διαθέτει υποδομές **υγείας** και σχεδόν όλες τις κατηγορίες υπηρεσιών. Μοιραία, οι παρεμβάσεις που απαιτούνται για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων είναι σχετικά περιορισμένες. Ένα πρόβλημα που ήδη επισημάνθηκε είναι η υποστελέχωση του Γενικού Νοσοκομείου Καλαβρύτων. Η αντιμετώπιση του ζητήματος με πρόσληψη ή μετακίνηση προσωπικού, ώστε να είναι σε θέση το νοσοκομείο να αντιμετωπίζει τουλάχιστον τις καθημερινές ανάγκες των πολιτών και τα έκτακτα περιστατικά, είναι απολύτως απαραίτητη. Με δεδομένα τα όσα περιγράφηκαν νωρίτερα, το μέτρο αυτό δεν αφορά μόνο την πόλη των Καλαβρύτων, αλλά το σύνολο του δήμου. Ένα δεύτερο μέτρο είναι η αναστολή της συγχώνευσης της ΔΟΥ Καλαβρύτων με τη ΔΟΥ Αιγίου και της μετεγκατάστασής της στο τελευταίο. Η συγχώνευση αυτή μπορεί να δικαιολογείται με πληθυσμιακά, αλλά όχι και με γεωγραφικά κριτήρια ή με βάση την αναγκαιότητα. Κυρίως λόγω τουρισμού, τα Καλάβρυτα είναι ένας δήμος με δυσανάλογα μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων σε σχέση με τον πληθυσμό του. Επομένως οι συναλλαγές με τη ΔΟΥ ενδέχεται να είναι συχνότερες για ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού που δραστηριοποιείται σε αυτόν τον τομέα, ενώ εξίσου σημαντική είναι και η ανάγκη ελέγχου. Ακόμα μεγαλύτερο είναι το πρόβλημα για πολίτες που κατοικούν ή επιχειρήσεις που εδρεύουν σε οικισμούς όπως η Κλειτορία, που βρίσκονται νοτιότερα των Καλαβρύτων και χρειάζεται να διανύσουν μια ακόμα μεγαλύτερη απόσταση μέχρι τη ΔΟΥ στην οποία υπάγονται. Για τους ίδιους λόγους προτείνεται και η δημιουργία πολεοδομικού γραφείου στο Δήμο Καλαβρύτων, ο οποίος αυτή τη στιγμή εξυπηρετείται από την αντίστοιχη υπηρεσία του Δήμου Αιγιαλείας.

Επιπλέον, λόγω της σημαντικότητας των Καλαβρύτων ως κέντρο, εντοπίζονται στον οικισμό τα κυριότερα ζητήματα άναρχης χωροθέτησης δραστηριοτήτων, σύγκρουσης χρήσεων γης καθώς και πίεσης οικιστικής διάχυσης προς το αισθητικό δάσος, κυρίως εξ' αιτίας της τουριστικής δραστηριότητας στην ευρύτερη περιοχή. Για την θεραπεία των υπαρχόντων προβλημάτων αλλά και την πρόληψη μελλοντικών, προτείνεται η σαφής χωροθέτηση των χρήσεων/δραστηριοτήτων και η οριοθέτησή τους. Η πρόταση για τον Ρυθμιστικό σχεδιασμό των Καλαβρύτων εστιάζει κυρίως στην πρόβλεψη μελλοντικής επέκταση του οικισμού με χρήση γενικής κατοικίας (συμπεριλαμβανομένων των τουριστικών καταλυμάτων) και στη χωροθέτηση ζώνης μεταποίησης ήπιας μορφής πλησίον του οικισμού και του κύριου οδικού δικτύου. Σκοπό έχει την αποφυγή μη-ελεγχόμενης διάχυσης και την οργάνωση της παραγωγής με τρόπο τέτοιο που να βελτιώνει την απόδοση και να αποφεύγει τη σύγκρουση χρήσεων.

Όσο αφορά τον παραγωγικό τομέα, η κτηνοτροφία είναι η κυρίαρχη παραγωγική δραστηριότητα της περιοχής, αποτελώντας τον ισχυρότερο κλάδο του πρωτογενούς τομέα, όπως επίσης και η παραγωγή γάλακτος, η οποία παρουσιάζει αυξητική τάση. Ισχυρό εργαλείο για την κτηνοτροφία στα Καλάβρυτα, αποτελεί η ύπαρξη σύγχρονων υποδομών επεξεργασίας του παραγόμενου προϊόντος, η τεχνογνωσία και η ύπαρξη ειδικευμένου εργατικού δυναμικού τυροκομίας. Προσανατολιζόμενοι λοιπόν στην περεταίρω ανάπτυξη του πρωτογενούς-δευτερογενούς τομέα, βασική προϋπόθεση αποτελεί η ανάδειξη των υφιστάμενων παραδοσιακών προϊόντων ζωικής προέλευσης με ταυτόχρονη βελτίωση της παραγωγικής διαδικασίας, σύμφωνα με τα σύγχρονα δεδομένα και τις απαιτήσεις των καταναλωτών, ώστε να

βελτιωθεί η ποιότητά τους και να αναδειχθούν καινούργια προϊόντα ΠΟΠ, όπως ισχύει σήμερα για τη φέτα Καλαβρύτων.

Η συμμετοχή περισσότερων κτηνοτρόφων στους συνεταιρισμούς και η απασχόληση επιστημονικού προσωπικού με συνεχή εκπαίδευση και ενημέρωση θα δημιουργήσει ευνοϊκές προϋποθέσεις για τη βελτίωση της απόδοσης των κτηνοτροφικών μονάδων που υπάρχουν και των νέων που θα δημιουργηθούν. Ιδιαίτερα ωφέλιμη θα ήταν η εφαρμογή κοινών προτύπων, ποιοτικών και τεχνικών, και η αξιοποίηση ερευνητικών προγραμμάτων για την αύξηση της τεχνογνωσίας και των εφαρμογών σύγχρονης διοίκησης. Η δικτύωση της παραγωγής προϊόντων με επιχειρήσεις τουριστικού χαρακτήρα, δηλαδή η δημιουργία δικτύων παραγωγής-διανομής που θα συνδέεται άμεσα με τις τουριστικές δραστηριότητες της περιοχής, είναι ένα ακόμη απαραίτητο βήμα. Τέλος, δυνατότητα ανάπτυξης είναι η παραγωγή, μεταποίηση και τυποποίηση των βιολογικών ζωικών προϊόντων που έχουν δειλά ανθήσει στην περιοχή.

Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και ο τουριστικός τομέας του Δήμου. Η πόλη των Καλαβρύτων είναι το επίκεντρο του τουρισμού της περιοχής, καθώς είναι ο οικισμός αναφοράς για το Χιονοδρομικό Κέντρο, αποτελεί τερματικό σταθμό του Οδοντωτού σιδηρόδρομου και βρίσκεται κοντά σε τοποθεσίες ιστορικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος (Πανελλήνιο Ηρώο Αγωνιστών 1821, Ι.Μ. Αγίας Λαύρας, Ι.Μ. Μεγάλου Σπηλαίου, Τόπος Θυσίας) ενώ παράλληλα αποτελεί και τη διοικητική έδρα του Δήμου. Δεν εντοπίζεται λοιπόν ανάγκη για να αναπτυχθούν σε αυτή νέες μορφές τουρισμού παρά μόνο μπορούν να γίνουν ορισμένες κινήσεις για τη βελτίωση της τουριστικής πραγματικότητας. Τέτοιες είναι οι ακόλουθες:

- Προσπάθεια ανάδειξης των αξιοθέατων στοιχείων της ίδιας της πόλης, η οποία λειτουργεί κυρίως σαν κέντρο μετάβασης και φιλοξενίας παρά σαν τουριστικός προορισμός.
- Εξασφάλιση της συνεχούς, εύρυθμης και εξελισσόμενης λειτουργίας του Χ.Κ.Κ. και του οδοντωτού μέσω της εξασφάλισης οικονομικών πόρων και της ολοκληρωμένης αξιοποίησής τους.
- Δημιουργία Κέντρου Τουρισμού Καλαβρύτων με σκοπό την ισόρροπη ανάπτυξη του τουρισμού στο Δήμο, την ολοκληρωμένη διαχείριση και αξιοποίηση των οικονομικών πόρων για τον τουρισμό και των τουριστικών διαθεσίμων, την έρευνα γύρω από νέες μορφές τουρισμού και τρόπους υλοποίησής τους. Ενισχύεται έτσι τόσο ο τουρισμός και η οικονομία του Δήμου, όσο και η διοικητική δυναμική της πόλης των Καλαβρύτων σε σχέση και με τις έδρες των όμορων Δήμων.
- Επαναδραστηριοποίηση του Δικτύου Μαρτυρικών Πόλεων και χωριών της Ελλάδας 1940-1945 και διεύρυνση του σε Ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Αξιοποίηση και ανάδειξη του σπουδαίου και σύνθετου Αρχαιολογικού χώρου στους Αρχαίους Λουσούς με τη δημιουργία Αρχαιολογικού Πάρκου.

Τέλος, τα Καλάβρυτα χαρακτηρίζονται από πλούσια φυσική ομορφιά. Χαρακτηριστικά, το Αισθητικό Δάσος Καλαβρύτων έχει σημασία τόσο αισθητική, όσο και περιβαλλοντική. Επιπλέον, έχει αντιπλημμυρική λειτουργία και φέρνει την πλούσια βιοποικιλότητα πιο κοντά στο τουριστικό κέντρο των Καλαβρύτων. Δυστυχώς όμως, η ανάγκη για προστασία από την καταπάτηση έχει γίνει επιτακτική. Η χωροθέτηση των ορίων του, αλλά και η αυστηρή φύλαξη αποτελούν αναπόσπαστες προϋποθέσεις ενός αναπτυξιακού πλάνου, το οποίο βασίζεται στην αρμονική συνύπαρξη του οικιστικού περιβάλλοντος των Καλαβρύτων με το ιστορικό δάσος ορόσημο που το πλαισιώνει. Επιπλέον, εντός των ορίων του Αισθητικού Δάσους, βρίσκεται ένα δρυοδάσος εξαιρετικής ομορφιάς και αξίας, καθώς στερείται σημαντικών ανθρώπινων επεμβάσεων. Εντούτοις σε μία περίοδο κρίσης, όπου η περιβαλλοντική νομοθεσία παραβλέπεται συχνά με σκοπό το βραχυπρόθεσμο οικονομικό όφελος, είναι σημαντικό να εξασφαλιστεί η ακεραιότητα αυτού του ώριμου οικοσυστήματος.

5.3.2. Δάφνη

Η Δάφνη, ως ένας από τους τρεις οικισμούς-κέντρα, διαθέτει ένα ικανοποιητικό επίπεδο παροχής υπηρεσιών εκπαίδευσης και εξυπηρέτησης του πολίτη. Ωστόσο, με δεδομένα τη γεωμορφολογία της περιοχής και τον πληθυσμό της ίδιας και των εξαρτώμενων οικισμών, η δημιουργία και η λειτουργία ενός κέντρου υγείας πρωτοβάθμιας περίθαλψης για την αντιμετώπιση των καθημερινών περιστατικών είναι απαραίτητη, καθώς αυτή τη στιγμή υπάρχει μόνο ένα περιφερειακό ιατρείο στον οικισμό. Η ανάγκη αυτή καθίσταται ακόμα πιο επιτακτική σε συνδυασμό με την τουριστική ώθηση και το είδος του τουρισμού – αθλητικός και φυσιολατρικός τουρισμός – που, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, επιθυμούμε για την περιοχή.

Όσο αφορά τον παραγωγικό τομέα, η Δάφνη εκτός της δυνατότητας ένταξης στο κτηνοτροφικό πάρκο στο νότιο τμήμα του δήμου, που αναλύεται παρακάτω, έχει και την δυνατότητα αξιοποίησης των ποταμών και εκτροφείων ψαριών της. Η ίδρυση νέων εκτροφείων πέστροφας και Σολωμού θα αυξήσει τη παραγωγή και θα επεκτείνει το εμπόριο (σήμερα καλύπτει τις ανάγκες ζήτησης της περιοχής) στην ελληνική αγορά, όπως επίσης, και την εξαγωγή στο εξωτερικό. Η τυποποίηση των παραγόμενων προϊόντων και η δικτύωση στην αγορά με διαφημιστική προβολή θα αυξήσει τη τιμή του εξαγόμενου προϊόντος.

Τέλος, όσο αφορά τη δυνατότητα ανάπτυξης του τουρισμού στον οικισμό, η Δάφνη αποτελεί πρώην έδρα καποδιστριακού δήμου και για αυτό το λόγο έχει τη δυναμική να διαχειριστεί τα διαθέσιμα της ευρύτερης περιοχής. Παράλληλα, η θέση της ευνοεί τη συνεργασία με το γειτονικό Δήμο Γορτυνίας στην Αρκαδία και ειδικότερα με τη Δημοτική Ενότητα Κλείτορος. Συγκεκριμένα, προτάσεις τουριστικής ανάπτυξης με επίκεντρο τη Δάφνη είναι οι ακόλουθες:

- Ανάδειξη και προστασία του αρχαιολογικού χώρου στον Αρχαίο Παό και ολοκλήρωση των ανασκαφών για την αποκάλυψη της ακρόπολης του αρχαίου οικισμού.
- Οργάνωση, ανάδειξη και προστασία της ιδιαιτερότητας και της

μοναδικότητας του παραδοσιακού οικισμού Βεσίσι, με παράλληλες προσπάθειες αποτροπής της συντελούμενης ερήμωσής του.

- Αξιοποίηση της Λίμνης του Λάδωνα μέσω της υλοποίησης δομών φυσιολατρικού/αθλητικού τουρισμού σε συνεργασία με το Δήμο Γορτυνίας και με τη συμμετοχή του Ναυτικού Αθλητικού Ομίλου Δάφνης.
- Δημιουργία κέντρου εκπαίδευσης για τη διεξαγωγή εποχικών προγραμμάτων έρευνας και εκπαίδευσης πάνω σε ζητήματα ορεινού τουρισμού. Πρόκειται για μία πρωτοποριακή κίνηση σε μια από τις πλέον τουριστικές ορεινές περιοχές της Πελοποννήσου που θα βοηθά τον τουρισμό να εξελίσσεται αποφεύγοντας παράλληλα να είναι οικονομοκεντρικός. Το κέντρο αυτό θα λειτουργεί σε διαρκή συνεργασία και αλληλεπίδραση με το Κέντρο Τουρισμού Καλαβρύτων, ενδυναμώνοντας το νότιο τμήμα του Δήμου.

5.3.3. Κλειτορία

Μολονότι είναι ο τρίτος σε μέγεθος οικισμός, η Κλειτορία διαθέτει ικανοποιητικό επίπεδο υπηρεσιών. Στο επίπεδο της ποιότητας ζωής των κατοίκων της ίδιας και των παρακείμενων οικισμών, η πρότασή μας περιορίζεται στην καλύτερη λειτουργία και στελέχωση του ήδη υπάρχοντος Κέντρου Υγείας.

Όσο αφορά τον παραγωγικό τομέα, παρόμοια εικόνα παρατηρείται ανάμεσα στους οικισμούς Κλειτορία – Ψωφίδα – Κάτω Βλασία. Για το λόγο αυτό, οι προτεινόμενες προτάσεις για την Κλειτορία έχουν άμεση εφαρμογή στους υπόλοιπους 3 οικισμούς. Ο πρωτογενής και δευτερογενής τομέας παραγωγής στα νότια και δυτικά μέρη του Δήμου Καλαβρύτων (Κλειτορία-Ψωφίδα-Κάτω Βλασία) δεν ακολουθεί τους ίδιους ρυθμούς ανάπτυξης με τα Καλάβρυτα. Για να προσεγγίσει αυτούς τους ρυθμούς ανάπτυξης, προτείνεται η ίδρυση νέων κτηνοτροφικών μονάδων (κυρίως αιγοπροβατοτροφικών, δεδομένης της προοπτικής που οφείλεται στην παραγωγή φέτας) και εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων μονάδων σε σύγχρονες βάσεις με την παροχή τεχνογνωσίας από τους αναπτυγμένους συνεταιρισμούς. Ένα πλαίσιο δράσης σε αυτή την κατεύθυνση είναι η χωροθέτηση και δημιουργία Κτηνοτροφικού Πάρκου στην περιοχή της Ψωφίδας (καθορισμένοι βοσκότοποι, χάραξη δασικών και αγροτικών δρόμων, κοινός κτηνίατρος και γεωπόνος, ιδιόκτητο σφαγείο, τυροκομείο, κλπ) αξιοποιώντας τους υφιστάμενους αναξιοποίητους φυσικούς πόρους (εκτεταμένοι βοσκοτόποι), το ανθρώπινο τοπικό παραγωγικό δυναμικό (τους ήδη ασχολούμενους με την αιγοπροβατοτροφία και αυτούς που επιθυμούν να ασχοληθούν επιχειρηματικά με αυτή), και τα παραγόμενα παραδοσιακά προϊόντα, προερχόμενα από το τοπικό γάλα και κρέας, προσδίδοντας σ' αυτά προστιθέμενη αξία (καθιστώντας τα ΠΟΠ). Έτσι η κτηνοτροφία ελεύθερης-ποιμενικής βοσκής, μπορεί να χαρακτηριστεί βιολογική, δεδομένου ότι υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις φυσικών βοσκοτόπων σε περιοχές χωρίς ρύπανση και ανθρώπινη παρουσία. Παράλληλα, προτείνεται η καλλιέργεια και παραγωγή βιολογικών ζωοτροφών, που θα είναι χαμηλού κόστους (στους χώρους του Κτηνοτροφικού Πάρκου), ώστε να υπάρχει επάρκεια για τους χειμερινούς μήνες (χιονοπτώσεις, κακοκαιρία κ.λπ.) που δεν θα υπάρχει ικανή τροφή για βοσκή.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τομέας του τουρισμού γιατί γύρω από τον οικισμό της Κλειτορίας, συγκεντρώνονται πολλά και σημαντικά τουριστικά διαθέσιμα τα οποία στην πλειοψηφία τους γνωρίζουν περιορισμένη ή σχεδόν μηδενική αξιοποίηση. Η Κλειτορία λοιπόν, μπορεί να αποτελέσει τον οικισμό φιλοξενίας για εκείνους που θα ήθελαν να επισκεφτούν αυτούς τους προορισμούς και επειδή υπήρξε κατά το παρελθόν έδρα του πρώην Δήμου Λευκασίου, θα μπορέσει να οργανώσει την ολοκληρωμένη διαχείρισή τους. Ορισμένες προτάσεις τουριστικής ανάπτυξης με επίκεντρο την Κλειτορία είναι οι ακόλουθες:

- Πολυδιάστατη αξιοποίηση του μοναδικού Σπηλαίου των λιμνών με τη λειτουργία του πρώτου ορόφου του ως βιοσπηλαιολογικό εργαστήριο.
- Σύσταση Φορέα Διαχείρισης Πλανητέρου και διοικητική σύνδεση με την Κλειτορία για μια πιο ολοκληρωμένη αξιοποίηση των αξιοθέατων της συγκεκριμένης περιοχής (οργιώδης βλάστηση, δάσος με υπεραιωνόβια πλατάνια, λαϊκής αρχιτεκτονικής νερόμυλοι, εκατοντάδων ετών νεροτριβές, ιχθυοτροφεία πέστροφας και σολομού) μέσα από την αντιμετώπισή τους ως σύνολο και όχι ως ξεχωριστά στοιχεία.
- Σύνδεση της Κλειτορίας με την κοντινή πόλη του Αρχαίου Φενεού και τη λίμνη Δόξας Φενεού του γειτονικού Δήμου Στυμφαλίας.
- Ανάδειξη και προστασία του αρχαιολογικού χώρου Αρχαίου Κλείτορος.

Όσο αφορά τη φυσική ομορφιά της περιοχής, σημαντικό κομμάτι της Κλειτορίας είναι το Πλανητέρο, όπου βρίσκονται οι πηγές του Αροανίου ποταμού και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα τουριστικά περάσματα σε κοντινή απόσταση από τα Καλάβρυτα (25 χλμ). Στα νερά του ποταμού αλιεύονται και καλλιεργούνται πέστροφες, οι οποίες σεργιάζονται στις ταβέρνες της περιοχής. Επίσης, λειτουργούν στην περιοχή νερόμυλοι. Οι ιχθυοκαλλιέργειες αυτές απειλούν με ρύπανση τα νερά του ποταμού και είναι απαραίτητη η περιοδική δειγματοληψία σε διαφορετικές αποστάσεις από τις εγκαταστάσεις ιχθυοκαλλιέργειας, έτσι ώστε να προσδιοριστεί ο βαθμός διάλυσης των θρεπτικών συστατικών και άλλων ρύπων που επιβαρύνουν το οικοσύστημα της περιοχής. Επιπλέον, στη λίμνη Δόξα, η οποία βρίσκεται στο οροπέδιο του Φενεού, καταλήγουν τα νερά του Αροανίου και του Λάδωνα, αφού διέλθουν από το Πλανητέρο. Επιπλέον, το Σπήλαιο των Λιμνών αποτελεί τμήμα της λεκάνης απορροής του Αροανίου ποταμού. Τα ποτάμια Αροάνιος και Λάδωνας, επιβαρύνονται από τουριστικές δραστηριότητες, αθλητικές κυρίως (π.χ. rafting), παραγωγικές (ιχθυοκαλλιέργειες), αλλά και από τα υγρά και τυροκομικά απόβλητα, τα οποία μερικώς επεξεργασμένα καταλήγουν εκεί. Η υφιστάμενη προστασία τόσο του υδρογραφικού αυτού δικτύου, όσο και των εξαρτώμενων οικοσυστημάτων, ίσως να είναι ικανοποιητική, αλλά η παρακολούθηση και η δειγματοληψία είναι απαραίτητες για διαφορετικά σημεία της ροής των ποταμών στο Σπήλαιο, αλλά και στη λίμνη. Οι συχνοί έλεγχοι θα εξασφαλίσουν τόσο τη φυσική βιωσιμότητα των οικοσυστημάτων αυτών, όσο και των οικονομικών και πολιτιστικών ανθρώπινων δραστηριοτήτων που κρατούν την περιοχή ζωντανή και κάνουν τους τοπικούς πληθυσμούς υπερήφανους για τον τόπο τους. Θα πρέπει να τονιστεί ότι σε περίπτωση που οι ρυθμοί ανάπτυξης και τουρισμού αυξηθούν, ο κίνδυνος υποβάθμισης για τα εν λόγω οικοσυστήματα θα είναι μεγάλος.

5.3.4. Ψωφίδα

Το μέγεθος της Ψωφίδας δε θα δικαιολογούσε ευρείες παρεμβάσεις στο επίπεδο των υπηρεσιών. Διαθέτει ήδη ένα Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών, το οποίο επαρκεί για να καλύψει τις βασικές ανάγκες της ίδιας της Ψωφίδας και των γύρω οικισμών. Ωστόσο, επειδή πολλά σχολεία από τη γύρω περιοχή συγχωνεύθηκαν με το σχολείο της Ψωφίδας και υπάρχει πλέον ένας βιώσιμος αριθμός μαθητών, προτείνεται η δημιουργία λυκείου ώστε σε συνδυασμό με το ήδη υπάρχον γυμνάσιο να παρέχεται ολοκληρωμένη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και να μην αναγκάζονται οι μαθητές να μετακινούνται ή να μετεγκαθίστανται για να ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους.

Στην Ψωφίδα, όπου θα χωροθετηθεί το κτηνοτροφικό πάρκο, ο εποπτικός και ελεγκτικός ρόλος του Φορέα Διαχείρισης Ερύμανθου θα εξασφαλίσει έναν επιπλέον μηχανισμό για την προστασία του φυσικού πλούτου της περιοχής. Οι αγρότες θα έχουν την ευκαιρία να εκπαιδευτούν έτσι ώστε ενώ ασκούν το επάγγελμά τους, ενώ ταυτόχρονα θα προστατεύουν και θα βοηθούν τον φορέα διαχείρισης. Η εκπαίδευση των αγροτών, οι οποίοι έχουν στενή σχέση με το φυσικό περιβάλλον και τις διεργασίες του, θα είναι σημαντική τόσο για την εφαρμογή ορθών και ολοκληρωμένων προσεγγίσεων για την αγροτική ανάπτυξη, όσο και για τη συμμετοχή τους στη φύλαξη και παρακολούθηση των οικοσυστημάτων. Επιπλέον, ο ρόλος του νοτίου μέρους του δήμου θα περιλαμβάνει τον βιολογικό διάδρομο με σκοπό την αποφυγή του κατακερματισμού και των φαινομένων νησίδας σε βουνά όπως το όρος Αφροδίσιο, το οποίο βρίσκεται ανάμεσα στους ορεινούς όγκους Ερύμανθου και Χέλμου. Ο διάδρομος αυτός εξασφαλίζει τη σύνδεση των ορεινών οικοσυστημάτων και κατά συνέπεια την προστασία ειδών χλωρίδας, αλλά και πανίδας, όπως θηλαστικών, τα οποία έχουν διαφορετικές ανάγκες έκτασης βιοτόπου, πτηνών και άλλων απειλούμενων και ενδημικών ειδών πανίδας, τα οποία βρίσκει κανείς σε πληθώρα στην περιοχή.

Τέλος, όσο αφορά τον τουρισμό, ο οικισμός της Ψωφίδας συνίσταται να συνεργαστεί με τον οικισμό της Κάτω Βλασίας επειδή είναι πληθυσμιακά μικρής δυναμικής και γι' αυτό θα πρέπει να λειτουργήσουν αλληλεπιδρώντας. Σε αυτό συνεπικουρεί και η θέση τους εκατέρωθεν του όρους Ερύμανθος. Για αυτό το λόγο, οι προτάσεις μας στην κατεύθυνση του τουρισμού είναι οι εξής:

- Συνεργασία των δύο οικισμών για τη σύσταση μιας κοινής δράσης με σκοπό τη διαχείριση και την αξιοποίηση του όρους Ερύμανθος. Με το Χελμό να μονοπωλεί το χιονοδρομικό τουρισμό, ο Ερύμανθος μπορεί να αποτελέσει πυρήνα ανάπτυξης οικότουρισμού και γενικότερα φυσιολατρικού - περιηγητικού τουρισμού λειτουργώντας ως αντίποδας για το φαράγγι του Βουραϊκού. Παράλληλα, ο αθλητικός τουρισμός μπορεί να βρει πρόσφορο έδαφος ανάπτυξης στην ευρύτερη περιοχή του οικισμού. Το Ελατοδάσος της Κάτω Βλασίας αλλά και το Καστανόδασος της Κέρτεζης, μαζί με τις διαδρομές που μπορούν να οριστούν, δημιουργούν μια πολύ σημαντική υποδομή για όλους αυτούς τους τύπους τουρισμού, καθιστώντας παράλληλα τους δύο οικισμούς σημαντικούς για τη φιλοξενία των επισκεπτών.
- Ολοκλήρωση των ανασκαφών στην Αρχαία Ψωφίδα και ανάδειξη και

- προστασία του αρχαιολογικού χώρου.
- Αναστήλωση και αξιοποίηση αρχαίου θεάτρου Κάτω Βλασιάς

5.3.5. Κάτω Βλασία

Η Κάτω Βλασία είναι ένας μικρός οικισμός, για τον οποίον προτείνεται ενίσχυση των στοιχείων κεντρικότητας, κυρίως λόγω της θέσης του, σε μια περιοχή του δήμου που δεν εξυπηρετείται από κάποιο άλλο κέντρο πλην των Καλαβρύτων. Επιπλέον ελήφθη υπόψιν και η θέση του σε σχέση με τους γύρω οικισμούς και η συνδεσιμότητά του με αυτούς (π.χ. Μάνεσι, Μουρίκι κτλ.). Έτσι, προτείνεται για την καλύτερη εξυπηρέτηση των κατοίκων και το περιορισμό της εξάρτησης τους από τα Καλάβρυτα, η δημιουργία Κέντρου Εξυπηρέτησης Πολιτών και η συνεχής λειτουργία του Περιφερειακού Ιατρείου, το οποίο αυτή τη στιγμή λειτουργεί με επισκέπτες ιατρούς από το νοσοκομείο των Καλαβρύτων.

Η Κάτω Βλασία βρίσκεται σε ένα σημείο με εποπτική δυνατότητα και σχετικά καλή πρόσβασης σε όλα τα τμήματα του δυτικού τμήματος. Κακώς κείμενα, όπως η εγκατάλειψη του νοτίου τμήματος του δήμου, αλλά και η αγορά του δάσους της Κάνισκας από το Χιονοδρομικό Κέντρο Καλαβρύτων, το οποίο δεν είναι ιδιαίτερα προσοδοφόρο και άρα δεν αντισταθμίζει πιθανές επιπτώσεις περιβαλλοντικής υποβάθμισης και κατακερματισμού, θα μπορούσαν να έχουν αποφευχθεί με την παρουσία ενός φορέα διαχείρισης, για αυτό το λόγο, όπως έχουμε αναφέρει και παραπάνω, προτείνεται η ίδρυση του Φορέα Διαχείρισης Ερύμανθου, με έδρα τη Κάτω Βλασία. Μεγάλη σημασία έχει και η διαρκής καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης για τις χρήσεις γης, τη χλωρίδα και την πανίδα από τον φορέα διαχείρισης, καθώς μόνο έτσι γίνεται εφικτή η λήψη μέτρων (Apostolopoulou & Pantis, 2009). Είδη στόχος για την αξιοποίηση της Ευρωπαϊκής και διεθνούς περιβαλλοντικής νομοθεσίας αποτελούν μεταξύ άλλων ο χρυσαετός, η βίδα, ο φιδαιτός, το τσακάλι και το αγριογούρουνο.

5.4. Τροπιά Υλοποίησης των Προτάσεων

Οι κυριότερες δράσεις στο δήμο οφείλουν να εντάσσονται στο γενικότερο σχεδιασμό της χώρας, στις προτεραιότητες της Περιφέρειας που ανήκει και στο επιχειρησιακό πρόγραμμα του ώστε να διοχετευτούν οι κατάλληλοι πόροι. Παρακάτω, γίνεται μια σύντομη αναφορά στους εθνικούς στόχους, τους στόχους της Περιφέρειας και τους στόχους του επιχειρησιακού προγράμματος του Δήμου.

5.4.1. Εθνικοί Στόχοι

Γεωργία

Ο αγροτικός τομέας συνεχίζει να κατέχει σημαντικό μερίδιο στην εγχώρια οικονομική δραστηριότητα, ιδίως σε σύγκριση με την πλειονότητα των υπόλοιπων χωρών της ΕΕ. Επιπλέον, παρουσιάζει δυνατότητες σημαντικής περαιτέρω ανάπτυξης, οι οποίες μπορούν να αναδειχθούν και να αξιοποιηθούν, με θετικές επενέργειες και σε συσχετιζόμενους με αυτόν κλάδους, όπως η Βιομηχανία Τροφίμων. Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Γεωργίας και η στήριξη της επιχειρηματικότητας στις αγροτικές περιοχές θα επιτευχθεί μέσω: της στήριξης της παραγωγής ασφαλών αγροτικών προϊόντων με συγκριτικά πλεονεκτήματα, της αύξησης της προστιθέμενης αξίας τους, της αναδιάρθρωσης του αγροτικού τομέα, της ενίσχυσης της παραγωγής σε τομείς όπου η αυτάρκεια δεν είναι ικανοποιητική, της προώθησης της αγροτικής επιχειρηματικότητας, της βελτίωσης της ηλικιακής σύνθεσης του αγροτικού πληθυσμού, της ενίσχυσης της διαπραγματευτικής θέσης και του μεριδίου των παραγωγών στην αλυσίδα τροφίμων, της στήριξης των βραχειών αλυσίδων εφοδιασμού, των εναλλακτικών μορφών τους και των τοπικών αγορών, της στήριξης συστήματος παροχής συμβουλών στους αγρότες και τις πολύ μικρές, μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις στις αγροτικές περιοχές, συμπεριλαμβανομένων των εμπλεκόμενων στον τομέα της δασοπονίας, που θα τους βοηθούν να βελτιώνουν τις οικονομικές και περιβαλλοντικές τους επιδόσεις και θα τους ευαισθητοποιούν σε θέματα καινοτομίας, της ενίσχυσης των δεσμών μεταξύ της εφαρμοσμένης και προσανατολισμένης έρευνας και των πραγματικών αναγκών των αγροτών του αγροδιατροφικού συστήματος και της δασοπονίας, μέσω δημιουργίας συνδεδειγμένων κρίκων και δικτύωσης όλων των εμπλεκόμενων φορέων και τέλος της διασφάλισης και σταθεροποίησης του αγροτικού εισοδήματος.

Τουρισμός

Η συμβολή του τουριστικού τομέα μπορεί να είναι καθοριστικής σημασίας για την Ελλάδα. Αντιπροσωπεύει άλλωστε το 20% του ΑΕΠ. Η Ελλάδα μπορεί, αξιοποιώντας τους πόρους που διαθέτει, να αναβαθμίσει τη θέση της στη διεθνή αγορά τουριστικών υπηρεσιών. Η προβολή με τον καλύτερο τρόπο της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και του φυσικού μας περιβάλλοντος σε συνδυασμό με την αντιμετώπιση πάγιων διαρθρωτικών αδυναμιών του τουριστικού κλάδου είναι ουσιώδους σημασίας. Κατά την επόμενη προγραμματική περίοδο ο Τουρισμός μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην προσπάθεια για αναγέννηση της Ελληνικής Οικονομίας με ισχυρές διατομεακές συνέργειες και συγκεκριμένες πολλαπλασιαστικές επιδόσεις σε περιφερειακή κλίμακα, ιδιαίτερα στην απασχόληση. Βασικές στρατηγικές επιδιώξεις στην κατεύθυνση αυτή αποτελούν:

- Η αλλαγή του μοντέλου «ήλιος-θάλασσα» με παράλληλη χρονική διεύρυνση της τουριστικής περιόδου και αύξηση του ποσοστού τουριστών υψηλού εισοδήματος.
- Ο εμπλουτισμός του παρεχόμενου τουριστικού προϊόντος με ενίσχυση ειδικών μορφών τουρισμού (Αθλητικός, Συνεδριακός, Τουρισμός υγείας –

ευεξίας, τουρισμός κρουαζιέρας, city breaks). Στο πλαίσιο αυτό η ανάδειξη της στρατηγικής σχέσης με τον τομέα του Πολιτισμού και η αναβάθμιση και τουριστική αξιοποίηση χώρων αρχαιολογικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

- Προώθηση νέων τουριστικών προϊόντων (σύνθετα τουριστικά καταλύματα, οργανωμένοι τουριστικοί υποδοχείς)
- Χρήση στρατηγικών marketing.
- Η εκπαίδευση και κατάρτιση των απασχολούμενων στον τουρισμό μέσω στοχευμένων προγραμμάτων με τομεακή και χωρική εξειδίκευση.

Οι δράσεις στον τομέα του τουρισμού για τη νέα προγραμματική περίοδο θα περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων:

1. Ενεργός συμμετοχή σε ολοκληρωμένες δράσεις τοπικής και αστικής ανάπτυξης χρηματοδοτούμενες από περισσότερα από ένα ταμεία με κύρια χαρακτηριστικά την ανταγωνιστικότητα και την καινοτομία. Θα περιλαμβάνουν ποικιλία δράσεων σε επιμέρους τομείς (πχ ενίσχυση επιχειρηματικότητας επιμέρους ομάδων πληθυσμού, υποδομές, δικτύωση, εξωστρέφεια, προστασία του περιβάλλοντος, προώθηση και ανάδειξη των τοπικών προϊόντων και προορισμών) που θα συνδέονται και με τις κατευθύνσεις του Ειδικού Χωροταξικού Πλαισίου για τον Τουρισμό.
2. Δράσεις αξιοποίησης ΤΠΕ και ιδιαίτερα η δημιουργία του Μητρώου Τουριστικών Επιχειρήσεων με ψηφιοποίηση των διαδικασιών εξυπηρέτησης τουριστικών επιχειρήσεων και επενδυτών.
3. Καινοτόμα και στοχευμένα προγράμματα κατάρτισης και ενίσχυσης της απασχόλησης που να ανταποκρίνονται στις όλο και υψηλότερες απαιτήσεις υπηρεσιών φιλοξενίας, ιδιαίτερα στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού.
4. Στοχευμένα έργα υποδομής που να ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα τουριστικών προορισμών αναδεικνύοντας τοπικά πλεονεκτήματα πχ τουριστικές διαδρομές, ανάδειξη τοπικού τουριστικού αποθέματος (παλιές βιοτεχνίες, μύλοι, καφενεία), αλιευτικά καταφύγια, υποδομές οικοτουριστικής ανάπτυξης κτλ.
5. Δράσεις στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος όπως δράσεις ενεργειακής διαχείρισης τουριστικών εγκαταστάσεων και καταλυμάτων, έργα διαχείρισης αποβλήτων και υδάτινων πόρων σε τουριστικούς προορισμούς, δράσεις περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και κατάρτισης εμπλεκόμενων στελεχών κ.α.
6. Δράσεις συγκρότησης και λειτουργίας τουριστικών δικτύων (clustering) με στόχο διασύνδεση υπηρεσιών, δημιουργία ολοκληρωμένων τουριστικών πακέτων κτλ
7. Δράσεις ενίσχυσης της εξωστρέφειας και της διασυνοριακής συνεργασίας.

Μεταποίηση - Εμπόριο

Ο μετασχηματισμός της μεταποιητικής παραγωγικής βάσης της Οικονομίας της χώρας προς νέα ή διαφοροποιημένα διεθνώς ανταγωνιστικά προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας, συμπεριλαμβανομένων και των αγρο-διατροφικών προϊόντων, με ποιότητα, περιβαλλοντική ευαισθησία, και ενσωμάτωση γνώσης και

καινοτομίας, αποτελεί τον κύριο στόχο στον τομέα αυτό. Έμφαση θα δοθεί σε κλάδους, στους οποίους προβλέπεται αύξηση της ζήτησης των προϊόντων τους.

Βασικές κατευθύνσεις για την επίτευξη του ανωτέρω στόχου είναι οι εξής:

- Υποστήριξη παραγωγικών επενδύσεων που συμβάλλουν στην ενίσχυση της ανταγωνιστικής παρουσίας των επιχειρήσεων και των προϊόντων που παράγουν, στην εγχώρια και τη διεθνή αγορά.
- Αναπροσανατολισμός της μεταποιητικής δραστηριότητας «παραδοσιακών» κλάδων προς κλάδους και προϊόντα υψηλότερης προστιθέμενης αξίας.
- Ανάπτυξη νέων προϊόντων ή διαφοροποίηση προϊόντων με έμφαση στην ποιοτική αναβάθμιση, την τυποποίηση και την πιστοποίηση των προϊόντων και επιχειρήσεων.

Αναφορικά με τον τομέα του εμπορίου, στόχος είναι η εξωστρέφεια του εμπορίου της χώρας μας, η μετατροπή των μικροεξαγωγών σε μικροεξαγωγείς και η αύξηση του αριθμού των χωρών προορισμού των ελληνικών εξαγωγών. Για την υποστήριξη αυτής της προσπάθειας είναι απαραίτητη μία ολοκληρωμένη παρέμβαση για τη δημιουργία διαμετακομιστικών υποδομών και συστημάτων στα λιμάνια της χώρας που θα βελτιώσουν κατά πολύ τη δυναμικότητα των ελληνικών λιμένων ως μηχανισμών διεξαγωγής εμπορευματικής δραστηριότητας και πρόσβασης τόσο από το εσωτερικό όσο και προς το εξωτερικό.

Προστασία του Φυσικού Περιβάλλοντος και των Πόρων

Όσον αφορά την διαχείριση και προστασία φυσικών πόρων, ως κύριοι στόχοι αναδεικνύονται η αποτελεσματική διαχείριση και προστασία των φυσικών πόρων και η αντιμετώπιση περιβαλλοντικών κινδύνων, καθώς επίσης και η αποκατάσταση, προστασία και ανάδειξη της βιοποικιλότητας και του φυσικού τοπίου, εξασφαλίζοντας παράλληλα την οικονομική βιωσιμότητα των παρεμβάσεων.

Η προστασία του Φυσικού Περιβάλλοντος στοχεύει στην ορθή διαχείριση και προστασία των υδατικών και εδαφικών πόρων και την ανάσχεση της απώλειας της βιοποικιλότητας. Στην κατεύθυνση αυτή είναι, αρχικά, σημαντική η εφαρμογή των Σχεδίων Διαχείρισης Λεκανών Απορροής, των οποίων η ολοκλήρωση σχεδιάζεται στο πλαίσιο της τρέχουσας Προγραμματικής Περιόδου, με τα θεσμικά μέτρα και τις δράσεις που προβλέπονται σε αυτά, σύμφωνα με την Οδηγία 60/2000. Στην ίδια κατεύθυνση, η ολοκλήρωση των υποδομών επεξεργασίας αστικών λυμάτων, σύμφωνα με την Οδηγία 91/271, είναι, επίσης, μια προτεραιότητα, που πρέπει να τύχει σημαντικής χρηματοδοτικής ενίσχυσης στην επόμενη Προγραμματική Περίοδο.

Αναβάθμιση της Ποιότητας Ζωής

Για την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής με σεβασμό στο περιβάλλον προωθούνται παρεμβάσεις που στοχεύουν στην αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων και την προώθηση της ανακύκλωσης, καθώς και της αντιμετώπισής τους ως πόρου

μέσω της επαναχρησιμοποίησης και της αξιοποίησης, στην ολοκληρωμένη αστική ανάπτυξη, τη βελτίωση της ποιότητας της ατμόσφαιρας και τη μείωση του θορύβου, καθώς και στην προώθηση της βιώσιμης κινητικότητας.

Ενδεικτικοί τομείς παρέμβασης, για την υλοποίηση των παραπάνω στόχων, είναι οι εξής:

- Ολοκληρωμένη Διαχείριση Αστικών Στερεών και Επικίνδυνων Αποβλήτων – Κάλυψη αναγκών σε υποδομές Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Αποβλήτων
- Προώθηση της Πρόληψης, της Ανακύκλωσης και Επαναχρησιμοποίησης, προκειμένου να μειωθεί η ποσότητα των τελικά διατιθέμενων αποβλήτων και να προωθηθεί η ανάκτηση πόρων και ενέργειας
- Παρακολούθηση και Βελτίωση της Ποιότητας της Ατμόσφαιρας- Μείωση του Θορύβου- Καταγραφή και παρακολούθηση της ηλεκτρομαγνητικής ρύπανσης
- Ολοκληρωμένες Αστικές Παρεμβάσεις: Περιβαλλοντική αναβάθμιση - ανάκτηση του οικιστικού ιστού, προστασία των ελεύθερων χώρων στα αστικά κέντρα, και ειδικότερα στις υποβαθμισμένες περιοχές και τις περιοχές λαϊκής κατοικίας, όπου οι ανάγκες είναι εντονότερες
- Προώθηση της βιώσιμης κινητικότητας στις πόλεις Αποσυμφόρηση κυκλοφοριακού φορτίου – Ενίσχυση του Δικτύου Ποδηλατοδρόμων – Στήριξη της κινητικότητας των Πεζών Πολιτών
- Προστασία και ανάδειξη ιστορικών κέντρων πόλεων
- Ενίσχυση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και της Ευαισθητοποίησης των Πολιτών

Επίσης, για την Αναβάθμιση της Ποιότητας Ζωής βασική προϋπόθεση αποτελεί η εφαρμογή του Χωροταξικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού και η αποτελεσματική ενίσχυση των μηχανισμών και θεσμών άσκησης περιβαλλοντικής πολιτικής και νομοθεσίας, μέσω και της ενίσχυσης των αντίστοιχων διοικητικών δομών σε Κεντρικό (ΥΠΕΚΑ), Περιφερειακό (Αποκεντρωμένη Διοίκηση και Περιφέρειες) και Τοπικό επίπεδο (ΟΤΑ).

Ειδικότερα στους τομείς της γεωργίας και των τροφίμων, η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή θα γίνει με παρεμβάσεις τόσο στα καλλιεργούμενα είδη όσο και στον τρόπο καλλιέργειας των υπαρχόντων ειδών, αλλά και με την αξιοποίηση υπολειμμάτων και υποπροϊόντων των βιομηχανικών ειδών διατροφής, των γεωργικών καλλιεργειών, των κτηνοτροφικών επιχειρήσεων και της μεταποίησης γεωργικών προϊόντων. Ειδικότερα στον τομέα της γεωργίας βασικό στόχο αποτελεί η αποδοτικότερη χρήση των πόρων σε μια οικονομία με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και ανθεκτική στην κλιματική αλλαγή.

Δίκτυα Μεταφορών

Ο κεντρικός αναπτυξιακός στόχος του τομέα μεταφορών για τη νέα προγραμματική περίοδο παραμένει η ολοκλήρωση της ανάπτυξης του Εθνικού Συστήματος Μεταφορών και η ανάδειξη της Ελλάδας σε κύρια Βαλκανική πύλη και κόμβο μεταφορών της Ανατολικής Μεσογείου, επαρκώς συνδεδεμένης με τα άλλα κράτη

μέλη και κυρίως τον κεντρικό αναπτυξιακό πυρήνα (πεντάγωνο) της Ε.Ε. Η κινητικότητα και η προσβασιμότητα αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την οικονομική, κοινωνική και χωρική συνοχή όλων των περιφερειών της Ε.Ε. Για την πλήρωση των απαιτήσεων αυτών σε μια ισόρροπη, πολυκεντρική ελληνική επικράτεια, είναι σημαντικό για τα επόμενα χρόνια να διασφαλισθεί η ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη διατροφικών συστημάτων για τους πολίτες και τα εμπορεύματα.

Η προώθηση αποδοτικών σιδηροδρομικών, οδικών και αεροπορικών δικτύων (συμπεριλαμβανομένων των δικτύων βιώσιμων περιφερειακών αερολιμένων), αποτελεσματικών θαλάσσιων οδών και δευτερευόντων δικτύων που θα συνδέουν τις κύριες αναπτυξιακές ζώνες με την ενδοχώρα και το νησιωτικό χώρο για την εξυπηρέτηση της περιφερειακής κινητικότητας, καθώς και η περαιτέρω εξέλιξη των διευρωπαϊκών ικτύων που συνδέουν τα κύρια ευρωπαϊκά κέντρα, (όπως οι πρωτεύουσες, οι μητροπολιτικές περιφέρειες και οι κόμβοι) με το κύριο δίκτυο της χώρας, αποτελούν τα βασικά στοιχεία ανάπτυξης του τομέα για την επόμενη περίοδο. Η ολοκλήρωση των βασικών οδικών υποδομών και η επέκταση/εκσυγχρονισμός του μικρού σε έκταση με σημαντικές τεχνολογικές ανεπάρκειες σιδηροδρομικού δικτύου, συνιστούν τις αρχικές προτεραιότητες του τομέα. Παράλληλα, προβλέπεται η διασφάλιση της χωρικής συνοχής μέσω της ενίσχυσης ισότιμης δυνατότητας για πρόσβαση και μετακίνηση του συνόλου των πολιτών, ιδίως των κατοίκων των απομακρυσμένων νησιωτικών και ορεινών περιοχών.

Από τις σημαντικότερες μεταρρυθμίσεις που καλείται να υλοποιήσει η χώρα, είναι αυτή της δημόσιας διοίκησης. Η μεταρρύθμιση αυτή αποτελεί προϋπόθεση αλλά και καθοριστικό παράγοντα για την είσοδο της χώρας σε τροχιά ανάκαμψης. Βασικές προτεραιότητες είναι οι εξής:

- Βελτίωση της θεσμικής ικανότητας και της αποτελεσματικότητας του δημόσιου τομέα σε όλα τα επίπεδα (εθνικό, περιφερειακό και τοπικό)
- Ενίσχυση των δεξιοτήτων και της τεχνογνωσίας του ανθρώπινου δυναμικού της δημόσιας διοίκησης - προσαρμογή στις διαρθρωτικές και θεσμικές αλλαγές
- Ανάπτυξη, προώθηση και εφαρμογή της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και παροχή ηλεκτρονικών υπηρεσιών προς τους πολίτες και τις επιχειρήσεις.

5.4.2. Προτεραιότητες της Περιφέρειας της Δυτικής Ελλάδας

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας έχει προσπαθήσει να εντοπίσει τις αδυναμίες της και να θέσει τις προτεραιότητες της για τα επόμενα χρόνια και ειδικότερα την επόμενη Προγραμματική Περίοδο. Οι κύριοι στόχοι της Περιφέρειας, οι οποίοι αφορούν και το δήμο Καλαβρύτων, είναι οι εξής:

- Η σταδιακή ανάδειξη του πρωτογενή τομέα της περιφέρειας σε δραστηριότητα με φιλοπεριβαλλοντικό (αιεφορικό) χαρακτήρα μέσα από τον εκσυγχρονισμό και την αναδιάρθρωσή του, τη συνεχή διεύρυνση της

βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας και της εισαγωγής και δραστικής ανάπτυξης νέων καλλιεργειών (όπως τα ενεργειακά φυτά)

- Η ενδυνάμωση της διάχυσης τουριστικών ροών και υποδομών στην ενδοχώρα. Ο συνδυασμός ήπιων μορφών τουρισμού και άλλων συμπληρωματικών παραγωγικών δραστηριοτήτων μπορεί να συμβάλει στην τόνωση των φθινουσών ορεινών περιοχών, και στη συγκράτηση του πληθυσμού τους, ενισχύοντας τις προσπάθειες για άμβλυνση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων
- Η σταδιακή ενίσχυση των επαρχιακών κέντρων (5ου και 6ου βαθμού σύμφωνα με τα νέα οικιστικά επίπεδα του ΓΠΧΣΑΑ) ως έδρες των νέων δήμων ή δευτέρων σε πληθυσμό και σημασία πόλεων των νέων δήμων και παράλληλη δημιουργία των συνθηκών για βαθμιαία ανάπτυξη εταιρικών σχέσεων πόλης – υπαίθρου, μέσα από την εντεινόμενη ενεργοποίηση δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης
- Η ιδιαίτερη ενίσχυση των ορεινών κωμοπόλεων ως επαρχιακών κέντρων των ορεινών μειονεκτικών, στα πλαίσια της ευρωπαϊκής πολιτικής, της εδαφικής, κοινωνικής και οικονομικής συνοχής, με δραστηριότητες, όπως η ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, μεταποίησης παραδοσιακών προϊόντων, αξιοποίησης των ΑΠΕ και ανάδειξης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων των ευρύτερων ορεινών μικρο-περιφερειών.
- Εκπόνηση τοπικών χωροταξικών σχεδίων στο επίπεδο του Καλλικράτειου δήμου στα πλαίσια της αειφόρου χωρικής ανάπτυξης με στόχο τον έλεγχο των χρήσεων γης και των όρων δόμησης στις εκτός σχεδίου περιοχές, την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, τη δραστική μείωση της οικιστικής διάχυσης στην ύπαιθρο και τη βιώσιμη οργάνωση του οικιστικού δικτύου.
- Η αξιοποίηση, ανάδειξη και σύνδεση σε δίκτυα του σημαντικού αριθμού αρχαιολογικών χώρων, μνημείων και ιστορικών τόπων – ορισμένα εκ των οποίων παγκόσμιας εμβέλειας και σημασίας - που γειτνιάζουν ή εμπεριέχουν αξιόλογα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος.
- Η διαχείριση και ανάδειξη του σημαντικού αριθμού προστατευόμενων περιοχών (Ramsar, Μνημεία Παγκόσμια Κληρονομιάς, περιοχές Σύμβασης Βαρκελώνης, Βιογενετικά Αποθέματα, Αισθητικά Δάση, Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης, Καταφύγια Άγριας Ζωής και Εκτροφεία Θηραμάτων, ΕΖΔ και ΖΕΠ για την ορνιθοπανίδα, Εθνικά Πάρκα).
- Η ισότιμη και ισόρροπη βελτίωση της προσπελασιμότητας και η άρση της απομόνωσης των ορεινών μειονεκτικών περιοχών και ιδίως η βελτίωση της προσπελασιμότητας των ορεινών κωμοπόλεων/«κεφαλοχωριών» με την ολοκλήρωση της αναβαθμισμένης λειτουργίας των στρατηγικής σημασίας ενδοπεριφερειακών αξόνων που διέρχονται από αυτές τις περιοχές, στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξής τους και σε συνάφεια με την ευρωπαϊκή πολιτική της εδαφικής συνοχής.
- Η ενίσχυση της ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού (αγροτουρισμού, οικολογικού, πολιτιστικού, αθλητικού τουρισμού-rafting, ναυταθλητικός τουρισμός κ.α.- και ειδικού τουρισμού- π.χ. χιονοδρομικός τουρισμός στα Καλάβρυτα) στις μειονεκτικές περιοχές του ορεινού και

αγροτικού χώρου, με παράλληλη ανάδειξη του τοπίου και του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου των περιοχών αυτών.

- Η προώθηση και ανάπτυξη βιολογικών αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων καθώς και ΠΟΠ, ΠΓΕ, Ολοκληρωμένης Διαχείρισης, αξιοποιώντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των αγροτικών περιοχών της περιφέρειας

5.4.3. Προτεραιότητες Δήμου Καλαβρύτων

Σύμφωνα, με το επιχειρησιακό πρόγραμμα το δήμου Καλαβρύτων για τη χρονική περίοδο 2012-2014, δίνεται προτεραιότητα σε 4 άξονες ανάπτυξης:

1. Περιβάλλον και Ποιότητα ζωής
2. Κοινωνική πολιτική, Υγεία, Παιδεία, Πολιτισμός, Αθλητισμός
3. Τοπική Οικονομία – Απασχόληση
4. Βελτίωση της Διοικητικής και της Οικονομικής Δυνατότητας του Δήμου

Για την επίτευξη των παραπάνω αξόνων ανάπτυξης προτείνονται από το δήμο, τα βασικά μέτρα που πρέπει να υλοποιηθούν ώστε να επιτευχθεί ο στόχος τους.

1. Περιβάλλον και Ποιότητα Ζωής
Για τη βελτίωση του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής του δήμου προτείνονται:
 - Περιβάλλον και Φυσικοί Πόροι
Αποτελεσματική διαχείριση απορριμμάτων και αστικών λυμάτων, ανακύκλωση, προστασία και ανάδειξη φυσικού περιβάλλοντος
 - Υποδομές και Δίκτυα
Βελτίωση οδικών δικτύων, δικτύων πρόσβασης καθώς και δικτύων ύδρευσης αποχέτευσης και ηλεκτροδότησης
 - Οικιστική και Χωροταξική Ανάπτυξη
Χωροταξικός σχεδιασμός, ανάδειξη του οικιστικού περιβάλλοντος καθώς και στοιχείων της τοπικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς
2. Κοινωνική πολιτική, Υγεία, Παιδεία, Πολιτισμός, Αθλητισμός
Τα μέτρα που προτείνονται για τη βελτίωση της κοινωνικής και πολιτιστικής κατάστασης του δήμου είναι:
 - Υγεία
Αναβάθμιση υπηρεσιών υγείας
 - Κοινωνική Πολιτική και Πρόνοια
Βελτίωση των υποδομών κοινωνικής υποστήριξης / πολιτικής, ενημέρωση – ευαισθητοποίηση τοπικού πληθυσμού
 - Εκπαίδευση
Βελτίωση σχολικών υποδομών καθώς και οργανωτικής δομής μονάδων
 - Πολιτισμός
Δημιουργία - βελτίωση πολιτιστικών κέντρων και υποδομών, οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, δικτυώσεις - αδελφοποιήσεις
 - Αθλητισμός
Αθλητικές υποδομές, ενίσχυση – προώθηση αθλητισμού στο Δήμο
3. Τοπική Οικονομία – Απασχόληση

Η συγκεκριμένη περίοδος έχει χαρακτηριστεί από την οικονομική κρίση που λαμβάνει χώρα με βασικό αντίκτυπο τον υψηλό δείκτη ανεργίας. Αναπόφευκτα, η τοπική οικονομία και ο τομέας απασχόλησης χρειάζονται ιδιαίτερα προσοχή. Τα μέτρα που προτείνονται είναι:

- Γεωκτηνοτροφική δραστηριότητα και Υποδομές
Αναβάθμιση υποδομών αγροτικού τομέα, εκπαίδευση αγροτικού πληθυσμού, προώθηση αγροτικών προϊόντων
 - Τουρισμός
Αναβάθμιση τουριστικών υποδομών και προϊόντων, προβολή νέου Δήμου Καλαβρύτων
 - Επιχειρηματικότητα και Απασχόληση
Ενίσχυση επιχειρηματικότητας και απασχόλησης
4. Βελτίωση της Διοικητικής και της Οικονομικής Δυνατότητας του Δήμου
Τα μέτρα που προτείνονται με σκοπό την ενίσχυση της διοικητικής και οικονομικής δυνατότητας του δήμου είναι:
- Εκσυγχρονισμός διοικητικής λειτουργίας Δήμου Καλαβρύτων
Βελτίωση κτιριακών υποδομών και τεχνολογικού εξοπλισμού, ανάπτυξη ηλεκτρονικών υπηρεσιών για την εξυπηρέτηση του πολίτη, ενίσχυση – αναβάθμιση ανθρωπίνου δυναμικού και διοικητικής οργάνωσης, συνεργασία Δήμου με ιδιωτικούς φορείς
 - Ενίσχυση οικονομικής ευρωστίας Δήμου Καλαβρύτων
Αξιοποίηση δημοτικής περιουσίας, διεύρυνση οικονομικών πόρων του Δήμου – εξορθολογισμός δαπανών, ανάπτυξη σύγχρονων εργαλείων παρακολούθησης οικονομικών του Δήμου
 - Επανασχεδιασμός λειτουργίας Νομικών Προσώπων
Ενίσχυση ανθρωπίνου δυναμικού, καθορισμός πολιτικών δράσεων και διοικητικής λειτουργίας

5.5. Εργαλεία Χρηματοδότησης

Όλα τα προτεινόμενα σενάρια χρειάζονται οικονομικούς πόρους για να πραγματοποιηθούν. Πιθανές πηγές χρηματοδότησης είναι:

- Κρατικές επιχορηγήσεις (π.χ. Πράσινο Ταμείο)
- Κοινοτικές επιχορηγήσεις
- ΣΔΙΤ, μέθοδος που προτιμάται στη χώρα μας
- Συμμετοχή του φορέα του έργου
- Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων
- Διαρθρωτικά Περιφερειακά Ταμεία
- Κονδύλια του Δήμου
- Δωρεές

5.5.1. Περιβάλλον

Η υλοποίηση των παραπάνω προτάσεων για το περιβάλλον εντάσσονται σε μια γενικότερη περιβαλλοντική πολιτική, η οποία είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη και προσεγμένη στις μέρες μας. Ένα μικρό, αλλά εξαιρετικά επιτυχημένο και δημοφιλές

χρηματοδοτικό μέσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι το LIFE, το οποίο παρέχει σε κάθε κράτος – μέλος ένα χρηματικό ποσό για έργα που αφορούν το περιβάλλον. Επομένως, είναι δυνατή η αναζήτηση από τη μεριά της τοπικής αυτοδιοίκησης πόρων από το LIFE ώστε να πραγματοποιηθούν οι παραπάνω προτάσεις που αφορούν το περιβάλλον. Το LIFE συμβάλλει στην επίτευξη των σκοπών και στόχων της στρατηγικής Ευρώπη 2020, στηρίζει την εφαρμογή του 7ου Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον και άλλες στρατηγικές και σχέδια της ΕΕ για το περιβάλλον και για το κλίμα. Ο προϋπολογισμός για την περίοδο αυτή ανέρχεται σε 3,4 δις €.

Το σκέλος «Περιβάλλον» του νέου προγράμματος (75% του προϋπολογισμού) καλύπτει τρεις τομείς προτεραιότητας:

- περιβάλλον και αποδοτικότητα των πόρων
- φύση και βιοποικιλότητα
- περιβαλλοντική διακυβέρνηση και πληροφόρηση

5.5.2. Ποιότητα Ζωής

Όσο αφορά τις προτάσεις που θα αναβαθμίσουν την ποιότητα ζωής του δήμου, σημαντικό ρόλο παίζει η τοπική αυτοδιοίκηση και η ικανότητα της να κυνηγήσει διαθέσιμους πόρους.

Όσο αφορά, την στελέχωση γυμνασίου, το κράτος επενδύει στην εκπαίδευση στην επόμενη Προγραμματική Περίοδο. Για αυτό το λόγο, κρίνεται απαραίτητο να διοχετευτούν ευρωπαϊκοί πόροι στην στελέχωση σχολείων απομακρυσμένων περιοχών όπως είναι και η Κάτω Βλασσία.

Επιπλέον, η αναβάθμιση οδικών δικτύων απομακρυσμένων περιοχών που θα ενισχύσουν την προσβασιμότητα, αποτελεί μία από τις βασικές προτεραιότητες του Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Μεταφορών για την περίοδο 2014-2025. Για αυτό το λόγο, προτείνεται η ένταξη βελτίωσης αυτών των δύο οδικών τμημάτων (Καλάβρυτα – Δάφνη , Καλάβρυτα- Κλειτορία) στην λίστα έργων υψηλής προτεραιότητας, ώστε να διοχετευτούν πόροι από την Ευρωπαϊκή Ένωση σε συνεργασία με την Περιφερειακή Ενότητα της Αχαΐας.

Τέλος, όσο αφορά τα ΚΕΠ, γίνονται προσπάθειες από την πολιτεία να αναλάβουν πλήρως τη λειτουργία τους και να αποφορτίσουν τις τοπικές αυτοδιοικήσεις από αυτό το κόστος. Για αυτό το λόγο, για την δημιουργία νέου ΚΕΠ, οφείλει ο κρατικός μηχανισμός να εντάξει στον ετήσιο προϋπολογισμό του την στελέχωση ενός νέου χώρου ΚΕΠ με τον ελάχιστο αριθμό εργαζομένων που θα μπορούν να εξυπηρετήσουν την περιοχή.

5.5.3. Παραγωγικός Τομέας

Το κυριότερο έργο που αφορά τον παραγωγικό τομέα είναι η δημιουργία κτηνοτροφικού πάρκου. Η υλοποίηση ενός τέτοιου πάρκου θα επιφέρει θετικές επιπτώσεις όχι μόνο στην τοπική κοινωνία αλλά γενικότερα στο δήμο και τη Περιφερειακή Ενότητα, επειδή θα συμβάλλει στην ορθότερη και στη πιο αποτελεσματική διαχείριση του τομέα της κτηνοτροφίας με οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά οφέλη. Για αυτό το λόγο, η δημιουργία ενός κτηνοτροφικού πάρκου κρίνεται απαραίτητο να χρηματοδοτηθεί από την Περιφερειακή Ενότητα Αχαΐας ως έργο προτεραιότητας και να ενταχθεί στο επόμενο επιχειρησιακό της πρόγραμμα.

5.4.4. Τουρισμός

Ο τομέας του τουρισμού αποτελεί βασική πηγή εσόδων για την οικονομία της χώρας και για αυτό το λόγο έχει ιδιαίτερη εύνοια στις διαδικασίες χρηματοδότησης. Έργα που συμβάλλουν στην αύξηση και ανάδειξη του τουρισμού μιας περιοχής μπορούν να αναζητήσουν χρηματοδότηση και να ενταχθούν στην επόμενη Προγραμματική Περίοδο ώστε να χρησιμοποιηθούν ευρωπαϊκοί πόροι για την ενίσχυση τοπικών τουριστικών επιχειρήσεων. Επιπλέον, υπάρχει χρηματοδοτικό εργαλείο του Υπουργείου Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, το οποίο ονομάζεται «Εναλλακτικός τουρισμός» και δίνει την δυνατότητα ανάπτυξης μορφών τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ιστορικός κ.α. Τέλος, οι τουριστικές μονάδες και τα τουριστικά καταστήματα εντάσσονται στην γενικότερη κατηγορία «επιχειρήσεις» για τις οποίες υπάρχουν συνεχώς ανοιχτά χρηματοδοτικά προγράμματα που αναβαθμίζουν τις υπάρχουσες υποδομές.

Παράρτημα

Επιχειρήσεις, συνεταιρισμοί, προϊόντα και αγροτική ανάπτυξη

Συνεταιρισμοί και επιχειρήσεις	Αριθμός συμμετεχόντων	Διεύθυνση υποδομών ή/και περιοχή	Προϊόντα	Διαδικτυακός τύπος
Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Καλαβρύτων ΕΑΣ	1100	Κ. Φάσσου και Αγ. Λαύρας, Καλάβρυτα	Γαλακτοκομικά προϊόντα	http://www.golde-n-greece.gr/suggestions/axaia/eas/golden-greece.html http://www.paseges.gr/el/news/Nees-ependyseis-apo-thn-EAS-Kalabrytwn
Αγροτικός Γαλακτοκομικός Συνεταιρισμός Καλαβρύτων	1400	Καλάβρυτα, Κλειτορία, Ψωφίδα και Δάφνη	Εμπορία ζωοτροφών και λιπασμάτων	http://www.fdcheimos.gr/pdf/agotikos_sin.pdf
		Καλάβρυτα	Κτηνιατρικά και γεωργικά φάρμακα	
		Καλάβρυτα	Κατάστημα λιανικής πώλησης τυροκομικών προϊόντων	
			Αποθήκευση και παραγωγή ζωοτροφών	
Τυροκομικά προϊόντα-Μενεγάτος & Υιός Ο.Ε.		1ο χλμ. Ε.Ο. Καλαβρύτων - Πατρών Καλάβρυτα	παραγωγή και εμπορία τυροκομικών προϊόντων και συγκεκριμένα βαρελίσιας φέτας ΠΟΠ και μυζήθρας	www.xo.gr/profil_e/tyrokomikaproi-onta-menegatos-kalavritaachaias/e/

Τάγαρης Αθανάσιος Δ.		25ης Μαρτίου 25, Καλάβρυτα	Κατάστημα Παραδοσιακών Προϊόντων - Τυροκομικών - Ζυμαρικών	http://www.ekalavrita.gr/GR/business.html
Πετρόπουλος Παναγιώτης Χ.		Σουδενά ή Κάτω Λουσιό	Τυποποιημένα τυροκομικά προϊόντα	www.agro-tour.net/web/guest/art_culture/~ttopicarts/view/84405/213?topicarts_redirect=%2Feb%2Fguest%2Fart_culture%2F~%2Ftopic%2F213
Παντοπωλείο Γεύσεων (Ροδοπούλου Ανδρομάχη Χ.)		25ης Μαρτίου 43, Πεζόδρομος, Καλάβρυτα	Τυροκομικά προϊόντα	http://www.vrisko.gr/dir/tyrokomi-ka-proionta/kalabryta/
Αλεξόπουλος Δημήτρης		Καλάβρυτα	Γαλακτοκομικά προϊόντα	
Δημόπουλος, Δημήτριος Γ.		Καλάβρυτα	Γαλακτοκομικά προϊόντα	
Αχαϊκές Πρωτεΐνες ΑΕ		Σκεπαστό, Καλάβρυτα	Γαλακτοκομικά προϊόντα	

Δημοτικά Σφαγεία Καλαβρύτων		Καλάβρυτα	Αιγοπρόβατα και βοοειδή	http://www.xo.gr/profile/profile-911222548/el/ http://www.aigialeianews.gr/v1/index.php?option=com_content&view=article&id=1044:2009-09-05-07-27-39&catid=34:2009-05-06-16-04-28&Itemid=53
Ελαιοτριβείο Γεωργακόπουλος Χρήστος		Κάνδαλος, Καλάβρυτα	Λάδι, ελιές	http://www.vrisko.gr/dir/elaiotribeia/kalabryta/
		Σκεπαστό	Εκτροφή στρουθοκαμήλων	http://users.auth.gr/ibkirkenidis/ektrofes/struth.htm
		Τρεχλό	Εκτροφή στρουθοκαμήλων	
		Καλίφωνο	Βατραχοκαλλιέργεια	

Ένωση Μύλων - Νεροτριβών και Ιχθυοτροφείων του Πλανητέρου		Πλανητέρο	Αλεύρι, παραδοσιακά αρτοποιήματα και χωριάτικα ζυμαρικά (χυλοπίτες, τραχανά) Πέστροφα, σολομός	http://www.ethnos.gr/enttheta.asp?catid=23521&subid=2&pubid=46862949 http://www.ekalavrita.gr/GR/planitero.html http://www.planitero.gr/%CF%84%CE%B1%CE%B2%CE%B5%CF%81%CE%BD%CE%B1-%CF%80%CE%BB%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%82/%CF%84%CE%BF-%CE%B9%CF%87%CE%B8%CF%85%CE%BF%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%B5%CE%AF%CE%BF http://www.touristorama.com/afierwma_sto_planitero_kalabrutwn-01378
Εκτροφείο πέστροφας – Ο Μύλος		Τριπόταμα	Πέστροφα και οξύρρυγχος	https://sites.google.com/site/mylostripotama/

		Δάφνη	Πέστροφα και σολομός	http://www.kalavrytanews.com/p/blog-page_11.html
Μελισσοκομεία Καλαβρύτων Καραγκούνη		Κραστικοί, Καλαβρύτων	Μέλι	http://www.melikalavrita.gr/company.html
Μελιοροlio Ανδρέας Γκοράνης		Καλάβρυτα	Μέλι	http://www.elladagiortigefseis.gr/festival2/ekthesis.aspx?id=10000908
Μέλι Πέρλα Ελάτο		Όρος Χελμός - Πλανητέρο	Μέλι	www.healthy-products.gr/menu.php?check=2&lang=gre&kat=20061223.122928.8688&pro=20061226.110142.5432
Βιο-Μέλι οικ. Αναγνωστόπουλο υ		Πάος Καλαβρύτων, Αφροδείσιο Όρος	Βιολογικό μέλι	http://www.bio-meli.gr/
Βιολογικό μέλι Κουτρουλάκης		Πλανητέρο	Βιολογικό μέλι	http://honeypeloponnisos.com/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%8D/

Αβραμόπουλος – Τζούρας ΟΕ		Καλάβρυτα	Παραδοσιακά γλυκά	
Ερμείδης Χαρίλαος		Καλάβρυτα	Βιοτεχνία γλυκών του κουταλιού	
Αλεξόπουλος Στυλιανός		Καλάβρυτα	Εργαστήριο ζυμαρικών	
Βιοκτήμα		Πλατανιώτισσα Καλαβρύτων	Κρασί	http://winesurveyor.weebly.com/tour1702.html
Κτήμα Μέγα Σπήλαιο		το δρόμο Διακοπτού Καλαβρύτων στη θέση Λόβας	Κρασί	
Οινοποιία – Γ. Μαχαίρας		Πλατανιώτισσα, Καλαβρύτων	Κρασί	
Οινοποιία – Παναγιώτης Παπαγιαννόπουλος		Άνω Διακοπτό	Κρασί	
Cavino		Μέγα Σπήλαιο	Κρασί και ούζο	http://kerpini.blogspot.gr/2013/03/cavino-5-9.html
Όσπρια Φενεού		Φενεό, Κέρτεζη Ορεινά χωριά των Καλαβρύτων	Γίγαντες, φασόλια Χελμού, φασόλια μαυρομάτικα, φάβα, φακές, ροβίτσα	http://e-paradosiaka.gr/products.php?cd=11

Καλαβρύτων Γη Κατάστημα χονδρικού και λιανικού εμπορίου e-shop		Κάτω Ζαχλωρού	Κρασί Μέλι Ζυμαρικά Τυριά Όσπρια Ελιές και λάδι Γλυκά και μαρμελάδες Βότανα, μπαχαρικά και τσάι Λουκάνικα και κρέατα	http://www.kalavrita-eshop.gr/component/virtuemart/p/aradosiako-meli.html
---	--	---------------	--	---

Πίνακας. Αγροτικές υποδομές και εμπορία παραγόμενων τυποποιημένων προϊόντων (Πηγές: http://koinofeliseak.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=43:2012-11-09-13-12-26&catid=23:2012-11-09-09-32-50&Itemid=22, http://www.kalavrytanews.com/p/blog-page_11.html, <http://www.kalavrita.gr/component/k2/item/397-topika-proionta>).

Βιβλιογραφία